

Vere id enim quod ab ingenito existens est, conditum amplius ab altero, vel a seipso, aut fundatum non fuisse, a principio ingenitum quod fuisset. Si autem natum illud dicere, substantiam quamdam præstare est, veluti ex substantiâ paterna ipsum fuisset, et habere ex ipso identitatem naturæ, cognoscimus quod non de ipso solo natum esse dixerit scriptura, sed, et in dissimilibus ipsi in omnibus naturaliter. Etenim et in hominibus dicit (*Isa. 1, 2*) *Filios genui et exaltavi, ipsi autem me respuerunt*. Et: (*Deut. xxxii, 18*): *Deum qui te genuit, dereliquisti*. Et alibi (*Job. xxxviii, 28*): *Quis, inquit, est qui peperit glebas roris?* Non naturam ex natura exponens, sed naturæ

VARIORUM NOTÆ.

Sed et in dissimil.... naturaliter. Leg. de dissimil. Gr. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνομοίων αὐτῶν κατὰ πάντα τῆ φύσεως. Valens, sed etiam de aliis que natura prorsus ab illo discrepant. Sic mox Arius interpretis ἐπ' ἀνθρώπων vertit in hominibus; rectius, de hominibus.

Glebas roris. Theodorus juxta LXX *Job xxxviii, 28*: τὴν ὁ τετοκῶς βόλους ὄροσον; Vulg. *Quis genuit stillas roris?*

Ad similitudinem ejus per ipsum. Verba per ipsum et

A unicujusque eorum quæ generata sunt, ex ejus voluntate generationem: nihil est enim de substantiâ ejus: cuncta autem voluntate ejus facta, unumquodque ut et effectum est. Et ille quidem Deus: quædam autem ad similitudinem ejus per ipsum λόγῳ similia futura: quædam autem juxta participationem substantiæ facta, omnia autem per ipsum a Deo facta, omnia autem ex Deo. Quæ accipiens et destruens secundum quæ adest tibi divinitus gratia, scribere domino meo Alexandro cura. Credidi enim quia si scripseris ipsi, pudorem illi facias. Saluta omnes qui sunt in Domino. Salvum te, et pro nobis orantem divina gratia custodiat, domine.

B alia nonnulla hic redundant. Locus integer græca sic se habet: τὰ δὲ, πρὸς ἑαυτὰ αὐτοῦ λόγοι ὁμοία ἐσόμενα, τὰ δὲ καὶ ἐκουσιασμίῳ γινόμενα. τὰ δὲ πάντα δὲ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινόμενα, πάντα δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Id e- t: Quæ autem ad similitudinem ejus verbo similia sunt futura, ejus voluntate facta sunt. Omnia autem per ipsum a Deo. Omnia demique ex Deo.

Et destruens.... gratia. Gr καὶ ἐξερρασάμενος κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι θεοθεν χάριν. Et pro divinitus concessa tibi gratia percipiens.

VICTORINI

ADVERSUS ARIUM LIBER PRIMUS.

I. In primo sermone hujus operis, et multa et fortiora quædam etiam horum, o amice Candide, proposita atque tractata abs te sunt; quæ quanquam ut oportuit dissoluta sunt, tamen idcirco ista ex eorum epistolis audire volumus; ut dum hæc omni refutatione convincimus, illa quoque ex istorum refutatione vincamus. Et primum definiendæ sunt Arii Eusebiique sententiæ, in quo nobis consentiant, in quibus discrepent, in quibus ipsi sibi videantur adversi. Arius ait, *quoniam filius non est ingenitus*. Item Eusebius, hoc idem quod duo non sint ingenita. Nobis quoque ista sententiæ est. Arius, *filius*, inquit, *pars ingeniti non est, neque est ex aliquo subjecto*: hæc duo et Eusebius. Et adjicit: *neque unum in duo divisum*; id est autem, filium partem ingeniti non esse. Sed Eusebius: *Neque pars, neque effluentia*, inquit, *est*. Hoc nos consimiliter negamus: nam neque pars patris filius, neque effluentia quæ manando inde, minus fecerit unde manarit. Jam vero ex non subjecto esse ferre non possumus: non quod nos ex aliquo subjecto esse dicamus, sed quod a patre ut filium. Arius, *voluntate*, inquit, *Dei subsistit filius ante tempora et æones*. Item et Eusebius: Nos ante omnes æones, et ante omnia tempora; sed genitum dicimus, non factum, non creatum, non fundatum. Arius dicit: *Filium factum, scilicet plenum Deum, unigenitum, immutabilem, qui antequam crearetur non fuerit, propterea quod non sit ingenitus*. Hæc eadem Eusebius, adjiciens, *quod filius omnia facienti sit similia*: nos contra, non enim similem, sed eundem dicimus, quippe ex eadem substantiâ. Præterea addit Eusebius, principium filii sciri nec ab homine posse,

neque ab aliqua superiore vel potentia, vel excogitatione, et audeat tamen dicere, figmentum esse filium, voluntate et sententiâ patris subsistere, non ex aliquo existenti. Istud non est principium filii dicere: si enim dicit hoc, ex non existentibus est, non est patris: neque pars, neque effluentia. Non solum principia novit, sed et τὸς λόγους priorum. Si autem non, quæ audacia est dicere: Hoc Deus, hoc Christus est: hoc pater, hoc filius? Nos autem dicimus, patrem ut patrem, filium ut filium.

II. Et primum ut ille versiculis quinque quod assererat, docuisse se credidit, filium factum esse, non natum; sic nos filium natum primum sacra omni lectione docebimus. Deinde id ipsum, hoc est, substantialiter filium, permittente Dei spiritu, ut possumus asseremus. Atque ex hoc primum sumatur exordium. Paulus ad Ephesios (*Ephes. iii, 14-21*): *Hujus rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitiarum gloriæ suæ, virtute confortari per spiritum suum in interiore homine, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo et longitudo, et altitudo et profundum; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut implemini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potest super omnia facere abundantius quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Christo Jesu, et ex æternis, in omnes generationes sæculorum.* Quid ex his apparet possibile esse cognoscere Deum et Dei filium: et quomodo pater,

quomodo filius? Est autem et illud in Evangelio secundum Joannem (*Joan. 1, 18*): *Deum nullus vidit unquam: unigenitus filius qui est in gremio patris, ille exposuit*. Possibile igitur dicere de Deo, et idcirco et de filio. Quis enim de patre exposuit? filius. Quis iste? *qui est in gremio*. Non solum igitur processit, sed et in gremio semper est filius, sufficiens doctor de patre. Quid enarravit? quomodo Deus. Et Judæi ante et ethnici enarraverunt: quid ergo enarravit? patrem Deum, se autem filium, et quod ex eadem substantia, et quod a patre exierit. Dicit enim (*Joan. viii, 19*): *Neque me nostis, neque patrem meum. Si enim me nossetis, nossetis et patrem meum*. Hoc nunquam diceret, *nossetis*, nisi filius, et filius substantialiter: *Si me nossetis, nossetis et patrem*. Figmentum enim si esset, non ex ipso pater nosceretur, sed potentia Dei et divinitas, ut Paulus dixit: (*Rom. 1, 20*). *Mirabilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta noscuntur: æterna quoque ejus virtus ac divinitas*. Et Spiritus sanctus exposuit de Christo, sicuti dicit Salvator in Evangelio secundum Joannem (*Joan. xvi, 16*): *Spiritus sanctus quem mittet Pater in meo nomine, ipse vos docebit omnia*. Si igitur sic sunt ista, didicimus et patrem et filium et in sanctis scripturis, et a spiritu quem doctorem habet fide sanctus vir.

III. Dicamus igitur scripturas, et primum secundum Joannem: dicit enim (*Joan. 1, 1*), quomodo *λόγος* et in principio erat, et circa Deum erat, et quomodo Deus erat *λόγος*. Numquid de alio dicit *λόγος*; omnino de filio. Quid ergo *λόγος*, si ex nullo est subjecto? quomodo *λόγος* potentiam habet, ut per ipsum creentur omnia, ipse qui sit ex nullo subjecto? Impossibile enim, semen esse omnium quæ sunt, quod ex nihilo factum est. Deinde si in principio erat, quomodo principium: secundum quod principium est, sine principio est: qui erat in principio, erat semper. Quæ igitur audacia? quæ blasphemia? Non erat aliquando, dicere, toties Joanne dicente: Erat *λόγος* in principio, erat ad Deum, erat Deus *λόγος* ipse? Erat hic in principio ad Deum. Licet enim erat præteriti temporis significationem habeat, frequenter non sine principio; sed hic sine principio accipiendum, quoniam dixit: *In principio erat*. Quod et vos significatis ante tempora, ante æonas dicentes (*Ibid. 3*): *Omnia, dicit, per ipsum facta sunt, et sine illo effectum est nihil*. Etenim sine *λόγος* quid est, quod non ut sit accipiat? Solus enim *λόγος*, secundum quod *λόγος*, est et sibi et aliis ipsum quod est, ipse præstet omnibus quæ sunt. Et idcirco æqualis quidem patri. Causa enim principalis et sibi et aliis causa est, potentia, et substantia. Causa existens. Præ causa autem pater. Unde filius distabit hoc, quod movetur et operatur in manifestationem, propter magnam divinitatem nobis incognosibilibiter operante; patre. Supra enim beatitu-

A dinem est pater et idcirco ipsum requiescere. Operari enim etiam, si imperfectionem operatur, in molestia motus: ista beatitudo est, secundum quod est operari perfecta.

IV. Audi igitur et aliud. Quod est esse, pater est: quod est operari, *λόγος*: et prius est quod est esse; secundum, quod est operari. Habet quidem ipsum quod est esse, intus insitam operationem: si enim motu, hoc est, operatione, quæ vita aut qui intellectus est: ergo non est solum esse, sed ipsum quod primum est esse, propter quod est ei quiescere solum ipsum esse: est isto modo et quod est operari, quod est secundum, quoniam non intus, sed cum foris operatur, operari dicitur. Apparente enim operatione, et est et nominatur operatio, et ut generatio sui ipsius et æstimatur et est: sic igitur id ipsum quod est operari, et ipsum esse habet, magis autem non habet: ipsum enim operari esse est; simul enim et simplex, et esse et operari, eorum quæ supra sunt natura est declarans et sortita: secundum quod est requiescere, ipsum esse et substantiam; secundum autem quod est in motu esse, actionem, operationem: hoc autem quod est in motu esse, declaratio est ejus quod est esse secundum actionem. Et idcirco (*Ibid. 9*) *erat lumen quod est verum, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum*. *Λόγος* ergo lumen est quod est verum; et idcirco (*Ibid. 3, 4*) *quod est factum, in ipso vita est, et vita lumen hominum*: et ipse *λόγος*, lumen verum (*Ibid., 19*) *in mundo erat, et mundus per ipsum factus est*; qui filius est Dei, de quo dicit (*Ibid. 18*): *Deum nemo vidit unquam: unigenitus filius qui est in gremio patris, ipse enarravit de *λόγος**.

V. Omnia supra dixit et conjunxit de filio, nullum alium filium declarans, quam *τὸν λόγον*. Erat igitur filius ad Deum, et in principio erat, et ipse Deus erat, et per ipsum omnia facta sunt, et ipse est unigenitus: et veluti prodiens quidem a patre, ad patrem erat propter hoc quod est operari; propter vero quod est esse in gremio patris existens, enarravit de patre, declaratio patris effectus secundum quod est operari. Quod maxime *λόγος* est ipse filius, ipse lumen, ipse vita. Quod Deus est filius, sic dicit Joannes (*Ibid. 1*): *Et Deus erat *λόγος**. Et rursus (*Joan. iii, 13*): *Nullus ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit*. Quod vita est filius (*Ibid. 15*): *Ut qui credit in ipsum non pereat*. Et rursus (*Ibid.*): *Sed habeat spem, vitam æternam*. Quod filius (*Ibid. 16*): *Unde filium suum unigenitum tradidit*. Filium dixit, et suum, et unigenitum. Quid amplius ad verum filium? Quod ipse vita: *ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam*. Quod ipse filius Christus est (*Ibid. 17*): *Non eum misit Deus filium, ut judicet mundum, sed ut salvet mundum*. Quod lumen, de ipso dicit (*Ibid. 19*): *Quoniam lumen venit in mundum*. Joannes non erat verum lumen, et idcirco dicit (*Joan. 1, 20*): *Num sum Christus, sed quod*

VARIORUM NOTÆ.

Ipsæ præstat. Aut præstat, aut cum ipse præstat, legendum videtur.

missus sum. Missus est ergo Joannes. Christus autem A filius (Joan. III, 31), qui desuper venit, supra omnes est. Et rursus: De caelo veniens. Dicitur quidem quod sit missus a Deo; ut (Ibid., 17) filium enim misit Deus. Sed ista duo, et veniens, et misit, et filium in patre, et patrem in filio esse significant; quoniam Christus vita Samaritidum dicit (Joan. IV, 10): Tu ab eo peteres, et tibi daret aquam viventem. Et rursus (Ibid. 13, 14): Omnis qui biberit ex aqua ista, iterum sitiet; qui autem biberit ex ista aqua quam ego dabo ipsi, non sitiet in omni saeculo: sed aqua quam ipsi dabo, efficietur in ipso fons atque scaturiens in vitam aeternam. Quod Christus Salvator (Ibid. 42): Et scimus, quoniam iste est Salvator mundi. Quod filius Dei est (Joan. V, 17): Pater meus usque nunc operatur. Quis hoc dicit? Christus. Quae blasphemia ipsius, patrem dicere qui non sit pater? quae ira Judaeorum (Ibid. 18) audientium patrem Deum, et irascentium in eum, qui dixit, quod filius esset Dei, cum non esset filius Dei: si enim non fuisset, non diceret. Sed dixit, et Dei cultor dixit; veritate igitur dixit, et idcirco incredulitas Judaeorum punitur.

VI. Post ista, omnis responsio ad Judaeos, et filium Christum, et patrem Deum declarat (Ibid. 19-21): Quae facit pater, et ego facio: non facit filius a semetipso, nisi viderit patrem facientem: pater enim amat filium: suscitatur pater a mortuis, suscitatur et filius. (Ibid. 26): Habet pater vitam in semetipso, habet et filius. Et omni deinde. Quod λόγος filius, et filius Christus (Ibid. 38): Et λόγον ejus non habebitis in vobis manentem, quoniam quem misit ille, ipsi vos non creditis. Quod filius (Joan. VI, 32): Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Quod Christus non ab homine homo (Ibid. 33): Panis enim ex Deo est, qui descendit de caelo. Quod vita: Et vitam dans mundo. Et postea dicit (Ibid. 35): Ego sum panis vitae. Quod ex Deo (Ibid. 46): Non vidit patrem aliquis, nisi qui est a patre. Quod pater et filius alius in alio (Ibid. 58): Sicuti misit me vivens pater. Si vita filius, vivens pater, filius in patre: sicuti enim quale prius est, deinde qualitas; sic vivens primus Deus, sic vita. Qui enim genuit vitam, vivens est: vivit vita a vivente patre. Non enim ante vita, et sic Deus vivens, sed Deus vivens prior. Sic vita, et sic vivens vita. Et idcirco deinde dicit (Ibid.): Et ego vivo propter patrem. Ergo et pater in ipso. Quod et panis est, et vita (Ibid.): Et qui accipit me, ille vivet propter me (Ibid. 59). Hic est panis de caelo descendens: Non sicuti patres vestri manducaverunt, et mortui sunt, manducans istum panem vivet in omne saeculum.

VII. Numquid homo ista dicit de semetipso, qui sit solum homo? si enim homo ista dicit, blasphematur, et (Joan. IX, 31) peccantes Deus non audit. Sedenim dicit Christus quod audiat illum Deus: Non ergo peccator, neque homo. Et dictum est (Psal. CVII, 5): Vana spes in hominem. Et dicitur (Psal. XIX, 8): Nos vero in Deum nostrum speramus. Christus ergo Deus, non ab alia substantia (Joan. VI, 58): Vivens pater, et ego vivo propter patrem. Et (Joan. VI, 55, 48):

Panis vitae sum ego (Ibid. 59): qui istum manducat, vivet in saeculum. Cuncta ista unam substantiam significat: Et idcirco dicit Jesus quod desuper est, qui dicit ista (Ibid. 63): Si igitur videritis filium hominis ascendentem ubi fuit prius? Quod spiritus Deus est, dictum est (Joan. IV, 24): Spiritus Deus est. Et quod filius spiritus est vivificans, quod ista fides sit perfecta in Christum, dicit Petrus (Joan. VI, 69, 70): Verbum vitae aeternae habes: et nos credimus in te, Domine, quoniam tu es Christus filius Dei. Quid est verbum vitae aeternae? quoniam si quis te audit, vivet in aeternum. Quod a Deo (Joan. VII, 29): Ego scio ipsum, quod ab ipso sum. Quod substantia patris Christus (Joan. XIV, 10, 11): Ego in patre, et pater in me. Hoc non per dignitatem solum, sed per substantiam. Si enim per dignitatem solum, quomodo ipse dicit (Ibid. 28): Pater meus major me est: et pater mittat, mittatur filius? Rursus autem datur filio a patre dignitas: Secundum hoc igitur pater in filio. Numquid et filius dat dignitatem patri, non habenti substantiam? Igitur et pater in filio, et filius in patre.

VIII. Sed ista. Et iterum quod ipse Christus, qui filius patris, et ipse est Spiritus sanctus (Joan. VII, 37, 38): Jesus stabat, et clamabat: Si quis est qui sitit, veniat et bibat. Qui credit in me, quemadmodum dixit scriptura, flumina ex ventre ipsius manant aquae viventes. Est illud quidem dictum de illo qui accipit spiritum; qui accipiens spiritum efficitur venter, effundens flumina aquae viventes. Dat autem hunc spiritum Christus; dat et aquam viventem, ut ipse dicit, scriptura de spiritu dixit istud. Venter igitur qui accipit spiritum, et ipse spiritus venter, a quo manant flumina aquae viventes: sicut scriptura dicit (Ibid. 39): Hoc autem dixit de spiritu quem futuri erant accipere credentes in ipsum: nondum enim spiritus erat datus, quia Jesus nondum erat glorificans. Sed rursus iterum flumina spiritus, venter autem ex quo flumina Jesus; Jesus enim est spiritus. Jam ergo Jesus venter de quo flumina spiritus. Sicuti enim a gremio patris, et in gremio filius; sic a ventre filii spiritus; ὁμοούσιον ergo tres; et idcirco in omnibus unus Deus. Quod non sit ex mundo (Joan. VIII, 3): Ego sum lumen mundi; propter ipsum enim vivit mundus, ac vivet quamdiu obedierit ei. Quod omnes tres spiritus, jam dixit (Joan. IV, 24): Deus spiritus est. Et dicentibus quibusdam (Joan. VII, 19): Ubi est pater tuus? dixit: Neque me nostis, neque patrem meum: Si me sciretis, scire posssetis et patrem meum. Spiritus autem sanctus Spiritus manifeste; ista autem omnia et pater, et ex patre: ὁμοούσιον ergo. Non enim spiritus ut alii: illi enim a Deo, non ex Deo: ὁμοούσιον igitur ista tria. Quod filius verus (Joan. XVI, 27, 28): Ego enim ex Deo exivi, ut ex gremio patris, et advenio in mundum. Quod antequam in carne esset, erat Christus (Joan. VIII, 56, 58): Abraham, pater vester, laetabatur ut videret diem meum: et vidit et gavisus est. Et rursus: Ante Abraham ego sum. Quod non homo (Joan. IX, 5): Cum sum in mundo, lumen sum mundi. Quis autem dedit caeco vi-

sum? homo? impossibile : et ego, quod filius Dei (Joan., ix, 35-37) : *Tu credis in filium Dei? Respondit ille : Quis est, Domine, ut credam in eum? Dixit ipsi Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est.* Quod ex eadem substantia et potentia (Joan. x, 30) : *Ego et pater unum sumus.* Et rursus (Joan. xiv, 10, 11) : *Pater in me, et ego in ipso.*

IX. Unde dictum in Paulo (Philipp. ii, 6) : *Qui in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* Ista igitur significant et unam esse substantiam, et unam potentiam. Quomodo enim, *Ego et pater unum sumus?* et quomodo, *Pater in me, et ego in patre*, si non a patre substantiam habuisset et potentiam, genitus de toto totus? et quomodo, *Non rapinam arbitratus est, æqualem esse patri?* Non enim dixit : Non arbitratus est æqualem esse, sed, *Non arbitratus esse rapinam.* Vult ergo inferior esse, non volens rapinam arbitrari æqualem esse. In istis enim arbitrari est, aut non arbitrari rapinam esse æqualem, quæ sunt æqualia. Sed putavimus æqualem, secundum potentiam dictum esse. Primum non est illud Arii dogma, quod major est pater dignitate, potentia, claritate, divinitate, actione : æqualia enim dixit : et si secundum istud æqualia, impossibile secundum istud æqualia esse, si non et substantia eadem, Dei enim eadem ipsa est et potentia, et substantia, et divinitas, et actio : Omnia enim unum, et unum simplex. Huc accedit, si ab alia substantia erat filius, et si maxime ex nihilo; quæ illa substantia recipere valens istas divinitates et potentias? æqualitas æquali connectitur, et simile simili. *Æqualis igitur filius et pater, et propterea et filius in patre, et pater in filio, et ambo unum.*

X. Sed ista nunc. At vero illa Joannis videamus. Ipse Salvator dicit (Joan. xi, 25) : *Ego sum resurrectio, quoniam ipse vita* : Quis autem iste? Martha dicit (Ibid. 27) : *Quoniam tu es Christus filius Dei, qui in mundum venisti.* Quod non sic filius, quemadmodum nos : Nos enim adoptione filii, ille natura. Etiam quadam adoptione filius et Christus, sed secundum carnem (Ps. ii, 7) : *Ego hodie genui te.* Si enim istud, solum hominem filium habet : sed (Joan. viii, 58) *Ante Abraham ego sum*, dicens quod natura filius erat primum, declaravit. Non igitur Photinianum dogma verum. Deinde nos non gentes solum, sed et qui dispersi sunt filii. Dei igitur filius Christus; filii et nos : sed nos per adoptionem, nos per Jesum Christum, nos ut filii dispersi : num et Christus sic filius? Natura igitur Jesus filius, nos adoptione filii. Quod natura filius, et ipse dicit sæpe (Joan. xi, 41) : *Pater gratias tibi ago quod me audisti.* Et (Joan. xii, 27) : *Pater, salva me ex ista hora.* Et rursus (Joan. xvi, 28) : *Ego ex ore patris processi.* Ista non, ut nos di-

sumus, secundum patrem Deum dicta sunt : Non enim mendax Deus, nec impius, filium se dicens, et patrem Deum qui omnino non esset : sed propter corpus passionem induxit, ut implerentur omnia in mysterio. Quod et antequam in corpore, fuit Christus (Joan. xii, 28) : *Et glorificavi, et rursus glorifico* : in mysterio enim in carne humiliavit semetipsum. Ergo ante istud et post istud glorificatus est Jesus. Quod propter mysterium et timens inducitur, et postulans aliqua (Ibid. 30) : *Non propter me venit hæc vox, sed propter vos.* Eadem similiter ista facio, non propter me, sed propter vos.

XI. Quod filius hominis ipse Christus, lumen in mundo filius Dei est (Ibid. 34, 35) : *Nos audivimus a lege, quoniam Christus manet in æternum : et quomodo dicis tu, quod filium hominis oportet altificari? Quis est filius hominis.* Dixit ipsis Jesus : *Adhuc paululum tempus lumen in vobis est.* Et deinde (Ibid. 36) : *Quamdiu lumen habetis, credetis in lumen, ut filii luminis efficiamini.* Quod ὁμοούσιος Deo (Joan., xiv, 6, 7) : *Ego sum via, et veritas et vita. Nullus venit ad patrem, si non per me. Si cognovistis me, et patrem meum cognoscetis : et amodo cognoscitis ipsum, et vidistis ipsum.* Et rursus ad Philippum (Ibid. 9, 10) : *Qui vidit me, vidit et patrem. Non credis quod ego in patre, et pater in me est?* Et rursus ista et talia, in quibus manifestum est, quod et pater est juxta quod est, et filius est juxta quod est, et idcirco duo sunt. Sed quoniam et pater in filio, et filius in patre, ὁμοούσιοι. Non oportet igitur dicere duæ personæ, una substantia; sed duo pater et filius, ex una substantia; dante patre a sua substantia filio substantiam in hoc in quo genuit filium et ex ὁμοούσιοι ambo. Quod ipse facit, et faciet omnia, quoniam ego a patre (Ibid. 15) : *Et quod resurgitis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in me.* Quod paracletus et Christus (Ibid. 15, 16) : *Si me dilexeritis, et mandata mea custodieritis : et ego rogabo patrem, et alium paracletum dabit vobis, ut vobiscum sit in æternum.* Quis autem est alius paracletus (Ibid. 17) : *Spiritus veritatis, quem mundus videre non potest : quod eum non videt.* Alium autem paracletum, id est, Christum viderunt; quod in carne, non crediderunt in ipsum. Quod potentia Christi sit paracletus (Ibid.) : *Vos autem cognoscitis ipsum, quoniam apud vos manet.* Ergo dedit ipsum ipsis Christus, dixit enim : *Manet in vobis, et in vobis est.*

XII. Ex his quid apparet? Si Deus spiritus, et Jesus spiritus, et sanctus Spiritus, spiritus, ex una substantia tria; ὁμοούσια ergo tria. Quod a Christo Spiritus sanctus, sicut Christus a Deo, et idcirco unum tria (Ibid. 18) : *Non vos relinquam orphanos, veniam ad vos.* Et rursus dicit (Joan. xiv, 20) : *Illam die*

VARIORUM NOTÆ.

Et ego. Forte, sed ego.
Ante Abraham. Ita corrigendos duximus editos cōdices, præ se ferentes ante Adam.
Credetis. Forte, credatis.
Quod ipse facit, et faciet omnia. Legendum vi-

detur, *Quod ipse facit* : respicit enim ad illud (Joan. xiv, 12) : *Opera quæ ego facio, et ipse faciet... quia ego ad Patrem vado.* Sic statim : *Et quod resurgitis in nomine meo, legendum plane PETIERITIS* : hic enim locum recitat, Joan. xiv, 15.

cognoscetis, quoniam ego in patre meo, et vos in me, A et ego in vobis : Secundum spiritum ista : Quod a filio paracletus (*Ibid.* 26) : *Paracletus autem sanctus Spiritus, quem pater mittet in nomine meo, ille vos docebit omnia quæ ego dixero.* Manifestum ex his, quod in Christo Deus, et in sancto Spiritu Christus, primum paracletus Christus, paracletus sanctus Spiritus. Deinde misit Christus Deus : quæ locutus est Christus, ipsa loquitur sanctus Spiritus. Sed Christus locutus est in parabolis, et fecit signa : ergo in occulto omnia, quod ipse in carne erat ; sicut ipse intus, sic et verum intus in parabolis et signis. Spiritus autem sanctus docet omnia : et enim Spiritus sanctus loquitur spiritui hominum ; ipsum quod est loquitur, et quod est loquitur in nulla figura : Et ideo ipse docebit vos. Et quæ loquitur ? *Quæcumque dixero, B dixit Christus. Dixero, de futuro est. De quo futuro ? Non eo quod nunc, sed eo quod est post ascendere ad patrem. Et si iste paracletus veniens a Deo in nomine Christi, illa docet quæ dicit Jesus : ipse ergo Jesus, an ipse alter Jesus ? an ipso altero paracleto, hoc est, Spiritu sancto inest Jesus, sicut in ipso Deus ?* Ista hæc serie tribus existentibus, et unum sunt tria, et ὁμοούσιον : quippe dicente Christo (*Joan.* xiv, 28) : *Eo et venio ad vos : a Deo alius dabitur vobis paracletus, qui quæcumque habet, a me habet, et quæcumque habet pater, tradidit mihi omnia. Et enim omne mysterium hoc est, pater inoperans operatio, filius operans operatio, id est quod est regenerare : sanctus autem Spiritus operans operatio in quod est regenerare.*

XIII. Sed ista quidem et in aliis dicta. Quod λόγος, hoc est, Jesus vel Christus, æqualis est patris, et inferior (*Ibid.*) : *Eo ad patrem, quoniam pater major est me.* Item dicit Paulus (*Philipp.* ii, 6) : *Non rapinam arbitratus est se æqualem esse Deo.* Et id quod dictum est (*Joan.* x, 30) : *Ego et pater unum sumus.* Et quod operatio et pater, et filius : et quod non diceret, me major est pater, nisi fuisset æqualis : accedit etiam, si totus ex toto, et lumen ex lumine, et si omnia quæ habet pater dedit filio : omnia autem sunt et substantia, et potestas, et dignitas, æqualis patri, sed major pater : quod ipse dedit ipsi omnia, et causa est ipsi filio ut sit, ut isto modo sit. Ad hoc autem major, quod actio inactiosa : beator enim quo sine molestia, et impassibilis, et fons omnium quæ sunt, requiescens, a se perfecta ; et nullius egens : filius autem ut esset, accepit, et in id quod est agere, ab actione procedens, in perfectionem veniens, motu efficitur plenitudo. Sed quoniam in ipso, et in ipsum, et per ipsum gignuntur omnia ; semper plenitudo, et semper receptaculum est, qua ratione et impassibilis et passibilis. Ergo æqualis et inæqualis : Major igitur pater. Quod paracletus a Deo, et a Christo (*Joan.* xv, 26) : *Cum venerit paracletus, quem ego*

*mittam vobis a patre, Spiritum veritatis, qui a patre adveniet. Quod duplex potentia τοῦ λόγου ad Deum : una in manifesto, Christus in carne : alia in occulto, Spiritus sanctus. In præsentia ergo cum erat λόγος, hoc est Christus, non poterat venire λόγος in occulto, hoc est, Spiritus sanctus (*Joan.* xvi, 7) : *Etenim si non discedo, paracletus non veniet ad vos. Duo ergo et isti, ex alio alius, ex filio Spiritus sanctus, sicuti ex Deo filius conrationaliter, et Spiritus sanctus ex patre. Quod omnia tria unum, pater non silens silentium, sed vox in silentio, filius jam vox ; paracletus vox vocis (*Ibid.* 13, 14) : *Cum venerit Spiritus veritatis, præbit vobis in veritate omni : non autem verum dicit a semet : Christus enim veritas : sed quæcumque audiet, loquetur, et ventura dicet vobis : Ille me honorabit, quoniam ex meo accipiet, et nuntiabit vobis.* Deinde adjungit (*Ibid.* 15) : *Omnia quæ habet pater, mea sunt. Dicit ergo : ex meo accipiet, quod una motio, hoc est, actio agens Christus est, et Spiritus sanctus : et primum est vivere, et ab ipso quod est vivere, intelligere : vivere quidem Christus, intelligere Spiritus : ergo Spiritus a Christo accipit, ipse Christus a patre, et idcirco et Spiritus a patre.***

XIV. Omnia igitur unum, sed a patre. Quod Christus et a patre processit, hoc est, quod Deus ipsum misit, hoc est, a Deo processit, dicit enim (*Ibid.* 27, 28) : *Quoniam ego a Deo processi : processi a patre : Cognoscendum quod et dixit : et exivi. Sed quod a Deo præposuit, a Deo processi : quod significat, quod Deus ipsum misit. Credite igitur hoc primum, quoniam ego a Deo exivi. Quod autem a Deo, et ut quis ? Ab illo Deo qui pater meus est : Exivi igitur a patre, et veni in mundum. Hujus orationis naturalis ordo iste est : Processi a patre, exivi a Deo, veni in mundum. Sed effectus et locutionis ordo ab hominibus : quoniam vos dilexistis me et credidistis, quod a Deo exivi ; hoc enim primum in fidem. Deinde autem processi de patre, exponens a superioribus cujus erat dixit, unde et ipsi dicunt (*Ibid.* 30) : *Credimus quod a patre existi. Quid autem supra dimisit Deum et patrem ? non dicit enim (*Joan.* viii, 16), non sum solus : quoniam pater mecum est ; et non est intelligere quod pater passus est : neque enim ipso, sed homo ejus. Quod in resurrectionem carnis venit ? (*Joan.* xvii, 1, 2) *Glorifica filium, ut filius glorificet te sicut ei dedisti ipsi, det ipsi vitam æternam. Ergo non solum homo Christus, sed Deus in homine. Quod hoc sit vitam habere, credere in Dominum et in filium ejus (*Ibid.* 3) : *Est autem æterna vita, ut cognoscant te unum et verum Deum, et quem præmisisti Jesum Christum. Quod fuit ante mundum (*Ibid.* 5) : *Et nunc glorifica me, pater, apud te ipsum gloria, quam habui antequam mundus esset. Quod homines a Deo, non tamen ex Deo (*Joan.* xvii, 6, 7) : *Manifestavi tui nomen hominibus******

VARIORUM NOTÆ.

Misit Christus Deus. Edit. Basil. misit Christum Deus.

Id est quod est. Sic edit. Paris. et Lugd. ut

Basil. in id quod est. Et statim : sanctus autem Spiritus operans, operatio in id quod est regenerare.

quos dedisti mihi. Ex isto manifestum quod non omnes tui erant, et mihi eos dedisti, et verbum tuum custodierunt: Nunc cognoverunt, quoniam omnia quae mihi dedisti, a te sunt. Et quid mirabile, si homines a Deo, si et caro, quod ipse eam formavit? Quid igitur? numquid sic et Christus? Absit. Totus hic locus hoc struit, quod homines a Deo sunt, sed non omnes. Rursus et istud, quod Christus erat ante constitutionem mundi, quod omnia tradidit pater filio, si et nomen dedit, dicit enim (*Ibid.* 12): *Custodivi eos in nomine tuo, quos mihi dedisti.*

XV. Habemus ergo quod Christus habet nomen patris, et quod vita est, et habet protestatem dare vivere. Quod ipse vita est, et pater vita, dictum est (*Joan.* vi, 58): *Misit me pater vivens.* Et hæc est substantia Dei et Christi, ὁμοούσιος ergo. Deinde dictum est, lumen Christus, et Deus verum lumen: ista enim ad intelligentiam; num aliud est Spiritus sanctus? Nihil. Quod deinde lumen, non substantia: sic ergo ὁμοούσιος. Et omnia quæ habet Deus, habet filius, ὁμοούσιος ergo. Sed de isto posterius. Quod natus est (*Joan.* xviii, 41): *In istud natus sum, et in istud veni in mundum, ut regnem.* Quod a Christo Spiritus sanctus (*Joan.* xx, 21): *Inspiravit Christus et dixit: Accipite Spiritum sanctum.* Ista omnia secundum Evangelium Joannis. Videamus etiam et secundum Mattheum pauca; similia enim prætereo. Quod et satanas latetur Christum Dei esse filium, dicit enim (*Matth.* iv, 3, 6): *Si tu es Filius Dei.* Et istud ter dicit: Sed in secundo confitens de filio Dei tentavit, si ipse esset Christus, dicit enim: *Filius es tu Dei, mitte te deorsum.* Scriptum est enim: quod Angelis suis præcipiet de te. Confitetur; qui dicit, de te, Dei filium confitetur, et hunc confitetur. Deinde confitentur rursus demones (*Luc.* iv, 41). *Exibant etiam dæmonia a multis, exclamantia et dicentia: Tu es filius Dei.* Audi, Ari, audi, Eusebi, et omnes audite, Ariani, et maxime qui dicitis ab eo quo est esse Christum: sed secundum serpentis intellectum: quoniam pater ὁν est, qui fecit Christum: Ideo ex eo quod est esse filium dicentes. Audite ergo, filium dicit Dei satanas, cui promisit regnum mundi, scit omnia quæ in supernis: inde enim est. Quid enim post tertiam tentationem, quod diabolus abcessit, confessus est filium esse Dei? Quod et dæmones dixerunt filium esse Dei (*Marc.* i, 24): *Quid nobis et tibi, fili Dei, venisti?* Quod non oportet dubitare de Christo (*Matth.* xi, 6): *Beatus est qui non scandalizatur in me.* Quod omnia patris filius habet (*Ibid.* 27): *Omnia mihi tradita sunt a patre, nullus cognoscit filium nisi pater, nec patrem nisi filius cognoscit, et cui vult filius revelare.* Quæ causa, solum filium scire patrem, aut patrem ut cognoscat filium? nisi quod nullus habet substantiam ejus. Omnia enim quæ in claritudine, et in divinitate, in potentia, in ipsa actione et cognoscunt patrem, et colunt. Sed quoniam cognoscere, hoc est, scire ipsius Dei, ipsum quod est ei esse, hoc est, substantiam ejus: idcirco nullus cognoscit Deum, nisi substantiam eandem habens filius, et habens ab ipso. Alio

enim modo nullus potuit videre, sicuti dictum est (*Joan.* i, 18): *Unigenitus, qui est in gremio patris, ille enarravit.* Quod est esse Deum? in gremio enim, et in μήτρα substantiæ, ὁμοούσιος, uterque, et substantia et divinitate consistens, uterque in utroque, et cognoscit uterque utrumque.

XVI. Quid igitur, et tu Valentine, dicis? Processit primus αἰών, et volens videre patrem non potuit. In gremio patris esse filium, et semper esse Joannes dicit. Non solum ergo patrem videt, sed etiam in patre semper est. Quod est magnum peccatum: adversum sanctum Spiritum dicere (*Matth.* xii, 31, 32): *Omnia blasphemia et peccatum remittetur hominibus. Et si quis dixerit sermonem adversum filium hominis, remittetur ei: Qui autem dixerit adversum sanctum Spiritum, non remittetur ei neque in isto sæculo, neque in futuro.* Primum respiciendum, quod Spiritus sanctus Dei est. Dixit enim (*Ibid.*, 28): *In spiritu Dei ego ejicio dæmonia.* Deinde de blasphemia et peccato quod peccarunt Judæi, sicuti dixit, quale esse in sanctum Spiritum. Primum, quod blasphemia et peccatum in Spiritum sanctum non remittetur alicui. Peccatum est, blasphemiter cum voluntate dicere. Sed istud non sufficit. Dixit secundum: etiamsi invitus aliquis dicit qualemque sermonem, quod non est peccatum, non relinquitur illi in omni sæculo. Si igitur sanctus Spiritus; Dei Spiritus est, et sanctus Spiritus a Dei filio omnia habet; una substantia tribus a substantia patris, ὁμοούσιος: ergo tria, hoc est, simul οὐσία. Si enim patris substantia Spiritus; et filius, Spiritus, sanctus autem Spiritus, patris est Spiritus? In quo ordine ponitur sanctus Spiritus? et præcedit enim, si patris est Spiritus; et sequitur, si a filio habet quod est. Et rursus filius, secundum quod Spiritus, unus est et pater, et est in filio pater, et omnes in alternis existentes: ergo ὁμοούσιος sunt, unam et eandem substantiam habentes, et semper simul ὁμοούσιος divina affectione secundum actionem subsistentiam propriam habentes.

XVII. Sed ista rursus sufficiunt nobis quæ dicta sunt in Evangeliiis. Quod Christus Dei filius ipse Salvator dicit (*Matth.* xxii, 43, 46): *Quomodo dicunt Christum filium David esse, et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis? David ergo Dominum vocat, et quomodo filius ejus?* In isto Christum et antequam esset in carne mea, et spiritum Dei esse, et Deum esse ipse hæc demonstrat. Videamus igitur et Apostolum, dicit enim de Christo ad Romanos: Quoniam Deus est Christus (*Rom.* ii, 5) *in diem iræ et revelationis justitiae Dei.* Sine dubio hoc de Christo: ipse enim judicabit: quoniam apud Deum τὸ μὴ ὄν nihil est. Exemplum de Genesi inducit Paulus (*Rom.* iv, 17): *Quia patrem multarum gentium posui te ante eum cui credidisti Deo, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt tanquam sint.* Quoniam Spiritus Dei Spiritus Christi, et idem Spiritus sanctus (*Rom.* viii, 9): *Vos vero non estis in carne, sed in spiritu: si tamen spiri-*

tus Dei habitat in vobis: si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ipsius. Totius mysterii virtus in baptismo est, ejus potentia in accipiendo spiritu. Hoc si ita est, dictum est: *vos in spiritu estis: quem sanctus Spiritus dedit vobis.* Qui iste est Spiritus, adjunxit: *Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* Quis est iste? *Si quis autem spiritum Christi non habet.* Idem ergo Dei spiritus et Christi spiritus. In quo et illud perspicendum, quod idem est spiritus Christi, quod ipse Christus. Sequitur enim (Rom. viii, 10): *Si autem Christus in vobis.* Unde et spiritus Dei, Deus. Una igitur substantia, quia idem spiritus: sed in tribus, ὁμοούσιον igitur. Unde non similis substantia, quia idem spiritus: nec tamen idcirco passiones eadem et in patre, quia unus spiritus: in duobus enim tantum velut passiones, quia jam progressi spiritus sunt.

XVIII. Sed ista plenius postea (Rom. xi, 36): *Quoniam ex ipso; et per ipsum, et in ipso omnia.* Ex ipso: dicitur, ut de patre: *Per ipsum:* ut de Christo: *In ipso,* ut de Spiritu sancto. Alibi autem sic dicit: *In ipso, per ipsum, ad ipsum.* Quod Deus Christus (Rom. ix, 5): *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnes Deus benedictus per omnia sæcula sæculorum.* Ad Corinth. prima (I Cor. ii, 8): *Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent.* Quod Christus, sicuti Deus; incomprehensibilis, aut vix comprehensibilis est, sed et quemadmodum dictum est (Ibid., 9): *Quæ oculus non vidit, quæ auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Deinde dicit, quod intelligit ista (Ibid. 11): *Sicut spiritus hominis ea quæ in homine, sic et ea quæ Dei, spiritus Dei.* Si de Christo ista dicit, his apparet, quod non est facile scire generationem filii. Nam neque νοῦς percipit Dei filium, nec modum generationis scire potest. Si autem de præsentia ejus, et istud supra oculum, supra auditum, supra νοῦν est. Si autem, ut quidam intelligunt, dicit ista de his quæ præparavit Deus diligentibus ipsum: multo magis mirabilis est generatio, et vix comprehensibilis. Si ista sic sine intellectu sunt, quid ex his queas dicere, ab his quæ non sunt, esse Christum aut, aut similis substantia est Christus? Comprehensibilia et definita. At vero esse ὁμοούσιον non solum incomprehensibile, et habet contradictiones multas. Si enim ὁμοούσιος et ipse ingenuus: si ὁμοούσιος quomodo alter, quomodo alius pater, alius filius? Si ὁμοούσιος, quomodo alius passus est, alius non? Ex isto enim Patripassiani. Sed quoniam Dei voluntate inquirunt omnia, et ea quæ Dei, Spiritus qui in nobis inhabitat, invenietur modus divinæ generationis, juxta quem et ὁμοούσιος manifestabitur, et illa exterminabuntur (I Cor. ii, 12): *Nos enim accepimus non mundi spiritum, sed Dei.* Quod idem spiritus Deus et Christus est, et sanctus Spiritus, et idem unus spiritus (I Cor. xii, 5-6): *Propter quod notum vobis facio, quod nullus in spiritu Dei dicit, anathema Jesu. Et nullus potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Divisiones autem gratiarum sunt, idem autem spiritus:*

et divisiones ministeriorum sunt, sed idem Dominus, et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui omnia in omnibus operatur. Si igitur in spiritu nullus dicit Anathema Jesu, ipse est spiritus et Dei, et sancti Spiritus. De quo idem istud dicit: *Et nullus potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto.* Præterea amplius istud dicit quod divisiones gratiarum a spiritu sunt, a Deo quidem gratiæ, divisiones autem a spiritu; in actionem enim alia existentia Spiritus sanctus, in substantia ὁμοούσιον, quoniam Spiritus sanctus sicut et ministerium Domini: ipse etenim dividit ministeria in operatione vitæ operans, et ipse in substantia sua secundum operationem vitæ. In substantia autem ὁμοούσιος. Quod spiritus et operationes a Deo. Operationes autem multæ, sed in omnibus idem Deus. Differt autem Deus, quod ipse facit divisiones operationum, ipse tamen in omnibus omnia operans; ipsum enim esse operationis causa cum sit, operationum divisiones facit, et ipse Deus juxta substantiam spiritus cum sit ὁμοούσιον actioni, omnia ergo tria actione ὁμοούσια et substantia ὁμοούσια. Quod omnia tria spiritus, et quod a patre Spiritus; a patre substantia.

XIX. Quod Christus vita est, et quod spiritus, dictum est (Joann. xvi, 65): *Spiritus autem vivificat.* Et ibi rursum dicit (II Cor. iii, 17): *Dominus autem spiritus est.* Quod Christus de Deo, non ex his quæ non sunt (II Cor. iv, 4): *Ut non splenderet illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.* Si imago Dei Christus de Deo Christus. Imago enim imaginæ imago. Imaginæ autem Deus; imago ergo Christus. Sed imago imaginæ imago est, et quod imaginæ est principale. Imago autem secundæ, et aliud secundum substantiam ab eo quod imaginæ. Sed non intelligimus ibi imaginem sicuti in sensibilibus. Hic enim nec substantiam intelligimus imaginem: umbra enim quædam est in aere, aut in aqua per quoddam corporale lumen corporalis effluentia per reflexionem figura, ipsa per semet nihil, nec proprii motus, imaginæ solum substantia, neque corpus, neque sensum, neque intelligentiam habens, et ablato aut turbato in quo figuratum est, omnino nihil et nusquam est. Alio igitur modo dicimus Christum imaginem Dei esse, primum esse, et per semet esse; et quæ sit intelligens esse; et viventem dicimus imaginem, et vivificantem, et semen omnium quæ sunt: λόγος enim per quem omnia, et sine isto nihil. Sed ista omnia etiam Deo attributa sunt: ergo ὁμοούσιοι Deus et λόγος. Et quare imago Dei λόγος? Quoniam Deus in occulto, in potentia enim; λόγος autem in manifesto: actio enim; quæ actio habens omnia quæ sunt in potentia, vita, et cognoscentia secundum motum producit et manifestat omnia: propter quod omnia quæ sunt in potentia imago est actio, unicuique eorum quæ in potentia sunt speciem perficiens, et existens per semet, a nihilo enim nulla substantia. Omne enim esse inseparabilem speciem habet; magis autem ipsa species, ipsa substantia est: non quod prius sit ab eo quod

est esse species, sed quod definitum facit species illud, quod est esse species. Etenim quod est esse, causa est speciei esse in eo, quod esse est. Et ideo quod est esse, pater est. Quod species, filius. Rursus quod ipsum quod est esse, præstat speciei ipsum quod est esse: esse autem speciei, imago est ejus quod est esse. Quod est juxta causam: Primum quod est esse *ὁμοούσιον*, ergo esse ipsis duobus, et secundum esse imago est primi esse sine tempore: primum et secundum dico juxta causam. Aliud alio ad ipsum quod est esse pater et filius. Quod autem non retrorsum causa, idcirco pater pater, et filius filius. In eo autem quod esse est, ambo simul sunt, et semper ambo, *ὁμοούσιον* juxta quod est esse, secundum autem quod est potentia et actione, potentia pater, actione filius. Natus igitur filius, habens in actione et potentialiter esse, sicuti potentialiter esse habet ipsum actionem esse in semetipso, quod est potentialiter esse. Ipsum autem habet, secundum intellectum accipite, non enim habet, sed ipsum est. Simplicia enim ibi omnia. Sed dixi secundum Evangelium (Joann. xvi, 15): *quæcumque habet pater, eadem habet filius*. Secundum istam rationem et pater in filio est, et filius in patre, et *ὁμοούσιον* ambo, et imago filius patris; ipsum enim esse duorum *ὁμοούσιον*. Quod autem alterum ab altero, imaginale et imago. Et rursus, quod alter ab altero, unum ingenuum, aliud genitum; sine tempore autem ista, quod in principio ista, et ab æterno in æternum. Neque igitur qui hominem dicunt Christum, neque qui ex nihilo, neque qui ex aliquo tempore nec alii hujusmodi in ista per-
C

XX. Videamus autem et istud. Dicit Moyses dictum Dei (Gen. 1, 26): *Faciamus hominem secundum imaginem nostram et secundum similitudinem*. Dens dicit ista, *faciamus*: cooperatori dicit, necessario Christo, et secundum imaginem dicit; ergo homo non imago Dei, sed secundum imaginem: solus enim Jesus imago Dei, homo autem secundum imaginem, hoc est, imago imaginis. Sed dicit *secundum imaginem nostram*. Ergo et pater et filius imago una. Si imago patris filius est, et ipsa imago pater, imagine ergo *ὁμοούσιον*. Ipsa enim imago substantia est: unum enim est et simplex et ibi esse et operari: ita autem sunt et substantia et species. Substantia autem cum sit imago, *ὁμοούσιον* pater et filius, patre existente secundum quod est esse, etiam quod est agere: filio autem existente secundum quod est agere, etiam quod est esse, unoquoque habente id quod sit, juxta quod maxime est, antiquius existente quod est esse, ab eo quod est agere. Pater autem quod est esse, et maxime pater ipsum quod est esse, cui inest et actio potentialiter. Et rursus ut juniore existente quod est agere filius, ut junior ab eo quod est esse, habens filium in eo quod est agere a primo quod est esse. Propter quod unus pater juxta quod est esse, unus filius juxta quod agere, uterque simul existens in utroque, sicut demonstratum est: *ὁμοούσιον* ergo. Dicamus ergo: *Faciamus hominem, et ad imaginem*

quid est? et quid est *ad nostram*? Deinde hoc quid est; et *juxta similitudinem*: sic enim dictum, differentiam significat et imaginis et similitudinis. Multa cum sit quæstio de quo dixerit: *Faciamus hominem juxta imaginem nostram*, concedendum nunc quod de anima hominis, sive de ambobus, sive enim de sola anima, nihil aliud intelligitur, nisi de anima: ipsa enim sola est juxta imaginem Dei, et juxta similitudinem. Imaginem dicimus esse Dei Christum, ipsum autem *λόγον*. Juxta imaginem ergo Dei animum dicimus, rationalem dicentes. Non enim *λόγος* anima, sed rationalis: et quod totum vita Christus: anima autem vivit, quod vita substantiam habet. Juxta imaginem ergo Dei anima: Christus autem Dei. Quid autem intelligimus hoc, *juxta similitudinem*? Quemadmodum *λόγος* substantia est, sicuti declaratum est: quoniam et *λόγον* esse ipsum est, et ipsum quod esse; *λόγος* autem est agere, et est motum esse, et quoniam simplex est ibi omne istud ipsum esse et agere, hoc est quod est esse, quod est ibi substantia; sic et anima quo anima est, hoc est quod est esse, et substantiam esse; quod autem est a se se movens, imago est substantiæ: magis autem ipsa substantia juxta speciem substantiæ, et ideo in definitione animæ cum dicimus, quid est anima? proprie dicimus et substantialiter, quod a se movetur. Manifestum et ex isto, quod substantialis imago, magis autem substantia est animæ, quod a se movetur. Hoc autem est rationale juxta imaginem *τοῦ λόγου* rationalem esse. Aliud igitur est *juxta imaginem* esse, quod quidem substantia est; aliud autem *juxta similitudinem esse*, quod non est substantia, sed in substantia nomen qualitatis declarativum. Sed sicuti Deum, sic et imaginem, hoc est, Christum substantiam accepimus: perfectionem autem juxta quale significativum intelligimus. Et si simile quale significat necessario, quomodo dicimus animam rationalem esse, et perfecte rationalem juxta similitudinem perfectionis in Deo? perfectam esse dicimus animam, *juxta imaginem*, ergo nunc et in mundo; *juxta similitudinem* autem postea fide in Deum et in Jesum Christum, qualis esset futura si Adam non peccasset. In quo igitur rationalis est, ad rationem *juxta imaginem* est; in quo futura perfecta est, *secundum similitudinem*. Aliud igitur est, imaginem esse, et aliud *juxta imaginem*, et magis aliud *juxta similitudinem*. Quæ igitur blasphemia, *ὁμοούσιον* dici Patrem et Filium: cum imago sit Filius juxta substantiam, non juxta similitudinem? Sed nunc sic.

XXI. Eamus vero ad alia. Quod in Christo creatura, sed non una. Sunt enim creaturæ tres: una quidem cum creata sunt omnia per Christum; secunda creatura nostra in Christo secundum baptismum, sed in Christo, et alia in Christo commutatio fit. Unde (II Cor. v, 17) *si qua in Christo nova creatura*, dictum est: Quod antequam esset Christus in carne (Ibid. 21): *Qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit*. Quod fuit tempus in quo peccatum non noverat? Antequam esset in carne, ad Ephesios.

Quod antequam esset Christus in carne (*Ephes. 1, 3, 4*) : *Benedictus Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in caelestibus, in Christo Jesu, secundum quod praelegit nos ante constitutionem mundi.* Quod fuit Christus antequam esset in carne (*Ephes. 11, 12*) : *Quoniam fueratis illo tempore sine Christo, abalienati a conversatione Israel.* Quod Deus Christus (*Ibid.*) : *Spem non habentes, et sine Deo.* Hoc est, sine Christo. Quod spiritus est qui omnia colligat (*Ephes. 14, 3, 6*) : *Cupientes custodire unitatem spiritus in colligatione pacis. Unum corpus, et unus spiritus. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus, et pater omnium, qui in omnibus, et per omnia, et in omnibus.* Ad Galatas quod Christus Deus (*Gal. 1, 1*) : *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum patrem.* Et rursus (*Ibid. 11, 12*) : *Evangelium quod evangelizatum est a me, non est juxta hominem; non enim ego ab homine accepi ipsum, sed per revelationem Jesu Christi.* Ad Philippenses, quod Christus Spiritus (*Philipp. 1, 19*) : *Et in subministratione Spiritus Jesu Christi.* Quod *ἁμοούσιος*, et simul patri filius (*Philipp. 11, 3, 7*) : *Istud enim sapite in his quod et in Christo, qui in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est esse aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominis effectus, et figura inventus sicuti homo.* Primum Photini, et ab isto, et ante istum, qui hominem dicunt Jesum et solum ab homine factum, cognoscant impiam blasphemiam in Christo, qui in forma Dei existens. Quando existens? Antequam veniret in corpus: dixit enim, quod exinaniverit se ipsum et acceperit formam servi: erat igitur et antequam homo fieret. Et qualis erat? *λόγος* Dei, forma Dei. Quid est istud, æqualis existens Deo? quod est ejus ipsius et potentiae substantiae: dixit enim æqualem esse. Etenim æquale et magnitudinis, et quantitatis est declarativum: magnitudo autem substantiae molis magnitudo est, qualitas enim non habet magnitudinem, neque a substantia quod est esse habet. Solum autem quantum substantiae, magnitudine quantum est. Et idcirco declarans beatus Paulus Dei substantiam, omnia quanta dicit (*Ephes. 11, 18*) : *Ut Dei cognoscatis altitudinem, longitudinem, latitudinem, profundum.*

XXII. Secundum ista ergo æqualis Deo existit Christus. Non enim dixit similis Deo, quod non significat substantiam, sed in substantia alterum quid, ad similitudinem juxta accidens, sicuti secundum similitudinem homo ad Deum, alia cum sit Dei, alia hominis substantia. Ex hoc nefas est dicere hominem æqualem esse Deo. Si igitur Christus forma est Dei, forma autem substantia est, id ipsum enim forma et imago: est autem forma et imago Dei *λόγος*, et semper *λόγος* ad Deum, *ἁμοούσιος* *λόγος* Deo, ad quem et in principio, et semper est *λόγος*. Esse autem imaginem et substantiam, et simul cum substantia, quod *ἁμοούσιον* dicitur, ex hoc manifestum. Dixit enim Apostolus: *Semetipsum exinanivit, f ornam*

A servi accipiens. Numquid enim formam solum accepit hominis, non et substantiam hominis? Induit enim et carnem, et in carne fuit, et passus est in carne, et hoc est mysterium, et hoc quod salutare sit nobis. Si igitur exinanivit se ipsum, et Christus exinanivit se ipsum et antequam in carne esset, fuit Christus. Et si fuit ante istud, quoniam se ipsum exinanivit, ipse induit carnem. Quare enim se exinanivit, si, ut dicis, o Marcelle, aut Photine, assumpsit hominem quasi quartum esset? Oportebat enim *λόγος* qui esset manere, assumere hominem, et modo quodam inspirare spiritum ad actiones. Sed dixit, *exinanivit se ipsum.* Recte: qui habebat induere hominem. Quid igitur est, *exinanivit se?* universalem *λόγος* non esse universalem in eo quod est esse *λόγος*, carnis, et fiet caro. Non igitur assumpsit hominem, sed factus est homo. Est igitur forma substantia, cum substantia, in qua est forma, *ἁμοούσιος* igitur formae substantiae: principali, et potentialiter priori, quod ista praestat formae esse, et in substantiam esse, et semper simul esse: sine enim altero alterum non est. Secundum igitur quod forma a substantia, substantia est forma quae sit substantiae, istud Dei filius est. Quod forma substantia, quod autem semper substantia cum forma, semper pater, semper filius ad patrem, hoc est, *λόγος* ad Deum, hoc autem semper. Sed quoniam ista forma substantia est, quae imago est, et *λόγος* est, quem filium Dei esse dicimus, secundum quod *λόγος* est omnium quae sunt, *λόγος* est. Universalis enim *λόγος* filius Dei est cujus potentia

C proveniunt, et procedunt in generationem omnia, et consistunt. Ipsius ergo potentia, procedens et simul existens cum patre, facit omnia et generat, et ipsa haec potentia in eo quod est ei praecedere, quae quidem actio dicitur, ipsa patitur si quid patitur, juxta materias et substantias, quibus praestat proprium ad id, quod est illis esse, inversabili et impassibili existente universali *λόγος* qui semper est ad patrem, et *ἁμοούσιος*. Et idcirco de filio dicitur, quod est impassibilis et passibilis, sed in progressu passio, maxime autem in extremo progressionis, hoc est, cum fuit in carne: illae enim passiones non dicuntur, generatio a patre, motus primus, et creatorem esse omnium: ista enim substantialia cum sint, magis autem substantiae: *λόγοι* enim existentium juxta potentiam substantiae sunt ipsorum: non igitur passiones.

XXIII. Sed ista. Et rursus, quid igitur dicunt Photiniani? si *ἁμοούσιος* Filius Patri, quomodo Deus ex Maria hominem natum filium habuit? Quid autem et Ariani dicunt? si *ἁμοούσιος* et *λόγος*, et substantia simul est filius cum patre? Nefas enim dicere istud: Erat quando non erat. Et istud nefas: de iis quae non sunt esse. Impii et illi rursus, qui dicunt *ἁμοούσιον* esse filium patri. Substantia enim secundum quod substantia est, non est alia, ut sit similis ad aliam: eadem enim est in duobus, et non est similis, sed ipsa. Sed alia cum sit, non quo substantia est similis dicitur, sed secundum quamdam qualitatem. Impossibile ergo et incongruum *ἁμοούσιον* esse aliqui. Prae-

terea simile quod in alteritate est, aut in eadem est, A
divisa in duas partes substantia, aut in alia : quo enim
receptibile est dissimile esse, hoc receptibile est sim-
ilem esse : substantia autem secundum quod sub-
stantia est, non recipit similem esse, aut dissimilem :
juxta quod autem receptibilis est, qualitatis similis
aut dissimilis dicitur, in potentia sua vel existentia
manente substantia, vel eadem vel diversa. Quid autem
vero illa substantia vel Dei, vel τοῦ λόγου num-
quid receptibilis est dissimilitudinis, ut dicatur simi-
lis esse? Sed impossibile, nec similis ergo, non igitur
ὁμοούσιον. Videamus igitur et istud : si simile aut
in eodem genere substantia est, ut hominis aut ani-
malis : similis enim est et homo homini, et animal
animali : aut in alio genere, velut homini lapis, aut
statua equo. Quomodo igitur dicunt ista duo ὁμοού-
σια esse? si in eodem genere, ut in animali, magis
præcedit substantia : si autem in ipsa substantia, aut
divisa aut alia superiore substantia nata ; sed utrum-
que aut subalternum est, et alterum subjectum, sed
divisa, neque in æqualia, neque in inæqualia, habet
alterum perfectum, sed duo perfecta, et a perfecto
perfectum. Non igitur in ipsa similitudine, quippe et
similitudo : si istud, sic necesse est in alio genere.
Unde igitur, an alterum quid? Ex nihilo igitur : aut
duo principia, sed nihil horum : quoniam et unum
principium, et eorum quæ sunt omnia causa. Pater
secundum τὸν λόγον, qui in principio erat, et idcirco
semper erat : non ergo ex nihilo erat. Si vero et istud,
neque et in eo quod alterum genus et similitudo.
Quomodo autem dicit non quod Jesus arbitratus est
semetipsum æqualem esse Deo, sed quod non rapi-
nam arbitratus est æqualem esse. Ea enim quæ natura
sunt æqualia, non per divinitatem propriam, sed
quæ juxta for. unam facta sunt æqualia, quasi rapina
æqualia sunt. Magna igitur confidentia, et vere natu-
ralis divinitas ad id quod est æqualem esse, non ar-
bitrari rapinam Deo æqualem esse.

XXIV. Sed ista. Et rursus ad Colossenses quid
dicit : quod (Coloss. 1, 17) ante omnia primus Jesus.
Duplex enim generatio ejus : una quidem in divini-
tatem et filiationem, occulta, divina, et quæ fide in-
telligatur : alia autem in carnem venire, et ferre
carnem. Illa quidem sola generatio a Deo potentia
manifestatio : ista autem acceptio magis carnis, non
generatio. Si igitur est prior, non ab homine est Sal-
vator : si generatio est, non est figmentum : si autem
a Deo generatio, non de nihilo : si imago Dei
Jesus, ὁμοούσιος est : imago enim, substantia cum
substantia, cujus et in qua est imago. Et quod imago
substantia, a substantia ejus in qua est vel subsistit
genita, in declarationem intus potentia : hinc pater
qui intus, hinc filius qui foris. Rursus quod filius
λόγος, est in actionem festinans substantia, vita enim
λόγος, et intelligentia λόγος, processit in substantiam
eorum quæ sunt intellectibulum, et hylicorum, et idcirco
actio ipsius τοῦ λόγου, propter imbecillitatem perci-
pientium ipsum, et passibilis est, vel potius passibili-
lia dicitur : dicit enim beatus Paulus de Christo

(Col. 1, 15 20) : Qui eripuit nos de potestate tenebrarum,
et transtulit in regnum filii dilectionis suæ ; in quo ha-
bemus redemptionem et remissionem peccatorum : qui
est imago Dei invisibilis, primogenitus ante omnem
creaturam. Quoniam in ipso creata omnia, quæ in cæ-
lis et quæ in terris, visibilia, et invisibilia, sive sedes,
sive dominationes, sive principatus, sive potestates :
omnia per ipsum, et in ipso constituta sunt, et ipse est
ante omnia, et omnia in ipso consistunt : ipse est caput
corporis Ecclesiæ quæ est principium, primogenitus a
mortuis, ut fieret in omnibus ipse primarius : quoniam
in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare et
per ipsum reconciliare, et reconvertere omnia in ipsum,
pacificans per sanguinem crucis ejus sive ea quæ in ter-
ris, sive ea quæ in cælis. Totum mysterium in ista
expositione dictum est, quod ὁμοούσιον, dicit ex isto
qui est imago invisibilis Dei, quod filius primogenitus,
quod non creatus ante omnem creaturam dixit : si
enim et ipse creatus esset, non diceret, ante omnem
creaturam : et proprie dixit primogenitus quod est de
filio. Jungamus ergo sensum : primogenitus ante om-
nem creaturam. Ergo hic genitus ut filius ; illa crea-
tura, ut quæ creata sit : non autem quod et alium
postea genuit, sed quod ante omnem creaturam pri-
mogenitus. Est autem omnis creatura et eorum quæ
in cælis, et eorum quæ in terris, visibilium et invi-
sibilium. Sine creatura ergo filius ; natura igitur
et generatione filius. Quod Christus λόγος est, et quod
λόγος omnia quæ sunt, ad id ut sint, causa ; et
idcirco dictum est, quod in ipso condita sunt omnia
et per ipsum condita : λόγος enim et causa est ad id
quod est esse, iis quæ sunt, et est receptaculum eorum
quæ in ipso sunt. Quod autem omnia in ipso, ipsum
receptaculum completur omnibus quæ sunt, et ipsum
est et plenitudo : et idcirco (Rom. xi, 36), omnia
per ipsum, et omnia in ipsum, et omnia in ipso.

XXV. Si igitur ex nihilo erat filius, quomodo ista?
Sine fide igitur et impossibile sic ista talia esse. Et
rursus, si non ὁμοούσιον, quomodo et pater plenitudo
et filius? simul enim omnia plenitudo ; et an ὁμοού-
σιον plenitudo velut animæ, et alia quæ creata sunt?
Omnino impossibile. Etenim ὁμοούσιον, sicut dictum
in alteritate est : alter enim similis substantia non
potest dici, nisi in ipsa non sit, illius autem poten-
tia : si altera substantia est, et ab ipsa quod est illis
esse habent omnia quæ sunt, impossibile est unum
esse omne : nunc vero Deo patre et filio λόγος ὁμοούσιος
existente, quoniam per λόγον omnia in unum vocan-
tur, et sunt a Deo omnia, et Deus omnia in omnibus,
sine passione patre existente, sicut idem monstra-
tum est. Quod autem Jesus λόγος, qui et omnium
quæ sunt spiritus est vivificans, fons vitæ æternæ,
secundum mysterium veniens in carnem, et in morte
peccatorum vicit mortem, et in æternam vitam mor-
tua suscitavit. Quod autem Deus potentia est ip-
sius fontanæ æternæ vitæ, et propterea filius est λόγος,
fons vitæ æternæ, existens potentia patria, primo-
genitus a mortuis, et idcirco omnia in ipsum con-
versa unum fiunt, hoc est spiritualia : ergo ὁμοούσιος

Dei filius, quod æternæ vitæ fons est, sicuti pater potentia ipsius, et quod per ipsum filium unum fiunt omnia, quoniam per ipsum omnia. Quod Jesus, hoc est λόγος et semen est, et velut elementum omnium quæ sunt, maxime autem jam in ενεργία et manifestatione eorum quæ sunt, quod in eo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. II, 9), hoc est in operatione substantialiter: in patre enim potentialiter omnia inhabitant. Et idcirco Jesus λόγος imago est patris Dei, hoc ipsum quod est, potentia est, jam hoc quod est actionem esse: omne enim quod in actionem exit, et imago est ejus quod est potentialiter, et ejus quod est potentialiter filius est quod in actione est, ex iis filius et pater ὁμοούσιον. Quod ex Jesu omnia, et ideo ex Deo omnia, omnia dico quæcumque sunt, et non tenens caput Christi, ex quo omne corpus per actus et conjunctiones subministratum et productum, crescit in incrementum Dei (Ibid. 19); unum enim omnia, etiamsi differentia sint, quæ sunt: non enim corpus totius universi velut acervus est, qui acervus tactu inter se solo granorum corpus efficitur, sed maxime quo alternatis in se invicem partibus, ut catena continens corpus est: catena enim Deus, Jesus Spiritus, νοῦς anima angeli et deinde corporalia omnia subministrata. Igitur plenitudo quippe producta est.

XXVI. Si igitur omnia unum, quippe in substantia, multo magis Deus et filius, non solum insubstantiatum, sed consubstantiatum. Insubstantiata enim sunt omnia ὄντα in Jesu, hoc est, ἐν τῷ λόγῳ sicuti dictum est: Omnia in isto sunt condita (Coloss. I, 16): ὁμοούσια autem ista non sunt. Non enim quasi ὁσία est illud primum esse quod est Deus, neque autem ut substantia imago, quod est filius, sed simul solum istorum, quod est esse divinitatis ad causam, est esse iis quæ sunt: sola igitur ὁμοούσια Deus λόγος, ad Timotheum prima: Etenim confidenter magnum quoddam est pietatis mysterium, quod manifestatum est in carne, justificatum in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum in mundo, receptum in gloria (I Tim. III, 16). Hoc non est de prima generatione sed de secunda: hoc enim est magnum mysterium, quod Deus exinanivit semetipsum cum esset in Dei forma; deinde quod passus est, primum in carne se esse, et humanæ generationis fatum habere, et in crucem tolli. Non autem fierent ista mirabilia, si fuissent illa: aut ex homine solum, aut ex nihilo, aut ex Deo secundum facturam. Quid enim exinanivit, si non erat antequam esset in carne? Et quid erat, quod dixit æqualis Deo? Æqualis autem quomodo, qui ex nihilo factura esset? Idcirco ergo magnum mysterium, quod manifestatum est in carne. Fuit ergo antequam esset in carne, sed manifestatum dixit in carne: intelligibiliter enim erat et intellectualiter; sensibiliter autem et incarnaliter tunc manifestatus est. Potentia enim τοῦ λόγου juxta suam substantiam vitæ est, semper substantia, secundum quod vita, et vivificat, et revivificat, et non permittit esse in morte quæcumque vivificat. In prima igitur motione omnia in vitam adduxit, et ista est

descensio τοῦ λόγου, quod quoniam a patre exiens, iis qui in cœlis sunt, et Angelis, aut thronis, vel gloriis, et hujusmodi quæ sunt, dedit suam propriam vitam potentia patria: λόγος enim omnium est, per quem facta sunt omnia. Et rursus, quod non esset vivificare, nisi esset materia ad potentiam vivificandi, effecta est materia mortua naturæ, quæ vivifacit suas militias emisit vivificatione divina, et corrumpit hominem, sed λόγος, vita perfecta complevit mysterium, et apparuit in materia, hoc est in carne et in tenebris. Quomodo enim erat possibile apparere quod fuisset, nisi in carne, hoc est, in sensu appareret? Omnia ergo effectus λόγος, et in omnibus, et genuit omnia, salvavit, et regnavit, vita æterna existens in spiritu: Ergo justificatus est, apparuit Angelis, veniens ergo prædicatus est gentibus. Fuit igitur antequam veniret: Creditus est in mundo, sic enim et Isaias fateretur prophetans: Laboravit Ægyptus, et mercimonia Æthiopiæ et Sabaim: Viri altissimi in te ambulabunt, et tibi erunt servi, et retro te sequentur ligati manicis, et te venerabuntur et te precabuntur, quod in te Deus est, et non est Deus extra te: tu es enim Deus, et non sciebamus, Deus Israel (Isa. XLV, 14). Prædicatus ergo in mundo, receptus in gloria divinitatis et ab initio, et initio, et postea, et semper ab æternis, et in sæcula sæculorum. Amen.

XXVII. Vide autem et istud ad ὁμοούσιον quomodo spiritus dicit Isaiæ: In te Deus, et non est Deus extra te: quod filio dicit Dominus nostro, manifestum in te Deus, hoc est, quod dictum est: Pater in me. Aliud autem, et non est Deus extra te: in isto verbo omnes hæreses prædicat. Ad istud quid dicunt omnes Judæi? et qui dicunt hominem esse Jesum? Et qui dicunt ex nihilo? et fuit quando non fuit? erat enim Deus et semper unus Deus. Si enim Jesus λόγος et λόγος semper ad Deum; et λόγος unus Deus; et non est alius, ὁμοούσιον ergo Deus. Et λόγος rursus si Deus est quod est esse, hujus autem Dei, et ejus quod est esse, virtus et sapientia Jesus, hoc est λόγος, unus Deus, et non est alter. Unalitas ergo λόγος et Deus, et ipsum quod est esse, et λόγος esse, idem simul in eo quod est esse subsistens, et idcirco ὁμοούσιον. Quod autem λόγον esse est, hoc est, vitam et νοῦν esse: ista enim sunt virtus et sapientia Dei, quod est Salvator Jesus, progressio est et generatio, et in substantiam filietas processio, et in actionem effluentia et refulgentia. Hoc autem non fuit quando non fuit, sed semper fuit: semper ergo pater, semper filius. Et pater tantum pater, et filius tantum filius: ad patrem autem, quoniam id quod est esse, quod est Deus et pater, causa est τῷ λόγῳ ad id quod est ei esse, nec reversum autem: et est proprium ejus, quod primum est esse, quiescere; τοῦ λόγου autem proprium movere et agere, et non localiter moveri, neque in locum translatione, sed motione quæ animæ est meliore et diviniore, quæ propria motione et vitam dat, et intelligentias parit subsistens in se ipsa, et non discissa a propria potentia in operationem.

XXVIII. Sed ista. Et rursus: Sunt enim et alia

in sacra Scriptura, quod Deus Jesus, quod ante æones: quod filius, et natura filius, et in carne filius, et maxime in carne filius vocatus, quod tunc salvavit omnia ὄντα, et tunc vicit inimicitias divinitatis, et omnem mortem, et quod ipse passus sit secundum motionem: pater autem non secundum cessationem. Si ista sic sunt, hoc deest solum quomodo intelligendum ὁμοούσιον, aut ὁμοούσιον esse filium patri: hoc enim dogma nunc expergefatum est, et quidem olim rumoribus jactatum, quod non oporteat dici ὁμοούσιον, sed magis ὁμοούσιον: nunc inventum hoc dogma. Audent autem et hoc dicere, quod olim, non dico quando olim: sufficit enim quod mihi non ab æone, neque a præsentia Jesus, sed olim datum sit ante annos centum, concedo, et plures. Ubi latuit? ubi dormiit ante undecim annos? cum in Nicæa civitate fide confirmata per 300 plures Episcopos, Arionitas excludentes, in qua synodo istorum virorum Ecclesiæ totius orbis lumina fuerunt. Vetus igitur dogma quod fugerat: si non fuit, convictum est, et nunc cœpit: si fuit, aut contentione siluit, aut cognitionis et veritatis sententia fugatum est: forte tunc tu patrone dogmatis non solum in vita, sed episcopus fuisti: tacuisti et tu, et socii et discipuli, et conductores, et toto tempore postea, usquequo imperator Romæ fuit, præsens audisti multa contraria, conviva existens istorum hominum quos nunc anathematizas: iratus vel quod sine te fidem scripserunt. An coactus a magistris legatus venisti in defensionem prodicionis? Sed quid differt, sive triginta, sive septuaginta, sive amplius, et sive sæpius eadem fides in destructionem aliarum αἰρίσεων effecta est? una cum sit, et ab uno incipiens, et operata usque nunc. Tu autem scribis ista et dicis: quæ Samosatenus Paulus, et Marcellus, et Photinus, et nunc Valens et Ursacius, et alii istius modi in hæresi religiosi inventi destructi sunt. Numquid ὁμοούσιον dicentes? Non. Quomodo autem blasphemantes? Samosatenus sicuti Arius: ex nihilo, et quod fuit quando non fuit, quod factura filius, et omnino omnimodis dissimilis patri. Quid Marcellus et Photinus? Tantum hominem ex homine Jesum, et esse Triadem extra Jesum. Et nunc Valens et Ursacius reliquiæ Arii. Propria ergo blasphemia, propter quam ejecti sunt. Tum autem idcirco vicisti eos, quod ὁμοούσιον dicis, non enim dixerunt ὁμοούσιον, et sic victi sunt.

XXIX. Videamus ergo etiam et hoc quod dicis, et quomodo dicis: sic sapiunt et Afri, et Orientales omnes; quare igitur scribis ad illos, ut ejiciant a sancta Ecclesia ὁμοούσιον? Dicunt ergo istud: Non oportuit ad eos scribi: si oportuit scribi, oportuit et persuadere illis, non solum jussione, sed rationibus et sacris scripturis: debeas enim non solum ὁμοούσιον destruere, sed et ὁμοούσιον adstruere. Nunc autem supra infra in ὁμοούσιου perversionem nihil aliud dicis, quam quod istud dicentes necesse sit confiteri substantiam præexistere, et sic explosum patrem et filium esse. Primum

non est necesse. Deus enim et substantia, et substantiæ causa est, et omnibus quæ sunt præexistit, et universæ existentialitati, et universæ essentialitati: ab ipso enim omnia et ea quæ sunt, et nomina. Ex isto igitur Deo substantiæ principium qui est, et ideo qui sit substantia ὁμοούσιος filius in ipso et cum ipso. Quippe forma ejus qui sit et imago et character, sine quibus Deus non intelligitur nec intelligentiam ascendit: non tamen quod non sit, quod est simplex Deus: et non quod ista quasi aliud, quod in se ipso sint, aut ut accidentia, sed istud ipsum Deum esse: et sic esse ὁμοούσιον est quod est esse, et pater quod est esse. Quod autem sic esse filius est, Deus enim quod est esse, sic autem esse λόγος, et hoc significat semper quod dicit: *Ego et pater unum sumus (Joan. x, 30)*. Et: *Pater in me, et ego in patre (Joan. xiv, 10)*. Et: *si quis me vidit, vidit et patrem, ὁμοούσια enim. (Ibid., 9)*. Quid ergo dicit, dicens: præexistit substantia, ὁμοούσιον est? Quid vero si ὁμοούσιον est, non necesse est sic intelligere quod præexistat substantia, a quo duo ista substantia similia facta sint? et secundum tuam rationem, et tu in idipsum incurris, quod metuis in ὁμοούσιον. An tibi soli licet intelligere ὁμοούσιον, patre dante substantiam filio; nobis autem non est ista excogitatio ὁμοούσιον esse, patre causa existente ad hoc ut sit filius, substantiam Deum esse, et tu fateris ὁμοούσιον: esse enim dicis et patrem et filium. Quis, cui similis? secundum dignitatem, et dignitatem nominum filius patri? sed tamen et pater filio: sic enim sunt omnia ad aliquid, si istud est similitudo, et dicimus ὁμοούσιον, similem esse dicimus filium patri; et quomodo accipiemus Isaia dictum: dicit enim: *Ante me non fuit alius Deus, et post me non erit similis (Isa. xliii, 10)*.

XXX. Quid ergo λόγος? ante Deum, an post Deum, an cum Deo? si ante Deum, non ingenuus Deus nec pater Deus, nec principium principiorum: si autem post Deum οὐκ ὅμοιος, sed similis alius Deus. Sed si istud nefas dicis, non solum potentia, dignitate, deitate, sed et substantia: [quid est esse substantia simile? Ex ipsa ista substantia, secundum quod ista ipsa substantia est, idem est, non simile: simile enim qualitate efficitur, quæ similitudo colore, habitu, affectione, virtute, forma similitudo est. Jesus autem, hoc est, λόγος, imago est Dei non similitudo. Imago Dei dicitur, non enim Deus imago, sed Deus imagine et substantia Deus, non ut duo, una enim substantia, et una imago, unde unus Deus, et unus λόγος, et unus pater, unus filius, et ista unum: unum enim et istud unum, non duo: et ideo simul, et substantia ipsum quod est alterum unum, et ideo istud non alterum unum, sed magis et solum unum. Sed ista. Et rursus, quid dicimus esse substantiam, sicuti sapientes et antiqui definierunt? quod subjectum, quod est aliquid, quod est in alio non esse; et dant differentiam existentia et substantiæ, et existentiam quidem et existentialitatem præexistentem subsistentiam sine

VARIORUM NOTÆ.

Convictum. Forte confictum, aut nunc factum.

accidentibus, puris et solis ipsis quæ sunt in eo, A quod est solam esse quod subsistat; substantiam autem subjectum cum iis omnibus quæ sunt accidentia, in ipsa separabiliter existentia, in usu autem accipientia et exsistentia, et substantiam, ubicumque eodem modo esse aliquid significantes utimur istis nominibus. Sit igitur sic, sive in æternis sive in mundanis: licet enim dici sive existentiam, sive substantiam, sive quod est esse vere substantiam: ibi motio est, et non simpliciter motio, sed prima motio, quæ genus sit et ipsa status, et ideo ipsa substantia. Sed ista et longioris, et alterius questionis. Nunc autem fatemur quod sit ibi substantia, quæ habet secundum proprium significatum hoc: aliquid *ὄν* esse; adversus autem eos qui dicunt nomen substantiæ non esse positum in sanctis scripturis. Non quidem substantiæ forte non est, denominata a substantia sunt, unde enim deductum *ἐπιούσιον* quam a substantia (*Matth.*, vi, 11): *Da panem nobis ἐπιούσιον, hodiernum?* Quoniam Jesus vita est, et corpus ipsius vita est, corpus autem panis, sicut dictum est: *Da nobis panem de cælo.* Significat *ἐπιούσιον* ex ipsa, aut in ipsa substantia, hoc est vitæ panem. Sic rursus et Paulus in Epistola ad Titum (*Tit.* ii, 14): *Populum περιούσιον*, circa substantiam, hoc est circa vitam consistentem populum, sicuti et in oblatione dicitur: *Munda tibi populum circum vitalem æmulatorum bonorum operum circa tuam substantiam venientem.* Videtur mihi idem significari in Jeremia propheta, ubi dicit (*Jer.*, xliii, 18, sec. lxx): *Quia quis stetit in substantia Domini, et vidit verbum ejus? quis præbuit aurem et audivit?* Et post modicum dicit (*Ibid.*, 22): *Et si stetissent in substantia*, sed in substantia substantia scribunt, non insubstantia. Sed si quis intellectum certe intelligit, nihil aliud invenit, nisi istud: Si quis in eo quod Dei est esse steterit, hoc est in substantia, quod in ipsa *ὁμοούσιος* filius, statim *λόγον* ejus videt; debemus enim quod ulterius non est, interius aliquid stare facere, *τὸν νοῦν* insubstantia, substantia Dei, hoc est in substantia, et statim comprehendimus et Deum, et *λόγον*, *ὁμοούσιον* enim, et simul ambo unum.

XXXI. Sed videris. Supponamus dicere substantiam Dei id illud quod est esse, et *τοῦ Ἰησοῦ* quod est esse, esse Deum, et pietas, et confessio: quæ igitur substantia Dei? Si substantia dicitur in mundanis, D ut animal, ut homo, necesse est dicere in æternis substantiam esse Deum, sed vides ipsum Deum juxta illud esse, quod dicimus, aut lumen, aut spiritum, aut ipsum esse, aut potentiam ejus quod est esse, aut intelligentiam universalem, aut potentiam universalis intelligentiæ, aut universalis vitæ vel actionis, aut aliorum istiusmodi in quo sit, fontem esse omnium eorum quæ vere sunt, aut quæ sunt. Sed dicunt scripturæ lumen esse Deum, spiritum esse: hæc autem substantiam significant, non enim accidens; cui primo quod est esse accidit, si istud accidens? Sed nulli: impossibile enim ultra esse aliquid supra quod est esse. Ergo substantia, juxta quod est esse

lumen, et spiritus, quod est simplex et incompositum, quæ ibi et idem lumen et spiritus: est autem lumini et spiritui imago, non a necessitate naturæ, sed voluntate magnitudinis patris: ipse enim se ipsum circumterminavit. Et ideo dicitur, tu te ipsum intelligis, sed et filio intelligibilis, filius ergo in patre imago, et forma, et *λόγος*, et voluntas patris, juxta quod voluntas patris, alteri juxta quod voluntas patris filius. Omnis enim voluntas progenies est, juxta quod universalis voluntas, unigenitus, semel enim totius plenitudinis *λόγος* prosiliit e potentia Dei: ista potentia *λόγος* existens genuit *λόγον*, hoc est, in manifestationem et operationem adduxit. Sic igitur voluntate patris, voluntas apparuit ipse *λόγος* filius: est igitur Dei voluntas *λόγος* cum ipso qui semper est, et ad ipsum ipsa voluntas filiatio est: pater ergo, cujus est voluntas, filius autem voluntas est, et voluntas ipse est *λόγος*: *λόγος* ergo filius. Non enim *λόγος* locutio quadam est, sed potentia ad creandum aliquid, confabulans iis quibus futurum est esse secundum *ὄντοτητα* virtutem unicuique propriam substantiam, et ipse *λόγος* forma, quæ cognoscencia est Dei: per *λόγον* enim solum cognoscencia efficitur. Propter quod dictum est *λόγον* esse ad Deum, et est *λόγος* verbum, lumen a lumine, aut spiritus a spiritu, et substantia a substantia, non prima et secunda secundum tempus, sed secundum quod causa est alii, ut sit potentia: semper simul, non enim abscissa est effulgentia luminis, sed semper in lumine est, et ipse lumen existens operatur omnia *λόγος* existens, a se movens, et quæ semper movens, copiam habens: illud patris omnipotentem esse.

XXXII. Quæ igitur hic similitudo, quæ consilio ut efficiatur et generetur, ut dicis, ad generationem filii? A se movens pater, a se se generans filius; sed potentia patris se se generans filius: voluntas enim filius, unde enim si ipsa voluntas non est a se se generans, nec voluntas est: sed quoniam Dei est voluntas, equidem ipsa quæ sit generans, generatur in Deo. Et ideo Deus pater, voluntas filius, unum utrumque, magis autem et unum, et solum unum non coitione, sed simplicitate: progressa quidem voluntate in potentiam actuosam, non abscedente tamen a substantia propria et eadem motione: ista enim tria ibi unum sunt, substantia, motio, voluntas. Substantia pater, juxta id ipsum motio et voluntas: rursus filius motio et voluntas, et juxta id ipsum et substantia, et hoc est *ὁμοούσιον*. Habeamus exempli gratia istud quod ego nunc dico: sic enim nunc oportet dicere, quoniam multi in anima corpus esse dicunt, sed nunc secundum dicendi usum anima sit in corpore. Anima in humano corpore est, in eo quod anima est, substantia est, sicuti vel hyle, vel corpus. Iste enim mundanis duæ substantiæ. Et sicuti hyle formam habet, hoc est speciem, ut est corpus, aut aliud aliquid; unum quidem *ἁλοῦς* est in molem concretum. Necesse est enim aliquid quamdam quantitatem esse: quantumcumque igitur est

quod est hylicum : Sic enim quantitate definitur hyle, ut subsistat, et substantia fiat, jam aliquid existens. Isto modo et anima, substantia incorporalis quæ sit, definitionem et imaginem habet : vitalem potentiam et intelligentialem, bipotens enim, et gemini luminis : etenim et vivificat vitam dans animalibus, et habet coinquinatum τὸν νοῦν, et ὁμοούσιον, et idcirco ὁμοούσια omnia : simul enim substantia et motus id ipsum cum sit, secundum subjectum anima, juxta quod vivit et vivificat ; et juxta quod intelligit, et intelligentia est una motione, ut una ipsa cum sit, quæ species est ipsius, definitur enim motione, et existit unum ὄν, duplici potentia in uno motu existente : vitæ et intelligentiæ : impassionabiliter quidem ista, in actione duo, in una motione, id est, quod generatur, et Filius unigenitus animæ ipse vita, ipse νοῦς existens, et prima potentia cum eo quod ei esse vita est : quo enim est, hoc est quod est vita : illud enim esse isti ipsi quod substantia est, et vita est, et supra vitam est ; non enim aliud vivificat, neque semetipsum : non enim ab alio quasi aliud accipit, hoc enim ipsius quod est esse, ipsi est moveri, et motionem esse ; et quod est motio, hoc vita est ; et quod vita est, hoc est intelligentia. Ista enim substantialia dico, motiones, vitam, intelligentiam, nullam dicens, sensibilium motionum nec in locum transitum : duo ergo hæc, vita et intelligentia, ὁμοούσια sunt ei quod est esse, hoc est, animæ. Quæ duo una est motio, quæ quidem prima potentia vitæ est, forma enim eo quod est esse, vita est. Definit enim infinitum esse, quod est prima potentia motionis, secunda autem potentia ipsa motio ; quoniam quod definitur, et intelligentia comprehenditur a vita, innata intelligentia substantiaque sit, juxta quod est intelligentia et subsistens, et per semetipsam deducta a substantia vitæ. Unum hæc duo, et unum juxta motum filius est, unigenitus animæ, nihil passionis patientis juxta quod animæ est : hoc autem est vel mater, vel pater unigeniti filii, motione in duplicem potentiam procedente, quæ sola patitur : motio enim passio, et motione passio, in motione enim motio et status : statum autem esse in motione passio est, et in motione esse a statu est passio, ergo et motio : motione igitur omnis passio. Hæc autem duplex, secundum vitam et intelligentiam : secundum vitam quidem passio, quod adhuc indiget alterius quod vult vivificare, et ideo juxta quod ejus est particeps, et alias patitur passiones usque in mortem. Secundum autem intelligentiam, quoniam et ista indigens est ejus quod intelligibile est, ut intelligentia subsistat ; magis passiones et infirmitates incurrit, et volvitur insensibilibus, et per phantasiam in falsam subsistentiam circumducitur. Isis igitur existentibus, ista patientibus, manet anima juxta substantiam, custodiens in semine motionis potentiam vitæ et intelligentiæ, qua semper manente vita et intelligentia accenditur, magis autem erigit, si in fontanam vitam, hoc est, in Christum, et fontanam intelligentiam, hoc est, in sanctum Spiritum resurgit resuscitata anima.

PATROL. VIII.

XXXIII. Sed ista sicut in similitudine. De Deo enim, et de λόγῳ, hoc est, Filio Jesu Christo, et Spiritu sancto diviniore intelligentia utentes, suscipiamus istorum ὁμοούσιον unitatem. Primum inquirendum, si idem est Deus, et Deo esse, an aliud aliquid ? Si idem, jam et esse est, et agere : si autem aliud Deo esse, aliud Deum esse, præexistentiale est Deo esse, quippe in potentia existens ad id quod est esse, quod vere magis id est quod est esse : potentia enim omnia præexistens et principium, et ante est quam vere ὄν. Sed istud beate, in quiete esse æstimant omnino omnimodis : in motu solum quod causa sit omnibus in qualicumque motione existentibus. Et dicunt istud prænoscentia concipi, quæ ipsa per semet nihil est, sed conceptione quod præexistit suscipitur. Sed scriptura, et omnis intelligentia istum Deum et esse dicit, et ante ipsum nihil esse, qui et id est quod est esse, et id quod operari. Istum Deum confitemur et colimus, principium omnium quæ sunt : actione enim sunt, quæ sunt : ante enim actionem nondum sunt ; actuosum enim Deum accipimus, sicut in principio fecit Deus cælum et terram, et fecit Angelos, hominem, et omnia in cælis et in terra. Iste igitur verus Deus et solus Deus, quia et potentia et actione Deus, sed in æterna : ut Christus et potentia et actione, sed jam foris et aperta. Pater igitur Deus prima actio, et prima existentia et substantia, et principale τὸ ὄν, actione a se sua sese qui generet sine principio, semper existens a se, existens infinitus, omnimodis perfectus, omnipotens, immutabilis, semper sic et eodem modo existens, substantialis in semetipso : λόγος existens ad id ut sint omnia, non ut aliud aliquid, aut ut alterum, sed simul simplicitate coexistens, et unitione unum est : hoc enim quod λόγος est, id ipsum est quod est esse, et ipso quod est esse, λόγος est : ipse enim λόγος Deus est, unum ergo et ὁμοούσιον : non enim sine actione Deus, sed operatur Deus, sicuti dictum.

XXXIV. Substantia autem Dei imago est, actio, filiusque est, per quam intelligitur, et quod sit declaratur (Joan., xiv, 9) : Qui me vidit, vidit et Patrem. Et ipsa substantia existens, habens esse, et a se. Quoniam autem causa ipsi est id in quo est, imago ipsa filius est ejus, in quo est ineffabili generatione, et maxime ingenerabili generatione, aut magis semper generante generatione : quod et Alexander dixit. Et dicitur semper pater, semper filius simul existens. Ergo et semper consubstantialis coexistens, unum existens, in patre filius est ; cum autem operatur, procedit : cum procedit, in filio est pater. Quomodo autem istud dicimus ? Deus et λόγος unum est et unitum, et idcirco ὁμοούσιον, sed quod Deus, juxta quod Deus est, ejus quod et esse potentia est, et omnium quæ sunt, ad id quod est esse, causa est λόγος juxta quod est : λόγος paterna est potentia, ad subsistere facere ipsum quod est esse : principale ipsum quod est esse, et principium, et perfectio. Ab eo enim quod est esse universale, et supra universale omne universale esse, et juxta genera, et juxta species esse,

et individua, quod est esse illis habet. Si igitur λόγος A habet esse, est enim λόγος id ipsum quod est esse ipsi et λόγος, ergo ex illo quod est supra universale esse, esse est : sed universale quod est esse λόγος est : Deus autem id quod est supra universale esse, filius autem quod est universale esse : pater ergo supra universale quod est esse, ὁμοούσιον ergo in eo quod est esse, ad id quod est esse, et quod supra universale ad universale : hoc autem et progressio est ; ab eo enim quod est supra universale, universale egreditur, et magis certe intelligenti et egreditur, et manet, non enim derelinquitur universale. Ergo et subsistit per semetipsum quod est universale et intus est in eo quod est supra universale : connexum ergo est, et inseparatum est ; et istud luminis refulgentia dicitur, omnia luminis habens, sed non accipiens, neque enata, sed connaturalis, ὁμοούσιος semper existens. Non igitur motu locali, neque immutatione : immutabilis enim pater, et immutabilis filius, et semper pater, semper filius, etiamsi filius credatur in patre imago existens, et ejus quod esse forma, sicut dictum est, sive juxta progressum refulgentia luminis filius est. Iis sic existentibus, et magis unum existentibus, refulgentia enim splendor luminis, et ipsa in se lumen habet a patre et in lumine est et foris : ergo et in patre filius, et quod annexus est splendor luminis, magis ad lumen esse splendor dicitur, non in lumine ; etiam a lumine resplendet in lumine est, et hoc significat (Joan., 1, 4) : *In principio erat λόγος, et λόγος erat ad Deum : ὁμοούσιον ergo et filius et pater, et semper ista, et ex æterno, et in æternum.*

XXXV. Dicimus et alia. λόγος est ad Deum, in confesso est. Quid est λόγος? per quem omnia, et in quo omnia, et in quem omnia ; istum esse et Jesum in confesso est. Quod λόγος est filius Dei, filius autem Jesus de quo dicit Paulus (Coloss. 1, 15) : *Qui nos eruit de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii charitatis suæ.* Quis igitur iste filius? ipse, inquit (Ibid. 14), *in quo habemus redemptionem, per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum nostrorum.* Iste quis est? qui natus est ex Maria. Quid deinde? istud solum? numquid maxime quod in eo, qui ex Maria erat? Erat et ante quam ex Maria. Quid autem inducit (Ibid. 15), *qui est imago Dei?* numquid hoc solum, de Maria? non : imago enim Dei ab æterno imago. Si igitur in filio habemus spem, et ipse per sanguinem suum redemit nos ; ipse autem imago est Dei ; imago ergo filius est Dei. An ego dico istud? Non solus, sed et Paulus ; quomodo enim dicit (Ibid.)? *Primogenitus omnis creaturæ.* Quis primogenitus? Filius. Quis filius? Filius qui ex Maria. Quis filius ex Maria? primogenitus totius creaturæ. Quis totius creaturæ primogenitus? qui imago Dei est. Necessè est enim primogenitum esse ante omnem creaturam imaginem Dei. Quis autem est imago? λόγος. Quis λόγος? qui erat in principio : Sine enim imagine Deus quomodo? Et quis λόγος? (Joan. 1, 2, 3) :

A qui ad Deum erat, et per quem effecta sunt omnia, et sine quo effectum est nihil. Quomodo imago λόγος est? et λόγος filius? et ipse qui de Maria? magis autem qui in eo qui de Maria. Ex iis manifestum, si filius Dei redemit nos per sanguinem suum, qui de Maria filius est, et ipse imago est Dei; Dei est filius: si enim totius creaturæ primogenitus, necessario filius, numquid alius? Absit: unigenitus enim Dei est filius. Necessè est ergo eundem ipsum esse filium, et imaginem, et eum qui de Maria. Quomodo enim imago Dei filius, si non primogenitus totius creaturæ? Et quomodo imago Dei, qui Filius de Maria post omnia facta natus est? Manifestum ergo, quod ipse primogenitus. Quid vero quod natum est de Maria? non creatura est: sed si filius Dei, imago Dei ante omnem creaturam natus est, ipse est in eo, qui de Maria natus est. Manifestum igitur quod ipse unigenitus.

XXXVI. Post illud perspicendum, quomodo idem ipse et imago, et filius λόγος est. In confesso est quod imago filius est. Dixit enim Paulus (Coloss. 1, 15) : *filius Dei imago est Dei.* Dico ipsum esse λόγον, de quo dictum est : *In principio erat λόγος.* Dicit enim Paulus quomodo filius primogenitus totius creaturæ, quod (Ibid. 16-18) *in ipso creata sint omnia, quæ in cælis et quæ in terra, quæ visibilia et quæ invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates. Omnia per ipsum, et in ipso creata sunt: et ipse est ante omnia, et omnia in ipso consistunt.* Vides quæ dixerit de filio, quod ideo primogenitus, quia omnia creata sunt ex ipso, et per ipsum, et in ipso. Tria ergo dicit ex quibus, quod dictum est, omnia per ipsum, cui datum est semper, quod confessione est τῷ λόγῳ. Si igitur Paulus filio dedit per ipsum ; ipsum autem quod est per ipsum, dedit Joannes τῷ λόγῳ primus Apostolus et Evangelistes : ante omnes consonant dicta. Quid erit dubitandum, ut non sit filius λόγος? Quid vero alia duo dedit filio, cujus magis propria? necessario τῷ λόγῳ ; potentia enim ejus, omnium quæ sunt subsistentia est. Sed si et istud, *in ipso sunt omnia*, ut dictum est, quod in ipso creata sunt omnia, et ideo in ipso omnia, quoniam efficientur omnia spiritualia, quod et Paulus significat, in consummatione mundi (I Cor. xv, 28) : *Nam cum omnia illi subjecta fuerint, tunc ipse subjicietur ei, qui subjecit ei omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Quid istud, et quomodo posterius? Nunc quomodo spiritualia. Verum igitur quod de Maria filius est Dei, et ipse imago et ipse λόγος, et ipse ante sæcula et omnem creaturam, et quod omnis creatura per ipsum creata est, et in ipso, et ipso, et consequenter quæ dicta sunt.

XXXVII. Quis ergo sine sensu, quis sacrilegus Arius? quis sine Deo non videt quis Jesus? et unde Filius unigenitus? Esse autem et Deum λόγον ὁμοούσιον, hoc est, et patrem et filium, ex istis manifestum: quæ dedit filio Paulus, eadem dedit et patri, tria ista cum dignitate paterna in uno, ut appareret et divinitas una, et substantia, et potentia paterna. Ad Colos-

senses istud dixit de filio. Ad Romanos autem de patre eadem (Rom. xi, 34-36): *Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis consiliarius fuit ejus? aut quis prius dedit, et reddetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso omnia. Vides quemadmodum eadem, et sic eadem dedit, et patri et filio, in ὁμοούσιον: primum tria et tria, deinde eadem et patri, et filio: hoc autem per quem omnia et patri et filio datum est: quoniam filius λόγος, qui est omnium quæ sunt potentia actuosa, in ea quæ sunt, et quod in filio pater est, in ipso et pater actuosa potentia existit: simul enim et filius in patre, et pater in filio: una ergo potentia, hoc est, una substantia existit: ibi enim potentia, substantia: non enim aliud potentia, aliud substantia. Idem ergo ipsum est et patri et filio. Hoc autem ex quo omnia, et ipse filius: hoc igitur patri ut proprium: in quo omnia, quod λόγος et lucus est: factorum enim et operum per semetipsum ipse est receptaculum. Ibi autem existentibus omnibus quæ sunt efficitur plenitudo: etenim et Jesus pater est omnium operum, eorum quæ per semetipsum. Unum ergo pater et filius. Sed quod non extrinsecus ingrediuntur opera: unde enim? nihil enim extra; in se ipso ergo omnia: ipse ergo et receptaculum et habitator. Et quoniam in filio pater, et pater habitator: proprium igitur filio in quo omnia, reliquum ergo hoc, et in ipso, hoc dico esse commune: in consummatione enim unum omnia et ideo Paulus ad Corinthios dicit (I Cor. viii, 6): *Unus Deus pater ex quo omnia, et nos in ipso; et unus est Dominus Jesus, per quem omnia, et nos per ipsum.* Aut quomodo alius in ipso? quoniam et in aliis locis sic positum est de patre, *ex quo omnia, per quem omnia, in ipso omnia.* De filio autem, *in quo omnia, per quem omnia, in quem omnia:* æqualia igitur omnia et filio et patri dedit Paulus: recte. Quod ὁμοούσιος pater et filius, et ideo dictum est: *Tunc ipse subjicietur ei, qui subjicit ipsi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.**

XXXVIII. Vide virtutem dicentis; conducit (forte concludit) enim ὁμοούσιον: filius subjicit patri omnia virtute sua, ut videtur, sed ut est paterna: dicit enim: *Subjicietur ei qui subjicit ipsi omnia.* Cui subjicietur? Deo. Quis subjicietur? filius, cui subjicit omnia Deus. Actio igitur et pater et filius. Substantia igitur ubi? In qua actio ipsa, magisque sit actio, quæ est substantia, ὁμοούσιον ergo. Dicit Paulus et hoc (I Cor. xv, 24), *cum tradiderit regnum Deo et Patri.* Ipse igitur nunc regnat, et secundum propriam actionem Christus subjicit omnia, et inimicitia; et ipsam mortem exterminat: ipse igitur subjicit, sicut dicit Paulus, *cum evacuaverit omnem potentiam.* Sic dicit quod filius propria virtute facit ista. Adjicit et istud (Ibid. 23): *Oportet enim illum regnare.* Deus quidem rex omnium: sed quoniam ὁμοούσιος et filius, et magis λόγος, hoc est, potentia et sapientia Dei; necesse est regnare primum sapientiam, per quam subjicientur omnia; λόγος enim et subsistunt, et subjicientur om-

nia: quoniam et dicitur, et dictum est, quod λόγος hoc est filius, subjicit omnia, et ideo adjecit Paulus (Heb. x, 13): *Quousque ponat inimicos omnes ejus sub pedibus ipsius.* Quis? Cujus? manifeste, quia filius patris. Sed quoniam in filio pater, ideo pater filio subjicit omnia, et ideo maxime filius inimicos habet, non pater: et quoniam ambo, id est, bona ambiguitas intellectus, et ideo ὁμοούσιον (I Cor. xv, 26), *postremus inimicus evacuabitur mors:* si enim Jesus vita est et æterna vita, evacuabitur a vita mors: omnia igitur Jesus, id est, filius subjicit patri. Sed quoniam ὁμοούσιος patri et ipsa substantia, et ipsa potentia, secundum quod primum est esse patrem, et quod esse primum est, secundum autem operari, vivere, intelligere, quoniam duobus causa est quod primum; necesse est dicere patrem subjicere filio. Dicit ergo, *cum tradiderit regnum Deo et patri,* necessario filius; *et cum evacuaverit omnem principatum et potentiam,* necessario filius. Dicit rursus (Ibid. 27): *Cum autem omnia subjecta sunt, manifestum quod extra ipsum qui subjicit ipsi omnia:* non parva intelligentia

XXXIX. Sed nunc dimittamus. Quid vult nos intelligere, quod Deus causa qui sit, et præpotens, et præprincipium potentia, ipse fecit omnia, cum filius facit? et si pater in filio, et filius in patre, ipse in filio facit, quæ filius fecit; et (Joan. v, 19) *quæ pater facit, filius facit indifferenter:* igitur aut patri, aut filio dantur omnia, sive operationes, sive requies: in altero enim ad alterutrum, et nihil alterum, quod in uno alterum. Et ideo unum solum, et nihil alterum, sed subsistentia propria et pater et filius est, ab una ex patre substantia. Filius autem, hoc est, λόγος, activa potentia est, et quæ faciat, et quæ vivificet, et sit intelligentialis: omnia igitur justa et generat, et facit secundum vitam, et regenerat secundum intelligentiam veritatis et Dei, quam dat Jesus omnibus λόγος cum sit, omnium et intellectuum, et universaliter omnium quæ sunt. Si igitur iste generat, et iste regenerat omnia, iste subjicit omnia, non solum homines, sed et ut dicit Paulus, omnem principatum et omnem potentiam; numquid ista ut homo, an ut λόγος? Etenim ipsum subjicere non temporis solum ejus ex quo de Maria filius, sed et ante, et postea. Si enim diluvium factum est, si Sodoma et Gomorrha incensa, si hæc et talia multa facta sunt, si in præsentia prima triumphat inimicos in semetipso, si in secunda præsentia *novissimus inimicus evacuabitur mors;* filius λόγος facit ista, sed potentia paterna. Facit igitur omnia spiritus spiritualia, *tunc et ipse subjicietur Deo, subjicienti ei omnia:* evacuatis enim omnibus, requiescit activa potentia, et erit in ipso Deus secundum quod est esse, et secundum quod est quiescere: in aliis autem omnibus spiritualiter, secundum suam et potentiam et substantiam. Et hoc est (I Cor. xv, 28), *ut sit in Deus omnia in omnibus:* non enim omnia in unoquoque, sed Deo existente in omnibus, et ideo omnia erit Deus, quod omnia erunt Deo plena.

XL. Dicamus et alia (*Rom. 1, 16*): *Non enim erubescio Evangelium Dei*. Virtutem et potentiam Paulus dicit Christum Jesum, hoc enim Evangelium dicit et de isto (*1 Cor. 1, 24*): *Christus ergo Dei et sapientia et virtus*. Quid deinde sapientia et virtus Dei? non ipse Deus? Non enim ut in corporibus, aut in corporalibus, aliud est oculus, aliud visio. Aut in igne, aliud ignis, aliud lumen eius: eget enim oculus et ignis alterius alicujus, et oculus alterius luminis, ut sit ex ipso et in ipso; visio ignis et aeris, ut sit ex ipso lumen. Sed sicuti visionis potentia in se habet visionem tunc foris existentem, cum operatur potentia visionis, et generatur a potentia visionis visio, unigenita ea ipsa: nihil enim aliud ab ea gignitur, et ad potentiam visionis visio est, non intus solum, sed et intus in potentia, in actione magis foris, et ideo ad potentiam, quippe visio cum sit, *ὁμοούσιον* ergo visionis potentiae visio, et unum totum. Et potentia quidem quiescit, visio autem in motu est: et per visionem omnia visibilia fiunt, et passiones circa visionem sunt, visionis potentia impassibili existente, et sine passione visionem generante. Sic igitur et virtus et sapientia Dei ipse Deus, est totum, quod simplex, et quod unum, et unius et ejusdem substantiae, et simul ex aeterno, et semper, et a patre, qui sui generator est existens. Sapientia igitur et virtus operationis, hanc enim virtutem nunc significat: conjunxit enim sapientiam et virtutem. Ergo horum potentia est Deus, et ideo pater, quod ab ipso ista: gignit enim ista in actionem et impassibiliter, quod *ὁμοούσια* sunt potentia et actio et Deus, et Dei virtus, et sapientia: quae cum activa sunt, juxta ea quae foris sunt curam habentia, ad Deum sunt, semper sapientiam dantia, semper vivificantia, non Deum, sed a Deo factam per semetipsa omnem creaturam: et si qua passio, in actione passio est. Isto modo sive *λόγος* est Jesus, sive lumen, sive refulgentia, sive forma, sive imago, sive virtus et sapientia, sive character, sive vita *ὁμοούσιον* apparebit *λόγος* et Deus Pater, et Filius, Spiritus et Christus.

XLI. Adhuc inducamus eadem ipsa. Vitam dicentes Christum, quomodo *ὁμοούσιος* est Deo? Dicit Joannes (*Joan. 1, 3, 4*): *Quod factum est, in ipso vita erat*. Et iterum (*Joan. 1, 26*): *Sicuti enim pater habet vitam in semetipso, sic et filio dedit vitam habere in semetipso*: Quid tam simul? Quid tam idem? Habet pater in se vitam: habet et filius in semet vitam. Quid est habere vitam in seipso? Ipsum sibi vitam esse, non ab alio accipere vitam, sed a seipso et aliis dare. Dicit aliquis similis substantiae esse, non tamen *ὁμοούσιον* esse. Illud jam dictum, quoniam, simile substantia non dicitur: neque enim est juxta quod substantia est, magis autem si ejusdem substantiae est, idem substantia dicitur, non simile, simile enim juxta qualitates, ut ignis substantia est, et aer secundum substantiam idem, *ἕνα* enim ambo: qualitatibus autem simile, aut dissimile, notione virtutum, et aliis simile. Dic et terra, et aqua gravitate et densitate, aut

A aliis talibus, in quibus et istud accidit, quaecumque sint similia, eadem esse dissimilia, alia et alia qualitate. Simile enim non idem, neque idem unum, sed idem geminum: unum et ista non substantia, sed numero unum. Nos nunc de substantia perquirimus, quae in Deo, aut filio, aut ipsa est, aut eadem: aut modo quodam et ipsa et eadem. Quomodo ergo ipsa est adventante filio, et tanta faciente et in caelo et in terra, et intrante in carnem? Quomodo Jesus filius, quod significat patrem, quomodo et tres sunt substantiae, Deus, *λόγος*, Spiritus sanctus: non enim oportet dicere, nec fas est dicere, unam esse substantiam, tres esse personas. Si enim ista ipsa substantia et egit omnia, et passa est, Patripassiani ergo et nos: absit. Quid igitur? eadem est, non ipsa: sed si istud, aut praëxistente substantia duo, aut ab eadem scissione, aut amissione partis ejusdem ipsa facta est eadem: neque dimissione, neque diminutione filius natus est, sed perfectus pater, et semper perfectus, et semper pater: perfectus filius, et semper perfectus, et ex aeterno et in aeternum filius. Quomodo igitur eadem, in duobus enim quae eadem? sed pater et filius unum, et qui pater, pater: et qui filius, filius. Et non idem pater et filius, nec idem filius pater ejus cujus filius est. Non ergo unum sunt: neque ipsa, neque eadem est substantia. Relinquitur ergo modo quodam esse et ipsam et eadem. Non enim fas est dicere alterius esse substantiae patrem et filium: quoniam quod sit ipsa dicemus, sive Deum et *λόγος* dicemus, sive Deum et Dei virtutem et sapientiam. Sive quod est esse et vitam, sive quod est esse intelligere, aut intelligentiam, sive esse et vitam intelligere, sive patrem et filium, sive lumen et effulgentiam, sive Deum et characterem, sive Deum et formam et imaginem, sive substantiam et speciem, sicut ibi, non ut heic, sive substantiam et motionem, sive potentiam et actionem, sive silentium et effatum ipsum substantiam esse confitendum. Deum enim quod est esse dicentes filium vitam; quomodo separamus vitam ab eo quod est esse, sive in patre, sive in filio? Etenim pater in seipso habet vitam, et filius, excepto quod filius a patre accepit quod habet. Pater ergo et Filius a se orti, a se potentes ad vitam, sic mihi intelligere habere dicere, quomodo Evangelium, et pater enim habet in se vitam. Habere ergo non quasi aliud sed ipsum est, sed in intellectu.

XLII. Ista diximus. Si igitur pater in semetipso habet vitam, vita est, et substantia ejus vita est, et sic filius. Dicit enim (*Joan. 14, 6*): *Ego sum vita*: pater ergo vita est, et filius vita. Omnis vita juxta quod vita est, motus est, vivificans quibus posse est vivificari. Et ideo definitio animae et vitae ista est: quod a se movetur esse. Et ut substantia ejus istud dicitur, multo magis ergo ista in Deo et *λόγος*. Quid ergo diximus? vita pater et substantia est, et se movens substantia, et nihil aliud se movens motio nisi vita ipsa, igitur et substantia, et vita. Sed quoniam in motu intelligentia quasi aliud adintelligitur, et non perfecte aliud. Ipsum autem vivere ad aliud

veluti mixtione in utroque alterius, juxta quod vita est, et motus est, unum est. Rursus juxta quod vita est, in ipsum aliud unum, et idecirco eadem substantia. Sed sive ipsa, sive eadem *ὁμοούσιον* necessario et simul est: quoniam duo simul sunt; etenim sine altero nunquam fuit alterum. Unum ergo et unum sunt ista. Hoc igitur quod est esse vitam, et per semet esse motionem, pater est: Hoc autem quod est motum esse, et per semet esse vitam, filius est. Causa enim motionis vita. Pater ergo et magis principalis vita, motionem requiescentem habens in abscondito, et intus se moventem: Filius autem in manifesto motio, et ideo filius, quoniam ab eo quod est intus processit. Magis autem motio existens, quod in manifesto. Isto modo et vita filius a patre vita, qui sic accipit vitam esse a præprincipali principio. Natum universale ab universali, tota ex tota, et idecirco dicit (*Joan. vi, 58*): *Vivens pater misit me, et ego vivo propter ipsum*. Si igitur generans in vita, et filius secundum motionem filium, secundum autem motum vitam esse, vitam filio dante patre in motionem, generationem et simul vitam, ipse autem in semetipso *ὁμοούσιον*; ergo pater et filius et unum est semper, et ex æterno natus est, et alter in altero, et inseparabilis separatio, et in patre filius, et in filio pater, et maxime filius actio, quoniam filius cum actione vita: Pater autem secundum id quod est esse, vita; et secundum quod est vitam esse, actio. Manet igitur pater, et impassibilis manet. Operatur filius, et in manifestationem ducit. Et Deus intus operatur, existente actione juxta potentiam. Et in patre, et in filio juxta actionem actio est.

XLIII. Ista hujusmodi oportet revocare ad illa omnia quæ præposuimus: sive Deus est *λόγος*, sive lumen et effulgentia, sive silentium et effatum, sive alia quibus unum et simul ea *ὁμοούσιον* apparet, et ingenua generatio. Ubi igitur habet locum quod simile est *ὁμοούσιον*, dicere? qua causa dicitur? Semper et mysterium totum hoc est: Unus Deus, et Pater, et Filius et Spiritus sanctus unus Deus. Simile ergo quomodo unus Deus? At *ὁμοούσιον* necessario unus Deus. Si enim velut non simul, necessario duo; si autem simile illud alterum, necessario alterum *ὁμοούσιον*; ergo necessario alterius substantiæ. Isti Ariani, isti Lucianistæ, isti Eusebiani, isti Illyriciani, sed abjicientes aliqua, auferentes aliqua et mutantes, omnes diversæ opinionis hæretici. Hoc accedit, si *ὁμοούσιον* pater et filius, quomodo dicit Salvator (*Joan. xiv, 6*): *Ego sum veritas*? Si id quod dictum est verum est, filius cum sit veritas: minor pater, similis qui sit veritati, non veritas. Quanta blasphemia ista? Si autem veritas Deus, veritas filius, sicuti ipsi filius dicit, et vere dicit, *ὁμοούσιον* Deus est filius: non ergo duplex, sed una semper veritas, et valde foris, et deorsum valde, quod est simile veritati, quod forte in mundo existat similitudo veritatis, ubi et error, et corruptio, et omnis passio. Ipsum ergo veritatem esse, substantia est; non enim aliud substantia, aliud veritas: quod enim simplex, hoc veritas, simplex Deus, simplex

A filius, veritas Deus, veritas filius, et Deus et filius una veritas. Veritas enim in semetipsa veritas. Item si similis veritati est filius, id est, quod simile est ducit, quæ ducit? si autem veritas, in veritatem ducit. Sed enim Deum ducit, et Deus veritas, in veritatem ducit ergo. Sed impossibile, cum ipse veritas non sit, in veritatem ducere: veritas ergo et pater, et filius, sicuti et dicitur (*Joan. vi, 37*): *Quem mittit ad me Pater, iste ad me veniet*. Ex istis omnibus non solum concluditur, sed manifesta efficitur confessio, extra mutationem esse motum in Deo. Non enim localis neque cum passione generatio, aut corruptione, aut augmento, vel minutione, neque aliqua immutatione; est enim movere ibi, et moveri ipsum quod est esse simul et ipsum, et simplex, et intellectu, unum in uno, sicut in potentia, et actione. Semper quidem, *ὁμοούσιον* in eo quod est esse, secundum autem agere ab eo quod est esse, filius, et pater. Sed sicuti dictum est, et in filio pater, et in patre filius.

XLIV. Num timor ex isto nascitur, esse nos ista dicentes quasi Patripassianos? Multum differt serpentinum dogma a veritate. Illi enim Deum solum esse dicunt, quem nos patrem dicimus, ipsum solum existentem et effectorem omnium, et venisse non solum in mundum, sed et in carnem, et alia omnia, quæ nos filium fecisse dicimus. Si enim dicimus patrem, patrem: et filium, filium, unum et dicentes, et ideo *λόγος*, id quod unum, non solum unum dicentes, sed unum et unum. Aliud autem impassibile, unum aliud passum, quomodo ergo Patripassiani sumus? Deus enim nec procedit a semetipso, neque in manifesto actio est, neque velut in motione: quod intus motio veluti non est motio; *λόγος* autem qui sit in motionis potentia, magis motio et actio est, fertur potentia sua in effectorem eorum quæ sunt? quo enim *λόγος*, hoc causa est eorum quæ sunt: quo autem causa, hoc non in se manet semper, qui sit in eo quod est *λόγος*. Et secundum hoc est iste inversibilis et immutabilis, sed in iis quæ sunt juxta genera eorum: quæ sunt alius et alius, ipso quo universalis *λόγος* est, in patre manens idem ipse. Passiones igitur ubi? neque in patre, neque in filio, sed juxta quæ sunt genere suo non recipienda, virtutem totam *τοῦ λόγου*, quodlibet universalis: unoquoque existente, et illo distribuyente suum proprium, ut Angelorum, Potentiarum, Thronorum, D. Dominationum, Potestatum, animarum, et sensibilibium, et ipsius carnis. Passio igitur in istis, et juxta hæc non *τοῦ λόγου*, hoc est, filii. Secundum carnem ergo Salvator passus est, secundum spiritum autem quod erat, sine passione. Unde differt nostrum dogma a Patripassianis. Non enim filium esse passio est, sicuti dictum, nec facere aliquid nec loqui: divina enim potentia sine passione fiunt omnia, et ista magis sua, et substantialis, et divina motio est, non passio. Deinde de isto non fuerunt Patripassiani, sed de cruce: quod Pater crucifixus est dicentes sacrilegi: impassibili passionis implicantes, et non intelligentes, necessario aliquid impassibile esse, si est aliud quod patitur. Nos tamen impassibilem et fi-

lium dicimus, juxta autem quod *λόγος* caro factus est, passibilem. At vero miseratio, et ira, et gaudium, et tristitia, et alia hujusmodi ibi non sunt passiones, sed natura, et substantia. Si igitur spiritus benevolentia, ipse per se optimus, quibusdam in vitam, quibusdam in mortem est; non sua naturā mutatus, sed patientium materia et voluntate, signaturam immutabilem divinitas pro accipientibus aut ut oportet, aut aliter afflicti dicitur, vel pati: quoniam a nostris sensibus quæ divina sunt æstimamus. In sensibilibus enim juxta quod animal est animal, hoc est, anima utens corpore, vel corpus animatum, juxta sensum pati dicitur: vere autem neque per semet solius animæ sunt passiones, multo magis spiritus *λόγος* et Dei. Impassibilis enim divina natura est.

XLV. Discedant ergo Patripassiani, quoniam nos et patrem dicimus et filium, ipsum solum passibilem juxta motum in hyle. Discedant Ariani, quoniam nos naturæ filium dicimus, ante omnem creaturam genitum. Discedant et ἀπὸ τοῦ ὄντος dicentes Christum esse, quod a Deo factus sit, qui Deus ὄν est: nos enim filium dicimus naturam, et a patre ipsum esse, et in patre. Discedant Marcelli et Photini discipuli, ipsum enim Verbum dicimus in carne fuisse, non aliud Verbum esse, et aliud hominem, in quo Christum dicunt esse, sed ipsum *λόγος* carnem induisse. Illi enim dicunt esse et Deum, et *λόγος*, et Spiritum. Quartum autem filium, id est hominem, qui ex Maria, quem assumpsit *λόγος*, et ut ministrum rexit cui homini dicunt, et sedem paratam esse. Exciderunt ergo a Trinitate. Si autem manet Trinitas sola, ipse homo et *λόγος*; quem *λόγος*, nos supra filium demonstravimus. Non autem hoc significat: et *λόγος*, caro factus est, corruptus *λόγος* in carnem conversus est, sed *λόγος*, per quem effecta sunt omnia, et omnia effectus, et caro factus est, ut in carne cum esset, totum hominem sua passione et morte juxta passiones corporis mercaretur. Si enim non erat ipse homo de Maria, quare exinanivit semelipsum? Et quid est (*Philipp.* 11, 7) *formam servi accipiens*? et quid rursus est (*Joan.* 1, 14), et *λόγος* caro factus est? Discedant et Basilii, ὁμοούσιον. Nos enim ὁμοούσιον dicimus, et veritate, et juxta Synodum in Nicæapoli. Sic enim et pater, et filius unum ambo, et semper, et simul ambo, et quoniam ὁμοούσιον. Quod autem ὁμοούσιον dicunt, et si confitentur filium a patre habere substantiam, sed aliud quidem dicunt, dicentes neque generatione filium, neque faciendo esse a Deo, sed compulsu istorum duorum, et generationis et faciendi, veluti lapidis et ferri, atque inde emitti flammam. Ista dicentes occulti Ariani sunt. Primum non generatione dicentes Dei filium esse, sed factura, quod dogma est Arii; factura enim est, quod a compulsu exiit, et ex nihilo est. Non enim a ferro aut lapide flamma, quod maxime Arius insanus sapit. Etsi collisio facta est, fuit quando non fuit: et si compulsu faciendi et generatione factus est filius, præexistit factio et generatio antequam fuisset filius. Posteriora

autem ista. Quomodo ergo compulsio? Et hoc Arii: deinde quomodo ista collisio? et quorum et in quo? Numquid voluntatum in Deo concursio? Numquid passionum aut differentiarum, maxime contrariarum motionum? Et si istud passus est pater, qui est sine passione, et non ex sua substantia apparuit ei filius: collisio enim duarum aut voluntatum, aut passionum, nec voluntas facta est, nec passio, multo magis nec substantia a substantia paterna, sed extra quædam substantia, quæ ex nihilo existeret de *λόγος* ad patrem. Suspiciari ista, impia blasphemia.

XLVI. Diximus de ὁμοούσιον, et sufficienter diximus: hoc enim nobis propositum. Quomodo autem si ὁμοούσιον, filius, et semper cum patre est, et procedit, et descendit, et ascendit, et mittitur, et facit quæ voluntatis sunt patris, et quomodo imago cum sit Dei, in dextera sedeat Dei, et quid sit dextera, et quid sedere, et quid est per quem facta sunt omnia, et quomodo omnia, et quid est quod nihil factum est sine ipso, et quomodo et ipse voluntatem habet, et quæ facit, voluntate patris facit, et quomodo perfectus, et a perfecto patre ut imperfectus et corpus accepit, et nunc corpus fert, et si sanctum spiritale, et simile eorum hominum, qui post sancti erunt, et quomodo semperque qui moveatur, et a se genitus potentia quidem patris: ista enim omnia ὁμοούσιον, definiunt. Si quis dignus sit intelligere, et in isto libro inveniet Fidem sic esse, et permittente Deo, et Jesu Christo Domino nostro, et Spiritu sancto dicimus, ne quis blasphemiter intelligens meum dogma dixerit, omnia enim a sancta scriptura et dicuntur, et sunt. Dicemus maxime illud, e quo gignuntur multe hæreses, quod Evangelia, et Apostolus, et omnis vetus Scriptura de Deo quidem dicit omnia, et de Jesu Christo, hoc est de *λόγος* incarnato, hic enim mysterium salutis nostræ egit, hic nos liberos fecit, redemit: in istum credimus secundum crucem, et juxta resurrectionem a mortuis Salvatorem nostrum, idcirco Paulus dicit: *Non enim judicavi quidquam scire in vobis nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum* (1 Cor. 11, 2).

XLVII. Confitemur igitur Deum patrem omnipotentem, confitemur filium unigenitum Jesum Christum, Deum de Deo lumen verum de vero lumine, formam Dei, qui habet substantiam de Dei substantia, naturam, generationem, filium simul cum patre consubstantiatum quod Greci ὁμοούσιον appellant, primogenitum ante constitutionem mundi, et primogenitum ante omnem creaturam, hoc est, et ante substantiam veniendi, et generationis, et revivendi, primogenitum a mortuis *λόγος*, qui sit omnium universalis *λόγος*, *λόγος* autem ad Deum, *λόγος* in postremis temporibus incarnatum, et cruce vincens moriem et omne peccatum, Salvatorem nostrum, judicem omnium, semper cum patre substantialem et ὁμοούσιον, potentiam activam a patria potentia, et generantem, et facientem omnia, et substantiam

existendi omnium, et generationem, et reviviscen-
tiam : quoniam vita est æterna, et Dei virtus, et sa-
pientia : ipsum inversibilem, immutabilem (al. muta-
bilem) juxta quod λόγος est, et quod semper λόγος est :
juxta autem quod est creare omnia, et maxime juxta in
hyle actionem impassibiliter patientem. Ut fons aquarum
immutabilis, impassibilis, extra omnem motio-
nem, cum fluit, et in flumen advenit, juxta alveum et
genera et qualitates terræ creditur pati, semper servans
potentiam aquæ suam, et sicuti flumen irrigat ter-
ram, nullam diminutionem sentiens, ad hoc quod est
esse aquam ; sic Christus ille est fluvius, de quo
Propheta dicit : *Qui irrigat, et infundit totam terram*
(Gen. ii, 6) : sed Christus totus omne irrigat, et visi-
bilia et invisibilia, flumine vitæ omnium eorum quæ
sunt substantia irrigat. In quo autem vita, est Christi
est vitalitatis, Pater et Deus : totum autem unus
Deus. Confitemur ergo et Spiritum sanctum ex Deo
Patre omnia habentem, τῷ Λόγῳ, hoc est, Jesu Christo
tradente illi omnia, quæ Christus habet a Patre. Et
isto hujusmodi modo simul confitemur esse hæc tria,
ex isto quod unum, et unum Deum, ὁμοούσια ista,
et semper simul et patrem, et filium, et Spiritum
sanctum ineffabili potentia, et ineloquibili genera-
tione filium Dei, Jesum Christum, Λόγος qui sit, et
Deum, et imaginem, et formam, et characterem, et
refulgentiam patris, et virtutem, et sapientiam Dei,
per quæ appareat et declaratur Deus in potentia om-
nium, et existens, et manens, et agens omnia sec-
undum actionem filii, id est, Jesu Christi, quem in-
carnatum, et crucifixum, et resurgentem a mortuis
et ascendentem in cælos, et sedentem ad dexteram
Patris, et judicem futurum viventium et mor-
tuorum, Patrem omnis creaturæ et Salvatorem, et
voce, et toto corde confitemur semper, ἀμὴν. Gratia
et pax a Deo patre, et filio ejus Jesu Christo Do-
mino nostro, sic ista confitenti in omnia sæcula sæ-
culorum.

XLVIII. Spiritus, λόγος, νοῦς, sapientia, substantia,
utrum idem omnia, an altera a se invicem? Et si
idem, communionem quadam, an universitate? Si
communionem quadam, quid primum, quid ex alio,
et qua communionem? si universitate et ista, et quæ
differentia, et quæ communio? si a se invicem altera
omnimodo, altera in alia ut subjectum, alia ut acci-
dens : an juxta alium alterum modum? Si igitur om-
nimodis altera, et ἑτερόνυμα, et alterius substantiæ.
Sed nihil omnimodis alterius substantiæ : eorum
enim quæ sunt ὄν genus, et magis genui in eo quod
est esse. Sed quoniam esse dupliciter, et ipsum τὸ ὄν
dupliciter, est enim vere esse, est et solum esse. Si
igitur τὸ ὄν, vere ὄν et solum ὄν ad omnia ὄντα, et
solum ὄν ad solum ὄντα, sive συνωνύμως, sive ὁμο-
νύμως dicuntur, non omnimodis altera sunt : partici-
pationem igitur cujusdam communionis omnia quæ
sunt, ad altera sunt. Etenim quod τῷ ὄντι est, hoc
quod non ὄν est, opponitur, quasi contrarium secun-

adum privationem nulla participationem ad se invicem ;
ergo nec alterum. Si igitur quæ sunt, etiam differen-
tia sint et altera, quadam tamen communionem eadem
sunt, et secundum istum modum et eadem altera
sunt ; et istud duobus modis sive altera in identitate,
sive eadem in alteritate ; sed si eadem in alteritate,
magis in alteritatem vergunt : si autem altera in
identitate, maxime identitas apparet. Quid igitur
istis concinat hinc perspicendum.

XLIX. De Deo et λόγῳ, hoc est, de patre et filio
Dei permissu sufficienter dictum, quoniam unum quæ
duo. Dictum et de λόγῳ, hoc est de filio et de Spi-
ritu sancto, quod in uno. Si igitur quæ duo, unum,
et in uno duo ; illud unum in quo sunt duo, quoniam
cum illo est, et ex æterno cum ipso semper : quæ
simul sunt sibi invicem eadem, duo unum sunt ; ne-
cesse est igitur ista idem esse. Quomodo istud sit :
Audi, ut dico. Ante omnia quæ vere sunt, unum fuit
sive ipsum unum, antequam sit ei esse unum. Illud
enim unum oportet dicere et intelligere, quod unam
imaginationem alteritatis habet, unum solum, unum
simplex ; unum per concessionem, unum ante om-
nem existentiam, ante omnem existentialitatem,
et maxime ante omnia inferiora, ante ipsum ὄν, hoc
enim unum ante ὄν. Ante omnem igitur essentiam,
substantiam, subsistentiam, et adhuc omnia quæ po-
tentiora unum, sine existentia, sine substantia, sine
intelligentia. Supra enim hæc, immensum, invisibile,
indiscernibile univ. aliter, et his quæ in ipso, et
his quæ post ipsum, etiam quæ ex ipso. Soli autem
sibi et discernibile, et definitum ipsa sua existentia,
non actum, ut non quiddam alterum sit ab ipso con-
sistentia, et cognoscentia sui impartite undique, sine
figura, sine qualitate, neque inqualitate ; sine quali-
tate quale, sine colore, sine specie, sine forma, om-
nibus formis carens. Neque quod sit ipsa forma qua
formantur omnia, et universalium et partium om-
nium quæ sunt. Prima causa omnium principiorum,
principium omnium intelligentiarum, præintelligen-
tia omnium potentiarum, fortitudo ipsa motionem cele-
brior, ipso statu stabilior. Motionem enim ineloquibili
status est, statu autem ineffabili superrelativa motio
est. Continuationem omni densior, distantia universa
altior, definitior universo corpore, et major omni ma-
gnitudine, omni incorporali purior, omni intelligentia
et corpore penetrabilior, omnium potentissimus, po-
tentia potentiarum, omni genere, omni potentia,
omni specie majus, totum vero quæ sunt omnia ip-
sum existens omni toto majus, corporali, et incorpo-
rali, omni parte magis pars inenarrabili potentia,
pura, existens præ omnibus, quæ vere sunt.

L. Hic est Deus, hic Pater, præintelligentia, præ-
existens et præexistentia, beatitudinem suam et im-
mobili motionem semetipsum custodiens, et propter
istud non indigens aliorum, perfectus super perfectos,
tripotens in unalitate, spiritus perfectus et supra spi-
ritum. Non enim spirat, sed tantum spiritus est in eo,

quod est ei esse, spiritus spirans in semetipsum, ut sit spiritus; quoniam est spiritus inseparabilis a semetipso, ipse sibi et locus, et habitator in semetipso manens, solus in solo, ubique existens, et nusquam simplicitate, unus qui sit, tres potentias cunctans existentiam omnem, vitam omnem et beatitudinem. Sed ista omnia et unum, et simplex unum, et maxime in potentia ejus quod est esse, hoc est existentiae potentia, vitae et beatitudinis quod enim est et existit potentia, quae sit existentiae, ac potentia est vitae et beatitudinis ipsa per semetipsam, et ideo et *λόγος* sui ipsius, et vivere, et agens, habens secundum ipsam semetipsam inexistentem existentiam, indiscernibilis spiritus cunctio, divinitas, substantialitas, beatitudo, intelligentialitas, vitalitas, optimitas, et universaliter omnimodis omnia, pure ingenitum *πρόθεν*, unalitas cunctationis nulla cunctationi. Isto igitur uno existente, unum proinde exiit unum, in substantia unum, in motu unum, et motus enim existentia, quoniam existentia motus. Istud igitur unum existentialiter unum, sed non ut Pater inexistentialiter unum, qui est secundum potentiam existentialiter unum. Habet enim potentiam, et magis habet quod ei futurum est secundum operationem esse, et secundum veritatem non habet, sed est: quoniam potentia, coactio actuosa sit omnia, est sine molestia, et vere omnimodis non egens, quae sit ab hoc ut sit omnia potentia: etenim qua potens nata actio eget, agens ipsa unalitas.

LI. Igitur ista secundum istud quod esse dicimus unum, unum vita est, quae sit motio infinita, effectrix aliorum, vel eorum quae vere sunt, vel eorum quae sunt, existens *λόγος*, ad id quod est esse quae sunt, omnia a se semet movens semper in motu, in semetipsa habens motum, magis autem ipsa motus est: sic enim Scriptura divina dicit: *Quod dedit ipse pater Deus in ipso esse vitam esse* (Joan. v, 26). Iste filius est *λόγος*, qui est ad Deum, iste per quem facta sunt omnia, iste filius et filietas tota paternitatis totius semper qui sit et filius, et ex aeterno: filius autem et semet mota motione, potentia enim progrediente, et veluti immobili praexistentia, et non mota juxta quod potentia fuit. Ista motio nusquam requiescit et a semetipsa exurgens, et in omne genus motus festinans: quippe vita quae sit infinita, et ipsa in vivificatione veluti foris apparuit. Necessario igitur vita nata est, vita autem filius, vita motio, a vitali praexistentia vita, existentia in constitutione, et apparentia omnium totorum, quae juxta potentiam pater est, ut ab eorum quae vere sunt intelligentia praexistentia apparet. Ista igitur existentia est totius existentiae vita, et juxta quod vita motus quasi feminam sortita est potentiam, hoc quod concupivit vivificare. Sed quoniam sicut demonstratum, ista motio una cum sit, et vita est sapientia, tota conversa in sapientiam, et magis in existentiam patriam, magis autem retro motae motionis in patriam potentiam, et ab ipso vivificata vita recurrans in patrem, vir effecta,

A descensio enim vita, ascensio sapientia. Spiritus autem et ista. Spiritus igitur utraque: in uno duo, et sicut existente vita prima existentia, necessitas fuit in virginali potentiam subintrare, et masculari virginis partu virum generari filium Dei. In prima enim motione, primam dico in apparentiam venientem, veluti defecit a potentia patris, et in cupiditate insita vivefaciendi, intus quidem existens vita, motione autem foris existens in semetipsam recurrit: rursus in semetipsam conversa venit in suam patriam existentiam, virtute effecta et perfecta (ad. per facta in omnipotentem virtutem effectus est perfectus spiritus, nutu in superiora converso, hoc est intro. Sic secundum typum oportuit ordinem esse, et cum est in corpore spiritus, hoc est, filio Christo, et quasi diminutionem pati, et a Virgine nasci, et ipsa veluti diminutione sua patria virtute, hoc est, existentia diviniore et prima resurgere et renovari, et reverti in patrem, hoc est, in existentiam et potentiam patriam.

LII. Quomodo istud est, adhuc audeo dicere, ut nostra incidentia plurima expositione manifesta sit. Ponamus intelligentiam: secundum istum modum Deus potentia est istarum trium potentiarum existentiae, vitae beatitudinis, hoc est, ejus quod est esse, quod vivere, quod intelligere. Quod autem in unoquoque istorum tria, manifestum et quod est esse primum, et secundum quod est esse secundum ipsum vivere et intelligere, sine ulla unitione, sed simpliciter simplicitas et istud manifestum sicuti demonstratum, illud et tale quod est esse, Deum esse manifeste, sicuti demonstratum; potentia potens praestandi quod esse omnibus, non ab eo quod esse ut partem dans et paternam et effectricem potentiae unicuique quod est esse ei proprium consistens: hoc autem per ministrantem *λόγον*, hoc est per vitam quae omnibus praestat vivere, et tunc subsistit, aliquis accipiens quod est esse secundum quod est vitam accipere. Si igitur esse Dei, non ab eo quod sibi esse omnibus praestat, sed ministrante hoc quod est vitam esse; ipsum autem vitam esse in eo est quod est Dei, esse unum et idem est quiescenti, quod est esse patri, cum eo quod est esse vitae secundum identitatem, motus est ex sua potentia a patria potentia dependens. Et quoniam omnis potentia naturalis est voluntas, voluit vitam movere semetipsam, insita juxta substantiam motione impassibiliter, erecte in id quod est. Naturalis enim voluntas, non passio. Secundum igitur quod est esse Dei, in quo potentia existentiae est, substantialitas patria, secundum potentiam, secundum istud esse ipsum et vita est. Si ergo movit vita semetipsam, motio autem voluntas, patria ergo motio, et patria voluntas, quoniam patria potentia vita. Sed si secundum quod est esse vita, motio est, propria ergo motio vitae est. Sed quoniam motio aliunde ad aliud fertur, veluti ab eo quod est intus foras, quod vita et potentia est, et natura, et

voluntas : et maxime istud existentia ipsius, ideo efulgentia dicitur esse vel progressio, aut elevati spiritus manifestatio, operatrix in vivefaciendo id quod omne totum est essentiat. Intus igitur existentis vita, juxta quod est motionem esse ipsam vitam, proles ejus quod est patrem esse vita est : secundum quod motio est. Sed quoniam motio juxta quod motio est, nullam elationem habens, ab eo quod est intus progressa foras est, sicut sensus ab eo qui νοῦς est, potentiam fontanam et universalem accipiens, juxta motionem et intus et foris est : motio enim νοῦς est, sic et vita juxta quod motio est, filius est factus manifesta motio a motione patria, quæ in occulto est, quæ secundum primam potentiam existentia est. Rursus vita secundum quod motio est, procedens a patria motione, et intus et foris est : sed enim vita motio est : vita igitur et intus et foris est, vivit igitur Deus, vivit ipsa vita, ergo et Deus et vita unum. Igitur ista duo et in unoquoque, et alterum et idem : in filio igitur pater, et in patre filius.

LIII. Exclamat igitur veritas, quod ὁμοούσια ista secundum identitatem cuncta alteritate. Rursus si pater vita, et filius vita, quoniam filius vita cum sit secundum quod motus est, et intus et foris est, vivit Deus, vivit filius, et foris vivunt omnia ubique filio existente. Et quoniam in filio pater, ubique et pater. Rursus item quoniam in filio pater : cum videritis filium, et intellexeritis, videbitis et intelligetis patrem. *Si quis me videt, videt et patrem* : propter hoc enim dictum est. Quoniam filius forma est patris : non autem nunc forma esse foris extra substantiam intelligitur, neque ut in nobis adjacens substantiæ facies ; sed substantia quædam subsistens, in qua apparet et demonstratur quod occultum et velatum est in alio. Deus autem ut velatum quiddam est : nemo enim videt Deum : forma igitur filius, in quo videtur Deus. Si enim existentia Deus, potentia, substantia, motus, et vita in occulto Deus velut sine forma. Ergo si manifesta vita, et manifesta juxta motus potentiam, vita juxta motum in occulto, in apparentia, in existente motione intelligitur, pronuntiatur, videtur. Adhuc sic quod est esse, pater : quod autem vita, filius, cum sit impossibile id quod est esse comprehendere : in occulto enim illud est, vita autem juxta quod vita est, jam et illud est esse : in vita igitur apparet quod est esse, igitur vita ejus quod est esse. Sed enim pater Deus quod est esse, filius autem vita, filius ergo vita patris Dei forma est, in qua speculatur potentia patria. Credendum igitur in filium Dei, ut vita in nobis fiat, quæ est et vera, et æterna vita. Si enim habebimus fidem in Christum Nazarenum, incarnatum de Maria, in filium Dei idem habebimus, qui fuit et effectus est Spiritus incarnatus. Quomodo istud audivi, dico.

LIV. Sed oportet prius videre, quomodo astra cui attribuentur patri, an filio ? Dico autem Spiritum, λόγον, νοῦν, sanctum Spiritum, sapientiam, substantiam, primum pater et filius idem, filius autem et sanctus Spiritus idem : existentia igitur et vita idem ; ergo

A existentia et beatitudo idem : rursus esse et vita idem, et vita et intelligere idem. Dictum de istis est in libro qui ante istum, et in aliis, quoniam in uno tria, et idcirco eadem tria : συνώνυμα ἄρα τὰ τρία, secundum nomen quod obtinet unumquidque istorum potentiam suam. Etenim quod est esse, et vita et intelligentia : sic et aliud ad alia ; eadem igitur et συνώνυμα, eadem congenerata, igitur et consubstantialia ista. Sed quasi apparet alteritas quædam in istis, et maxime, idcirco eadem non ipsa ; quædam enim sua potentia in occulto, et manifesta alia et sunt et intelliguntur, existentia autem in eadem potentia simul potentia et consubstantialia sunt, et in istis solis inest unum esse eadem, aliis vero ab istis in identitate altera esse et eadem.

B LV. Nunc autem perspicendum quid significant alia nomina in primis posita. Dico autem spiritus, λόγος, νοῦς, sanctus Spiritus, sapientia, substantia. Spiritus substantiæ nomen est vel existentia, quod quidem esse significat, et in eo quod quid est et appellatur et intelligitur. Si voles nosse quid est Deus, Spiritus ejus quod sit esse significat : ergo Deus et Spiritus quod est esse significat. Rursus quid est vita ? quod Spiritus. Spiritus ergo et vita quod est esse significat : sic et Spiritus sanctus quod est esse secundum istud ipsum nomen significat, cum differentia duorum primorum uno nomine nominatorum. Quæ differentia substantialis cum sit, quod est significat. Ex iis jam apparet, quoniam substantia unoquoque existente quod est esse significat. In istis tribus igitur Spiritus substantia, ὁμοούσια ergo. Quoniam Spiritus non diviso Spiritu : quippe unus cum sit in tribus, sed naturæ, potentiæ et actionis una cum sit existentia patria, et ipsi quod est esse habenti tria sese generantia substantia sunt omnipotentia : neque igitur præexistit existentia. Pater enim suæ ipsius substantiæ generator, et aliorum secundum verticem fontana est existentia : neque scissa est ipsa existentia : et existentia, et potentia in eo quod est esse, in unoquoque istorum trium juxta majestatem omnem et omnipotentiam, et omnibus modis perfectionem, quæ semet generat, ipsam se substituentem a sese moventem, se semper moventem, consubstantialem, simul potentem ipsum hoc quod sic est esse, et ipsum quod est esse patre dante.

D Dicit Salvator : *Omnia quæ habet pater mea sunt, et idcirco dixi : ex meo accipiet* (Joan. xvi, 15) ; non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audit, loquetur (Ib., 13). Sanctus igitur Spiritus si loquitur, a filio loquitur ; ipse autem a patre. Vox igitur, et λόγος, et Verbum, isti tres, propter quod unum tres. Sed pater quidem in silentio loquitur, filius in manifesto, et in locutione sanctus Spiritus non in manifesto loquitur, sed quæ loquitur spiritualiter loquitur.

LVI. Ista igitur tria vera lumina, magis autem unum lumen, verum unus λόγος, una vox, unum Verbum, hoc est, una potentia activa, consonat, antequam faciet esse quiddam. Animæ autem quod alia substantia sit, manifestum : Facta enim a tripotenti Spiritu, ne-

que pure vox, neque verbum, sed sicut ἤχῳ audit ut loquatur, imago magis vocis quam vox. Et hoc est Joannis vox exclamantis in deserto : *Dirigite viam Domini* (Mat. III, 5) : anima enim in deserto, hoc est in mundo exclamat, quoniam sit Dominum Deum et vult mundari, ut Domino fruatur Deo; et ista dicit testimonium de Deo, et præmi-sa est in mundum ad testimonium testimonii : testimonium enim Dei Jesus Christus, Filius ergo Dei, filius Joannes Domini. Etenim Joannes non erat lumen, sed venit ut testimonium diceret de lumine (Joan. I, 8). Verbum igitur, et vox filius est, ipse vita, ipse λόγος, ipse motus, ipse νοῦς, ipse sapientia, ipse existentia, et substantia prima, ipse actio potentialis, ipse ὄν, primum vero, ὅν ex quo omnia ὄντα, et per quem et in quo : qui est medius in Angelo Trinitatis, patrem declarat præexistentem, et complet sanctum Spiritum in perfectionem : ut enim dicit Paulus beatus : *Evangelium virtus est Dei et sapientia* (Rom., I, 16) : per virtutem Filium significans, quod omnia per ipsum; verbo enim virtutis fient omnia, et sancti Spiritus sapientia perfecta fiunt omnia. Si igitur Deus ista, simul ista tria. Quoniam autem unum duo, omnia simul existunt in cognitione simul exi- tente vita in patre, in qua est sanctus et Spiritus secundum existentiam, quoniam tria unum erant, et semper sunt. Si igitur æterna vita filius elucescentia est prææternæ vitæ, ipse autem vita cognoscentia perfecta et æterna vita : tunc enim perfecta cum cognoverit et quæ, et cujus sit, quoniam et semetipsa et jussione patris : tunc enim in semet existens, non sit infinita, salvans et salvata a semetipsa, necesse est intelligere et dicere : quod potentia Dei in ipsa est, hoc est pater in filio, ipsa autem per semetipsam infinita fuit. Et hoc significat : et λόγος caro factus est (Joan. I, 14). Infinito enim motu in inferiora vita descendit, et vivefecit corruptionem, cujus causa universalis λόγος et potentia vite caro factus est, ut dixit angelus : *Spiritus sanctus adveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. I, 35). Natus est igitur Jesus Christus secundum carnem de Maria, et ex sancto Spiritu, virtute Altissimi.

LVII. Omnia igitur Christus Dominus noster, caro sanctus Spiritus, Altissimi virtus, λόγος. Ipse implevit mysterium, ut omnis vita cum carne ad impleta lumine æterno recurrat ab omni corruptione in cælos. Neque igitur solum caro, neque solum sanctus Spiritus, neque solum Spiritus, nec λόγος solum, sed simul omnia Dominus noster Jesus. Sanctus ergo Spiritus omnis beatitudo in prima ingenta generatione, quæ sola generatio est et dicitur, ipse pater, ipse filius fuit. Spiritu enim moto a semetipso, hoc est vitæ perfectæ in motione existentis, volentis videre semetipsam, hoc est potentiam suam, patrem scilicet, facta est ipsa manifestatio sui, quæ generatio est et dicitur, et juxta hoc foris existens. Omnis enim cognoscentia, secundum quod cognoscentia est. foris est ab illo quod cupit cognoscere. Foris autem dico, sicut in inspectione secundum quod est videre semetipsam : quod est scire vel videre potentiam illam

præexistentem in patriam. In isto igitur sine intellectu temporis tempore, ab eo quod erat esse veluti egrediens in inspiciendum ipsum quod erat quoniam ibi omnis motus substantia est alteritas nata, cito in identitatem revenit. Non enim secundum dorsum effulgentia, sed sicuti lumina, aut vultus se intuentes visione in se invicem, id ipsum unum eodem modo et perfectum substitit. Lumina autem undique ut vultus se aspicientes sunt, et dorsum non habent, et mystice dicitur Deus, secundum dorsum videtur : nulla igitur diminutione totum semper unum mansit, maxime potentificata cognitione potentia patria. Sanctus igitur Spiritus motus primus intus, quæ sit excogitatio patria, hoc est sui ipsius cognoscentia : præcognoscentiam enim cognoscentia præcedit. Juxta istum ergo cognoscentiæ modum naturalem foris effectam intelligentiam natus est filius, vita factus : non quod, non fuerit vita, sed quoniam foris vita magis vita, in motu enim vita. Illic est λόγος qui vocatur Jesus Christus, per quem effecta sunt omnia, semen omnium ad id ut sint, quippe vita qua sine, impossibile est esse aliquid in iis quæ sunt, et in iis quæ non sunt, quæ consecutiones sunt.

LVIII. Quoniam autem diximus unam motionem et eandem, et λόγον et sanctum Spiritum, λόγον in eo quod vita est : sanctum Spiritum quod est esse cognoscentiam, et intelligentiam esse : Quoniam quæ diximus id ipsum esse vitam et cognoscentiam : et quoniam diximus motam in prima motione intelligentiam : Iste enim ordo naturalis et divinus potentia cum sit, necesse fuit intelligentiam ad suimet ipsius cognoscentiam moveri. Natus est filius, λόγος qui sit, hoc est vita virtute patria, generante intelligentia, hoc est quod esse omnium quæ sunt, veluti æternum fontem. Non fallatur ergo, si quis subintulerit sanctum Spiritum matrem esse Jesu, et supra et deorsum, supra quidem ut dictum, deorsum autem isto modo : necesse fuit liberationis gratia omne divinum, hoc est seminarium spirituum omnium universaliter existentium, et id quod est esse primum, hoc est universalem λόγον, ab inferiore hyle et corruptione omni incarnari, in mortificationem omnis corruptionis et peccati : tenebræ enim et ignorantia animæ directæ ab hylis potentis egerunt lumine æterno in auxilium ut λόγος animæ, et λόγος, carnis mysterio mortis detrusa corruptione in reviviscantiam, et animas, et carnes per sanctum Spiritum administratorem ad divinas et vivefacientes intelligentias erigerent cognoscentia, fide, amore. Respondit igitur angelus Mariæ et dixit illi : *Spiritus sanctus adveniet in te, et virtus Altissimi inumbrabit tibi* (Luc. I, 35). Hæc duo in motu, quæ sunt λόγος et sanctus Spiritus, ad id ut gravida esset Maria, ut ædificaretur caro a carne, Dei templum et domicilium advenirent : sanctus quidem Spiritus potentia in motu, generationis enim principium motus; virtus autem altissimi ipse λόγος est : *Virtus enim et sapientia Dei λόγος Jesus* (I Cor. I, 24). Sed de λόγω, hoc est de filio, *obumbrabit tibi*, dixit. Perfectum enim, divinum

et splendide ut est clarum non capit humana natura. Et hoc significat : *Et λόγος caro factus est* (Joan. 1, 14). Magis autem obumbrationem significat, quod dictum est : *Exinanivit semetipsum* (Philipp. 2, 7).

LIX. Habemus ergo secundum ordinem præmissa Dei et Patrem, et Filium ὁμοούσιον, et ὁμοούσια secundum identitatem in substantia. Una enim substantia Spiritus, is ipsum esse est. Ipsum esse autem et vita et intelligere est. Ista tria, in singulis quibusque, et ideo una divinitas, et unum ; quod omne unus Deus, quia unum Pater, Filius sanctus Spiritus : secundum potentiam et actionem solum apparente alteritate. Quod Deus in potentia, et in occulto motu movet et imperat omnia, ut in silentio ; λόγος autem Filius, qui est Spiritus sanctus, et voce confabulatur ad generanda omnia secundum vitam, et secundum intelligentiam substituentia, ad id quod est esse omnibus. Ex iis apparet, λόγος ipse et Spiritus sanctus νοῦς et sapientia : id ipsum etenim et Paulus dixit divine : *Quis cognovit νοῦν Domini?* (Rom. 11, 34). Et rursus de ipso : *Virtus et sapientia Dei* (1 Cor. 1, 24). Salomon etiam sapientiam de ipso dicit, et multa nomina in Filium revocantur, et ipsum et substantiam dicit Paulus ad Hebræos : *imago substantiæ ejus* (Heb. 1, 3). Et item consubstantialem populum dixit et Jeremias : *quia quis stetit in substantia mea, et vidit Verbum meum* (Jer. xxiii, 18, sec. lxx). Et rursus : *Si stetissent in substantia mea, et audissent verba mea* (Ibid. 22). Et Evangelium secundum Matthæum : *Panem nostrum consubstantialem da nobis hodie* (Math. vi, 11). In parabola Lucas : *Dixit junior de filiis patri : Da mihi congruam partem substantiæ* (Luc. xv, 12). Et rursus : *Ibi dissipavit substantiam suam* (Ibid. 13). Quod enim inde descendit, potentias suas non tenuit. Ista animæ sunt, sed dixi istud adversum negantes οὐσίας nomen positum esse in sacris Scripturis. Accedit autem, quod animam, hoc est hominem Deus fecit ad imaginem et similitudinem suam.

LX. Quid vero ista significant, audi ut dico : Summus νοῦς, et sapientia perfecta, hoc est λόγος universalis, idem ipsum enim in æterno motu, circularis motus erat a σημεῖον primo et in summo vertice circularis existens juxta ipsum σημεῖον, cyclica causa inseparabiliter conversa, ut a Patre, et in Patrem, cum Patre existens incedens, simul existens, et in Patre erat Filius, et in Filio Pater. Prima substantia, et in substantia jam substantia, spiritualis substantia secundum νοῦν, generatrix et effectrix substantia, præprincipium universæ intelligibilis, et intellectualis et animæ, et hylicæ universæ substantiæ in hyle. Si igitur prima motio, vita, inquam, et intelligentia : ista enim illud perfectum unum et solum. Non solum circularis motio ista, sed sphærica, et magis sphæra, et vere omnimodis perfecta sphæra. Si enim esse et vivere et intelligere, et si vita ipsum esse est et intelligentia, et summitates, et medium est in unoquoque, sic et intelligentia : unum igitur istorum tria sunt in se circulata et participantia invicem

A sibi. Magis autem simul existentia sine aliquo intervallo, sphæra est et prima, et perfecta, et ipsa sola sphæra : at vero alia juxta similitudinem sphericam magis. Ex ista ratione necessario, et σημεῖον, potentia est, et γραμμὴ et γραμμὴν operans σημεῖον est : et a semetipso exiens, et exiens non semper, in mansione, et in motu simul, semper simul, κύκλῳ semet circulans undique sphæram esse Deo ubique existente. Quippe cum sit σημεῖον a quo, et in quod omnis motio conversione reducitur, hic est Deus λόγος totus, νοῦς totus, totus sapientia, omnipotens substantia, substantia quem veremur, quem colimus, solo Spiritu videntes, ipsius nutu et voluntate in ipsum erecti gratia crucis miserante nos Domino nostro Jesu Christo : ἀμήν.

B LXI. Erecta motione cyclica rectam dico, quod a σημεῖον in σημεῖον, hoc est a Patre in Patrem in apparentia istius motionis et divinitatis universæ, et τὸν λόγον, et Filii existit jussione Dei imago juxta imaginem et similitudinem Dei imago imaginis, hoc est Filii : imago enim Patris Filius, ut demonstratum est : hoc autem est, quoniam Filius vita est, imago igitur vitæ anima effecta est, anima autem cum suo νοῦ, ab eo qui νοῦς est, potentia vitæ intellectualis est, non νοῦς est, ad νοῦν quidem respiciens quasi νοῦς est : visio enim ibi unitio est, vergens autem deorsum, et aversa a νοῦ, et se et suum νοῦν trahit deorsum. Intelligens tantum effecta, non jam ut intelligibile, sed si sic perseveraverit, eorum quæ super cælum sunt mater est, lumen, non verum lumen, et quidem cum suo proprio νοῦ lumen. Si vero in inferiora respicit, cum sit petulans, potentia vivificandi fit, vivere quæ faciet in mundum, et ea quæ in mundo usque ad lapidem lapidum more, ipsa etiam cum νοῦ facta. Etenim cum quidem, λόγος sit anima, non λόγος : cumque in medium spirituum, et intelligibile, et τῆς ὄλης proprio νοῦ ad utraque conversa, aut divina fit, aut incorporatur : ad intelligentiam etenim suæ licentiæ est, et privatione veri luminis propter scintillam tenuem proprii τοῦ νοῦ rursus vocatur ; quoniam quidem solum est, tenebrata autem deorsum dicitur. Etenim summitates τῆς ὄλης puriores animandi vim habentes, causa sunt lumini velut in sua descenderet. Quare enim dictum est : et ista discernit, dicit aliquis, si talis est anima. Quomodo dictum est : *Facimus hominem juxta imaginem et similitudinem nostram?* (Gen. 1, 26.)

LXII. Inspiciendum prius quid est homo, denique quid imago, et quid differt imago a similitudine, et quomodo homo juxta imaginem et similitudinem, non imago ac similitudo effectus sit : et quid est, ad nostram? Dualiter enim homo, quod est in consuetudine, ex corpore et anima intelligitur. Quidam putant ex corpore et anima triplici : quidam autem ex corpore et anima tres potentias habente. Quidam rursus dicunt ex corpore et νοῦ partili, et anima et spiritu, quo consistit fluens corpus. Adhuc qui tam de corpore quadripotenti quatuor elementorum et anima duplici, et duplici τῶ νοῦ. Mea intelligentia

hæc : Corpus enim, sicut demonstratum : accepit enim pulverem Deus et plasmavit Adam, hoc est, fabricata jam terra, summitates terræ et florem habemus principia corporis. Geminum etiam νοῦν, geminam animam declarat Evangelium κατὰ Ματθαίου et Λουκᾶν : sic enim dicunt : Sic erit et præsentia filii hominis. Tunc duo erunt in agro : unus accipietur, et unus relinquetur; duæ molentes in pistrino, una accipietur, et una relinquetur (Math. xxiv, 40, 41). Lucas autem adjecit de corpore duo, ipsa nocte erunt duo in uno lectulo, unus accipietur, et alter relinquetur (Luc. xvii, 34). Alia autem similiter. Ergo quia in agro, λόγος duo sunt, vel νοῦς et λόγος cælestis, et alius hylicus. Et molentes duæ animæ, cælestis et hylica : et accipietur igitur cælestis νοῦς vel λόγος cælestis anima, hylicus autem λόγος, et anima relinquetur. Quomodo istud, audi. Homo ex anima et corpore confitendus. Ex corpore, quod a terra compositum, habet ergo animam terra hylicam, et factus est Adam, juxta corpus animal, sicuti est animal de aqua et terra. Alia animalia in animam vivam, sed Adam non sic, insufflavit enim Deus in faciem ejus ibi omnem potentiam sensibilem, cui adest νοῦς in discretionem sensus. Alia igitur anima diviniore cum suo νοῦ : sensibili enim potentia hylicus νοῦς est insitus, et consubstantialis hylicæ. Si igitur istud est, Λόγος cælestis, hoc est νοῦς vel Spiritus divinus est in anima divina. Ipsa autem divina anima in hylico spiritu, hylicus autem spiritus in hylica anima, hylica autem anima in carnali corpore, quod oportet purgari cum tribus omnibus, ut accipiat lumen æternum, et æternam vitam : hoc autem perficit fides in Christo.

LXIII. Iteamus igitur quomodo talis anima juxta imaginem Dei, et juxta similitudinem effecta sit, et si sola anima homo, ut dicit Paulus, alius terrenus, alius animalis, alius spiritualis, et ista omnia in uno homine, sed maxime hominem interiorem frequenter dicit, sic enim est anima : colligit enim νοῦν, et divinam animam ; et dicit cælestem hominem, reliquum autem terrenum hominem. Si istud est, anima nostra juxta imaginem est Dei, et Domini Jesu Christi. Si enim Christus vita, et Λόγος est, imago est Dei, in qua imagine perspicitur Pater Deus, hoc est quod Deus est esse in vita : hoc est enim imago ut dictum est : et si est Christus vita, quod est autem vivere, hoc est Λόγος ipsa autem vita, hoc est quod est esse, hoc autem quod est esse, Pater est. Et si rursus ipsa vita hoc est quod intelligere : id autem est sanctus Spiritus, et tria ista sunt omnia ; et in unoquoque tria, et unum tria et omnino ὁμοούσια. Si igitur anima, secundum quod anima est, et animæ esse est, et vivere et intelligere est : tria ergo superioris Triados anima est, ut imago imaginis. Est enim juxta quod anima est in eo quod est esse, et vitam dans, et intelligentiam, ante intelligere simul habens, ὁμοούσια in uno, et sunt singula ut sua substantia, non scissione, non divisione, non effusione, nec protensione, neque partu præcisa, sed sempiterna tria : aliud existens in alio existente, et ista substantialiter ; juxta imaginem ergo.

Et sicut Pater esse est, Filius autem duo, sed in motu et in actu ; sic anima in eo quod anima, ut potentia patria : vivificatio autem et intelligentia in motu. Ista ergo esse animæ juxta imaginem Patris et Filii : sic autem esse juxta similitudinem, ὁμοούσιον ergo etiam ipsa in sua unalitate, et simili substantia : in triplici potentia, ipsa generans, ergo ipsa se movens, et semper in motu in mundo motionum, fons et principium, sicuti pater et filius ipsius animæ motionis et creator, et præcausa et præprincipium.

LXIV. Adhuc dico in oculo mysterium magnum : sicuti diviniore Trinitas unali, secundum quod per se effulgenter fecit animam in mundo intellectibili in substantiam et propriam substantiam, quam proprie dicimus substantiam : sic animæ triunitas unalis secunda explicavit imaginationem insensibili mundo, ipsa anima semper quæ sursum sit mundanas animas gignens, et istud ergo juxta imaginem et similitudinem. Vileamus ergo si et juxta carnem quidem, et juxta carnem dicunt præ divinatione, quoniam futurum erat ut Jesus indueret carnem. Ego autem dico forte si et in isto quod Λόγος, et carnis est Λόγος, et Deus et corporalis, et super omne corpus dicitur : potentia enim universorum et omnium Deus, non frustra secundum imaginem corporis. Si enim futurum est nostrum corpus et carnem resurgere, et induere incorruptionem, et fieri spiritualis caro, sicuti et Salvator noster juxta omnia et fuit, et resurrexit, et ascendit, et futurum est ut veniat : et si post resurrectionem immutabitur, accipientes spiritale indumentum, nihil impedit juxta imaginem carnis superioris τοῦ λόγου hominem factum esse. Ad istud enim testimonium dicit Propheta, dicens : Et fecit Deus hominem juxta imaginem Dei (Gen. 1, 27). Si fecit Deus secundum imaginem, pater juxta filii imaginem : si autem istud dicit, fecit ipsum masculinum et feminam, ut prædictum est, fecit hominem juxta imaginem Dei ; manifestum quoniam et juxta corpus et carnem valde et mystice, τῷ λόγῳ in mare et femina existente : quoniam ipse sibimet filius erat, in primo et secundo partu spiritaliter et carnaliter. Gratia Deo Patri, et Filio ejus, Domino nostro Jesu Christo, ex æterno in omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS.

I. Deum omnipotentem omnes fatemur Christum Jesum nos nunc ; mox tamen fatebantur omnes, quibus fides in Christum filium. De utroque quod sint ambo, et singuli : quippe ut pater Deus, filius Jesus Christus, tota nobis religio est, et spes tota, et in isto fides. Sed cum fatemur singulos duos, unum tamen Deum dicimus, et ambos unum Deum, quod et pater sit in filio, et filius in patre. Alii unum Deum dicunt patrem solum, filium vero hominem, sed hos nunc omittamus : etenim Jesum filium cum dicimus et antequam de Maria nasceretur, fuisse filium confitemur. Nam si (Joan. 1, 1-3) in principio fuit λόγος, et λόγος fuit ad Deum, et Deus fuit ipse λόγος, ei hoc fuit in principio, qui cum postea λόγος caro factus est, idem est λόγος esse et Jesum. Si enim in principio

erat λόγος, in principio filius, qui postea in carne A
 Jesus, propter mysterium, quod mandato patris im-
 plevit. Fatendum est igitur a principio fuisse filium.
 De patris substantia, an extra dicimus? Sed istud
 quærendum. Num Deum non fatemur esse? Fatemur.
 Qui igitur esse istud ἀνούσιον dicimus, an ἐνούσιον?
 id est, sine substantia, an substantiam? Ἀνούσιον, in-
 quiunt. Accipio, sed quæro ἀνούσιον, quomodo, qui
 substantia non sit omnino? an qui supra substantiam
 sit, id est ὑπερούσιον? Sine substantia quis dicat,
 Deum qui esse fateatur? esse enim illi substantia
 sua, non illa nobis nota, sed ipse quod est ipsum esse,
 est ipse non ex substantia, sed ipsa substantia, parens
 omnium, a se sibi esse tribuens, prima substantia,
 universalis substantia, ante substantiam substantia.
 Per id igitur quod ὑπερούσιος est, ἀνούσιος a quibus-
 dam dicitur, non quod sit sine substantia, quippe
 cum sit: veneremur ergo Deum, et esse dicamus, id
 est ἐνούσιον, qui constituit omnia, cælum et terram,
 mundum, spiritus, angelos, animas, animalia, et ho-
 minem ad imaginem et similitudinem imaginis eorum.
 Quid igitur cum sit ἐνούσιος? Deus pater utique di-
 citur, sic fatemur, et pater Unigeniti: omnium fides
 ista. Num igitur fallit intelligentiam Verbum, ambi-
 guo suo? Genuit enim vos, et de hominibus dixit
 Deus: si igitur significat genui et creavi, ut creatu-
 ram, et naturaliter de mea substantia genui. Quid
 magis unigenito? quid ei qui filius est? quid ei qui
 unus et solus? quid ei in quo pater est? quid ei qui in
 patre est? quid ei qui λόγος est, qui in principio erat,
 et erat apud Deum, et Deus est, et per quem facta sunt
 omnia, et sine quo factum est nihil (Joan. 1, 1-3). Quid
 autem hoc significat, quod Christus unigenitus? Si
 enim Deus omnium pater est secundum creaturam,
 quomodo hujus unigeniti pater, si non alio modo et
 ex substantia, non ex nihilo? Erat autem non alia
 substantia ante omnia quam patris: de patris ergo
 substantia Christus.

II. Age: nunc esse in Christum fatemur. Quæramus
 eodem modo hoc, esse ἐνούσιον est, an ἀνούσιον? Jam
 supra dictum ἀνούσιον esse non posse cui sit esse.
 Quid igitur? istud esse, unde est; ἐκ τοῦ ἀνούσιου, an
 ἐκ τοῦ ἐνούσιου, id est, ab eo quod est esse, an ab eo
 quod est non esse? Deus, ut inquit, esse est:
 Christus item esse, sed cœpit tamen. Verum hoc
 est. Sed istud esse quod cœpit, ab eo cœpit, quod
 fuit aliquo modo fuisse, ut omnia divina, et a divi-
 nis orta, potentia semper sunt ac fuerunt: proces-
 sus autem eorum actus est, et ex motu manifestatio,
 et quidem natalis: quid enim Dei nascitur, cum
 Deus sit ingenitus? an illud credibile est, aut fas est
 dicere, ex nihilo vel natum esse Christum, quem di-
 cimus Dei filium? qui est Dominus majestatis; et cæ-
 tera quæ supra diximus et in aliis libris. Hoc vero
 postremo hæresis dicit cui similes et illa est vel
 quæ a Maria dicit cœpisse Christum, vel quæ non
 ipsum Λόγον induisse carnem, sed assumpsisse homi-
 nem, ut cum ipse Λόγος regeret, atque hoc Marcel-
 lus: quod superius autem, Photinus. Excludamus igitur

tur omnes qui hæc atque hujusmodi de Christo sen-
 tiunt: loquamur cum his, qui Christum Dei filium
 dicunt, et filium natum, quippe cum fateantur unige-
 nitum, genitum utique, non factum. Parum istud est,
 adjiciunt, de patre filium, de Deo Deum, de vero
 lumine lumen verum, utique et consequentia de Spi-
 ritu, Spiritum, et in patre filium, et in filio patrem;
 hæc cum fateantur consilio nullo, ratione timoris po-
 tius quam veritatis. Alii substantiam hæc nominan-
 dam negant, alii nominant, sed similem volunt, non
 eandem dicere. Quibus illud primum perspicendum
 est, quod propheta Isaias dixit (Isa. XLIII, 10): *Nul-
 lus fuit ante me Deus, et post me nullus erit simi-
 lis Deus.* Si filius Christus, utique post Deum,
 Christus; nullus autem similis post Deum Christus
 B ergo non similis Deo, aut si non post Deum, certe cum
 Deo, nam ante Deum nullo modo ὁμοούσιον. Et David
 sic (Psalm. LXX, 19) *nullus similis tibi.* Deinde, quod
 multis docuimus, substantia in eo quod substantia
 est, maxime si sit ejusdem generis, et hæc in duobus
 pluribusve sit, hæc eadem non similis dicitur esse
 substantia; ut anima substantia est, sunt licet mul-
 tæ animæ, in eo quod animæ sunt, una est illis
 eademque substantia. Non quod præcesserit illa sub-
 stantia et præexstiterit, sed simul semper exstiterit,
 ita et in cæteris. Quanto magis in Deo? cum ipse sit
 origo substantiæ, cum quo divino quodam ortu filius
 a patre accepta substantia, semper cum eo, et in eo,
 ut alter atque idem ejusdem substantiæ, nulla vel
 illius diminutione, vel hujus acceptione consubstan-
 tiali completiva unalitate Deus atque virtus ejus sem-
 per qui fuerit, et semper exstiterit, hoc est Deus et
 Λόγος, Deus et forma ejus, pater et filius, Deus et
 Jesus Christus, Deus et virtus et sapientia, ὁμοούσιον:
 ergo hoc si dictum ὁμοούσιον ut ὁμοούσιον, cum in ea-
 dem sunt specie simul existentes, ὁμοσιδίως ejusdem
 temporis et ætatis. Hæc vero ὁμοηλικώς significat con-
 substantialia simul et substantiam sine composito vel
 discretionem, sed simul semper quod sit rerum virtu-
 tibus actionibusque discretum.

III. Hæc oriuntur quæstiones: Prima, quod in sa-
 cris Scripturis substantiæ mentio facta non sit, et
 magis non ὁμοούσιον non sit lectum. Alia quod si hoc
 ita est, compassus est filio pater. Tertia, quod si
 hoc ita sit, neque pater major, neque minor filius,
 neque alius mittens, alius missus. Et hæc et hujus-
 cæmodi talia. Primum igitur illud de substantia
 videamus: non est in Deo substantia, neque in
 Christo: An non est lectum? si non est, ut supra
 diximus: quia omnino non est, sic accipimus; an
 quia omnino supra substantiam est, Deum non esse
 nobis nefas dicere: substantia est enim quod
 Deus est, quod spiritus, quod lumen est. Cur enim
 addimus et verum lumen? Etenim in divinis, et in
 Deo sic accipimus substantiam, ut in hylicis cor-
 pora, et in corporalibus animum. Hæc enim est ibi
 substantia, esse supra substantiam: Deum esse
 omnes fatentur cum sit potentia substantiæ, et ideo
 supra substantiam atque ex hoc substantia: etenim

potentiæ inest esse. Certe Deus omnipotens est . . . et quorum origo vel causa est, ipse ille omnia est virtute scilicet et modo quodam, unde dictum a Paulo (I Cor. xv, 23) : *Ut sit Deus omnia in omnibus* : ergo et *ὄν* est, et existens, et substantia, quæ omnia cum sit : quia parens omnium est, potentia igitur omnia est. Non dubitandum ergo dicere substantiam Dei : quia cum nos circa prima vel summa proprie verba deficient, non congruè demum apud nos quod convenire possit intelligentiæ aptamus, ut heic quod est, Deo esse, substanti jure dicamus. Eodem modo accipiamus Christum et esse substantiam, et de patre ejus esse substantiam, quippe cum sit et ipse lumen de lumine, Deus de Deo, Spiritus, *Λόγος* per quem facta sunt omnia. Et cum sit ita, ut usque ad mysterium corporale substantia sua venire voluerit, de quo dictum ab Apostolo (*Coloss. II, 8, 9*) : *Et non secundum Christum : quia in illo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* quod est *ὄν* ; Deus enim potentia, et *Λόγος* actio, in utroque utrumque : nam et potentia quod potest esse est, et quod est, potest esse. Ipsa igitur potentia actio est, et ipsa actio potentia. Actio est ergo et pater, agit et filius, agit et pater : ideo pater, quia potentia gignit actionem : et ideo filius actio : quia actio ex potentia : ergo et pater in filio, et filius in patre, sed utrumque in singulis, et idcirco unum. Duo autem, quia quo magis est, id alterum apparet : magis autem pater potentia, et actio filius ; et idcirco quia magis actio, magis autem actio, quia foris actio. Hoc si ita est, et substantia pater et filius, et una substantia, et de patre substantia, et simul substantia, et semper et ex æterno simul pater et filius, eadem simulque substantia, hoc est, *ὁμοούσιον*. An non est lectum in Scripturis divinis ? Primum qui hoc negat, rem fatetur, sed Scripturæ querit auctoritatem. Quomodo autem non iniquum est, ideo rem non admittere, quia majores omiserint, aliquo fortasse casu, vel causa, cum ratione vincaris ? verum quid lectum negant substantiam ? an de Deo et Christo substantiam ? an *ὁμοούσιον* ipsum ? De Deo et Christo substantia lecta est. De Deo lecta in propheta Hieremia (*Jer. xxiii, 18, sec. lxx*) : *Quis stetit in substantia Domini, et vidit verbum ejus ? quis præbuit aurem, et audivit ?* Item paulo post (*Ibid. 22*) : *Et si stetissent in substantia, et audissent verba mea.* Item lecta substantia apud prophetam David (*Psal. cxxxviii, 15*) : *Et substantia mea in inferioribus terræ.* Lectum apud Paulum ad Hebræos de Christo (*Hebr. I, 3*) : *Qui est character substantiæ ejus.* Sunt et alia exempla, verum hæc sufficere arbitror.

IV. At enim apud Græcos posita est *ὑπόστασις*, non *οὐσία*. Videamus quid intersit. *ὄντα* nominant Græci tam ea quæ sunt in æternis, quam ea quæ in mundo atque terrenis : in æternis igitur Deus est omnipotens, causa omnium ; et fons et origo omnium quæ sunt, id est *τῶν ὄντων πάντων*. Quid igitur damus Deo ? hoc quod est esse, an omnibus damus esse, do, non damus ? Equidem ratio sic se habet,

A ut primum esse sit Deus. Verum quia potest accipi esse non aperte quid sit illud esse, si jam comprehensibile erit, *ὄν* dicitur, id est, forma quædam in notitiam veniens, quod tale esse jam *ὄν* et *ὑπαρξίς* dicitur, omnis *ὑπαρξίς* habet quod est esse ; quod autem est esse, non continuo *καὶ ὑπαρξίς* est, neque *ὄν*, nisi potentialiter, non in manifesto ut *ὄν* dicatur ; est enim *ὄν* figura quædam formatum illud quod est esse, quod tamen purum tunc porum intelligitur cum intelligitur jam formatum : forma enim intellectum ingenerat, manifeste pronuntiat aliud esse formam, aliud quod formatum est. Quod autem formatum est, hoc est esse : forma vero est, quæ intelligi facit illud quod est esse. Hoc ergo quod est esse, Deo damus, formam autem Christo, quia per filium cognoscitur pater, id est, per formam, quod est esse ; et heic dictum est (*Joan. xiv, 9*) : *Qui me vidit, vidit et patrem.* Est ergo et Deus *ὑπαρξίς*, et Christus *ὑπαρξίς* ; *ὑπαρξίς* enim cum forma quod est esse, et quia semper simul sunt, et forma esse est, et ipsum esse forma, unde pater in filio, et filius in patre : est enim esse et in patre, quod est potentia, quod prius est ab eo quod est forma. Est item rursus et in filio esse ; sed istud, quod est esse proprium a patre habet, ut sit illi formam esse ; alter ergo in altero, et ambo unum. Ergo *ὄν* Deus, *ὄν* filius, id est enim *τὸ ὄν* esse cum forma : omne enim quod est *ὄν* e-*se*, est cum forma : hoc et existentia dicitur et substantia et subsistentia, quod enim *ὄν* est, et existit et subjectum est. Hoc autem est quod est esse sine connexo ullo, quod simplex est, quod unum ; manifestior igitur subsistentia est, et existentia est, et substantia dicitur. Si ergo dicitur de Deo subsistentia, magis de Deo dicitur substantia, et magis ista, quoniam subjectum significat, et principale quod convenit Deo. Non sit autem subjectum sicut in mundo substantia, sed quod honoratius et antiquius et secundum fontem universitatis. Verum quod est esse, quod præstat Deus his quæ sunt, ut unumquodque sit *ὁμοούσιος* : ergo esse formam habens, et primum solum verum : quoniam quod est illud esse purum est, hoc magis substantia est. Quoniam autem rursus et forma est esse, et ipsa substantia est, sed hoc *ὑπόστασις* dicitur : jam enim formatum esse substantia est, formatum autem esse est Deus, quod Deus est, et pater, sic et filius, quod *λόγος* et filius. Subsistentia ergo proprie dicitur de ambobus, quod est substantia : quoniam quod est esse principale, cum forma substantia dicitur. Hæc autem et substantia dicitur, et ideo dictum est, de una substantia tres subsistentias esse, ut ipsum quod est esse subsistat tripliciter, ipse Deus, et Christus, id est *Λόγος* et Spiritus sanctus. Ergo *ὑπόστασις* jure Deo datur jure *Λόγος*, id est, patri et filio. Id autem Latini substantiam dicunt, quia diximus et substantiam dici posse, scilicet id quod esse est, magis formatum esse. Quæ cum ita sint, lecta est *ὑπόστασις*, hæc autem est *οὐσία*, sicut probavimus.

V. Nunc videamus utrum ibi, ubi legimus, aliud significet, *ὑπόστασις* quam *οὐσία*. Multi enim æstimant

copias atque fortunas significari hoc verbo, ὑπόστασις scilicet; sed si dixit: *Si stetit in ὑποστάσει Domini, vidissent Verbum ejus* (Jer. xxiii, 22, sec. lxx). Quod heic intelligimus ὑπόστασιν Domini, nisi id quod est Deus? Est autem Deus spiritus, lumen, potentia, omnipotens, et hujusmodi talia. Ille qui stat et intelligit, non autem erat qui intelligit, stat ergo: intelligens autem Deum intelligit et videt λόγον Dei filium; manifestum ergo hanc Dei esse ὑπόστασιν, quia intellecta et Verbum intelligitur, simul enim sunt, et hoc est ὁμοούσιον. Hoc et iterum dicit: *Quia si stetit in mea ὑποστάσει, et verbum meum audissent*. Supra videre; heic autem posuit utrumque, hoc est quo intelligere. Is enim rem intelligit, qui in rei substantia stat, id est, in primo fonte rei, ut omnia quæ sunt ejus intelligat. Quid deinde? cum alibi vel in Davide, vel in Evangelio posita est et lecta ὑπόστασις, numquid aliud quam οὐσία intelligitur? Ὑπόστασις mea, inquit David (Psalm. cxxxviii, 15): de Deo utique, Ὑπόστασις mea in inferioribus terræ. Dicit enim: occultum se nemo credat, quia utique sum et omne quod sum et substantia mea, et in inferioribus terræ: ubique est enim Deus, vel spiritus Dei, quæ Dei substantia est.

VI. Volo nunc et illud videre in Evangelio per parabolam et exemplum positum. Dixit enim pater familias quidam duobus filiis, ὑπόστασιν suam divisit (Luc. xv, 12); utique fortunas et patrimonium intelligimus. Sed si hoc referri ad Deum oportet, erit ὑπόστασις et heic potentia omnis et virtus. Hanc consumit unus filius qui a Deo recedit: etenim qui peregrinatur a Deo, nec spiritum Dei habet, nec lumen, nec Christum, hic apud se consumit substantiam Dei. Hæc est enim Dei ὑπόστασις, ut diximus; sive nunc heic divitias dicamus, vel patrimonium, nihil differt: sic enim dictum est ab apostolo Paulo: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* (Rom. xi, 33). Si igitur divitiæ Dei, sapientia et scientia sunt: et si sapientia et scientia ipsa virtus Dei est, virtus autem Dei Christus est, Christus autem λόγος est; λόγος et vere filius, filius autem in patre ipse est: ipse ergo, divitiæ patris; ipse ὑπόστασις est. Jam igitur nihil interest, utrum ὑπόστασιν divitias intelligamus, an οὐσίαν, dummodo id significetur quo ipse Deus est. Ergo lectum est de Deo vel ὑπόστασις vel οὐσία: hoc autem et de Christo intelligitur. Dictum est: *Ego in patre, et pater in me* (Joan. xiv, 10). Quod quidem

ideo bis dictum, quia in patre esse potuit filius, non tamen et in filio pater, sed ut plenitudo atque idem unum in singulis esset. Si autem eadem ὑπόστασις, ὁμοούσιον ergo. Eadem autem: nam Christus Deus de Deo, et lumen de lumine. Ergo ὁμοούσιον. Id autem si ex æterno et semper necessario simul, ergo vere ὁμοούσιον.

VII. At enim hoc ipsum ὁμοούσιον lectum est. Omnia enim quæ diximus lecta sunt: vobis dico, qui jam fatemini de Deo, vel quod lumen sit, vel quod spiritus. Dicitis ergo de Deo Deum, de invisibili Spiritu Spiritum, et verum lumen de vero lumine, quæ sunt ὑποστάσεις Dei. Verum cum dicitis Christum, Deum de Deo, lumen de lumine, et talia: ubi sic le-

gistis? an vobis licet sic dicere, unde magis ὁμοούσιον probatur, nobis discere ὁμοούσιον non licebit? Verum si ideo dicitis lumen de lumine, quia et Deus lumen dictus, et Christus lumen, et item et Pater Deus, et Christus Deus dictus; id quidem manifestum, verum de Deo non lectum, lumen de lumine; at licuit sumere. Liceat ergo de lectis non lecta componere. Ὁμοούσιον lectum negatis; sed si aliqua similia, vel similiter denominata lecta sunt, jure pari et istud denominatum accipere debemus. Dei οὐσία lumen est, hoc lumen vita est, et ista vita, ista intelligentia, hoc esse Deum, hoc esse Christum satis declaratum est. *Vixit pater, et ego vivo* (Joan. vi, 58). *Pater habet in se vitam, et filio dedit habere apud se vitam* (Joan. v, 26). *Quæ habet pater, ea mihi dedit omnia* (Joan. xvi, 15). His et aliis sæpe probamus, eadem in patre esse et in filio, et quod semper et ex æterno: et ideo ὁμοούσιον appellatum est.

VIII. Sed unde hoc verbum, audi Evangelium, audi Paulum apostolum, audi orationem oblationis, quoniam vita est Deus; et æterna vita. Nos Christiani, id est, qui in Christum credimus, docemur in Evangelio (Matth. vi, 9) quomodo Deum patrem rogare debeamus, in qua oratione cum multa petimus, tum petimus panem, qui panis vita est (sic enim dictum est (Joan. vi, 59): *Hic enim est panis, qui de cælo descendit*). Hanc vitam et Christi et Dei, id est, æternam quod nomine ipse dicit, ἐπιούσιον ἄρτον, ex eadem οὐσία panem, id est, de vita Dei: consubstantialiam vitam. Unde enim filii Dei erimus, nisi participatione vitæ æternæ? quam nobis Christus a patre offerens dedit. Hoc ergo est (Luc. xi, 3), *ὁὐς ἡμῶν ἐπιούσιον ἄρτον*, id est, vitam ex eadem substantia, etenim si quod accipimus, corpus Christi est, ipse autem Christus vita est, quærimus ἄρτον ἐπιούσιον, divitiæ enim in Christo corporaliter habitant; Græcum igitur Evangelium habet ἐπιούσιον, quod denominatum est a substantia, et utique Dei substantia: hoc Latini vel non intelligentes vel non valentes exprimere non potuerunt dicere, et tantummodo *quotidianum posuerunt*, non ἐπιούσιον. Est ergo et nomen lectum, et in Deo substantia, et dici potest græce etiam latine non exprimitur; dicitur tamen græce quia intelligitur. Ergo nos qui Christum credimus, quia ab eo vitam æternam speramus, quia ipse vita est, cum ipsum sequimur, et cum eo, et circa ipsum, et circa vitam æternam sumus, et appellamur *λαὸς περιούσιος*. Hinc sanctus Apostolus ad Titum Epistola sic dixit Græce (Tit. ii, 14): *ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρῶσιν ἑαυτῶν λαὸν περιούσιον ζηλοτῆν καλῶν ἔργων*. Latinus cum non intelligeret περιούσιον ὄχλον, περιούσιον, τὸν περιόντα, id est, circa vitam quam Christus et habet et dat, posuit *populum abundantem*. Quid meriti est ut salvetur populus quo abundat? Hoc autem rursus magna causa et veluti necessitas, quo περιούσιος. Hinc oratio oblationis intellectu eodem precatur eum: *σῶσον περιούσιον λαόν, ζηλοτῆν καλῶν ἔργων*. Ergo lecta sunt omnia, denominata ab οὐσίᾳ; hinc itaque compositum ὁμοούσιον de Deo et Christo, quod et ab ratione non est alienum: habet enim οὐσίον,

quam (1) habent superiora nomina, et eodem modo denominatum est: et hoc nomen omnes excludit hæreticos; necessario ergo positum a majoribus. Dicendum ergo et semper tractandum est.

IX. At enim quia non intelligitur, et scandalum facit tollendum et de fide et tractatu, aut certe latine ponendum: non intelligitur, dicunt. Ergo nec latine potest dici. Non intelligitur, quare vos timetis istud? qui enim oppugnant, timent tamen: si timetis; hæretici estis, hoc excluso subintrare cupitis. Num si οὐσίαν in Deo negatis, ὁμοούσιον ideo tolli vultis, quia οὐσίαν fatentur? Ergo intelligitis et timetis. Si autem et Basilius ὁμοούσιον dicit, et hoc quoque nomen adversum vobis est, et ideo et hoc repudiatis, quia semel οὐσίαν negatis in Deo. Si autem ideo repudiatis, quia intelligitis; et ipse Basilius intelligit qui ὁμοούσιον dicit vult, de quo post loquemur. Non est ὁμοούσιον nomen, quod non intelligitur. Latine, inquam, dicatur. Quia difficile dicitur, ideo expetitis; et si dicatur, sequimini. Magnum miraculum! verbum vos hæreticos facit, vel potius sonus verbi, quod græce dicitur. Deinde si latine dixerō, quia Ecclesia habet Græcos, et quia omnis scriptura vel Veteris Testamenti et Novi, et græce et latine scripta est, si non ponimus græce, interrogati a Græcis, quid respondebimus? Necessario dicendum est ὁμοούσιον: ergo ponendum. Quid autem? In Scripturis non multa sunt nomina, vel græca, vel hebraica, aut interpretata, aut non interpretata? ut (*Math. xxvii, 46*), *Ἠλεὶ, Ἠλεὶ, λαμὰ σαβαχθαὶνί.* Item *Golgotha*, et *Emmanuel*. Item (*I Cor. xvi, 22*), *Si quis non amat Dominium nostrum Christum filium, ἀνάθεμα.* Sexcenta alia aut interpretata, posita tamen: aut non interpretata, et sola posita; aut *anathema*, quod non exprimitur, nec latine nec græce, et tamen positum est, et quotidie usurpatur, sicut et *Alleluia*, et *Amen*, quæ in omni lingua incommutabiliter dicuntur. Licet igitur ponere eodem modo ὁμοούσιον. Certe verbum cum tollendum est, aut quia obscurum est tollitur, aut quia contrarium, aut quia minus vel plus exprimit, aut quia supervacuum est. Hoc non obscurum est; nam et nos diximus quod significet; et vos quia intelligitis, timetis: et Basilius, quia intelligit, mutat. Contrarium autem non est, nam cum de substantia jam omnes fateamur: substantia est enim Deus, Spiritus, lumen; quæ de Deo patre et Christo dicuntur. Hoc verbum ὁμοούσιον, cum de substantia dicatur, non potest esse contrarium. Sed minus aut amplius exprimitur. Corrigendum potius quam auferendum. Jam vero supervacuum quomodo? quia jam dictum, ubi dictum: an quia non utile, quod excludit hæreticos maxime Arianos? Quod majoribus positum ut murus et propugnaculum? Sed nuper est positum. Quia nuper erupit venumata cohors hæreticorum, quo tamen conditum juxta veterem fidem, nam et ante tractatum, multi orbis episcopi trecenti quindecim in civitate Nicæa quam per

(1) Hæc videtur deesse significationem, denominationem, vel quid simile.

A totum orbem decretam fidem mittentes, episcoporum millia in eadem habuerunt, vel illius temporis, vel sequentium annorum. Probatum autem ab imperatore imperatoris nostri patre.

X. Sed latine hoc nos dici volumus: nec hoc vobis negabitur, vos qui substantiam negatis in Deo quamque a Basilio vincamini, et tu, Basili, qui substantiam confiteris, utrique vestris vocibus ὁμοούσιον confitemini. Nempe dicitis Deum, et eundem dicitis lumen, eundem spiritum. Qui dicit ista, substantiam dicit Dei. Nam qui dicit patrem vel omnipotentem, vel bonum, vel infinitum et talia, non substantiam, sed qualitatem dicit. Item filium dicitis Λόγον, lumen, spiritum; et ista substantiam significant. Rursus cum dicitis Deum, dicitis Deum de Deo, verum lumen de vero lumine: argumentum timoris Basili tollitis, ne sit superior substantia, ex qua duo sunt. Si enim de Deo Deus, et lumen de lumine, utique patris substantia filii est: quia ipse Deus pater, ipse substantia est, de qua substantia filius Λόγος, lumen, spiritus: etenim cum dicitur filius, item Salvator, item Jesus Christus, secundum qualitatem, non secundum substantiam dicitur. Sic reliqua vel patri dantur vel filio, ergo substantiam fateamini. Vos autem certe Basilio credite, qui eadem de Deo, et de Christo dicit; lumen Deum: spiritum, λόγον, et substantiam confitetur. At enim in istis ὁμοούσιον non est: ita est, si non in ὁμοούσιον eandem substantiam intelligas. Sin autem cum componitur verbum, idem in duobus vel pluribus significatur ὁμοειδής, quod eadem sit specie: et ὁμοπλιξ quod eadem ætate, et quod ὁμώνυμος eodem nomine, concordia ὁμονοία, eodem corde, eadem ἐννοία: ergo consubstantialia quod sit eadem substantia est. Sin autem ὁμοῦ intelligitur, erit ὁμοούσιον, latine *simul consubstantialia*, non ab aliquo alio, sed Dei potentia ex æterno. Etenim si (*Joan. I, 4*) *In principio erat λόγος, et λόγος erat ad Deum*, quoniam principium ante nihil habet: si enim habuerit, desinit esse principium: ex æterno Deus, et ex æterno λόγος. Simul ergo ambo, et semper simul, nec aliquando alter sine altero, nec filius ex eo quod non est aliquando. Hæc ergo exclusus Arius, qui protulit ἐνὸς τε οὐκ ἦ: sententia ejus fuit et illa, εἰς οὐκ ὄντων esse filium, id est de nihilo. Significat ὁμοούσιον simul esse, et substantiam: Adversus utrumque sacrilegium verbi hujus potentia repugnat, quo ὁμοούσιον dicitur: sive enim ita est, ut ὁμοούσιον, sit ejusdem substantiæ, ut ὁμοειδής sicuti supra docuimus, excluditur quod dictum est, esse Christum ex nihilo: si enim Deus et Λόγος eadem substantia sunt, Deus et Λόγος non solum non ex nihilo, sed ne ex simili quidem substantia. Si vero ὁμοούσιον ex eo quod est, simul esse substantia intelligitur, hoc est simul esse substantiarum, simul Deus et λόγος, et ex æterno semper simul pater et filius.

XI. Ex hoc excluditur quod dictum est: *fuit quando non fuit.* Hoc si ita est, hoc uno, id est, ὁμοούσιος, omne venenum Ariani dogmatis internecatur. O ducti

episcopi! o sancti! o fidem spiritu confirmantes! o verbum, vere verbum Dei! quod Deus et λόγος ostenditur, simul ex æterno, et semper eademque substantia. Dictum igitur latine est ὁμοούσιον: unde necessario etiam græce ponendum atque tractandum. Sed adjiciamus etiam nunc aliquid, quo per confessionem vestram et per lectionem deificam latine expressum ὁμοούσιον approbetur. Lectio divina dicit: pater in filio, et filius in patre. Et ne parum sit ad fidem ipse Dominus noster Jesus Christus dicit (*Joan. xiv, 10*): *Ego in Patre et Pater in me*. Quid ergo? Hæc nomina insunt sibi invicem? an virtutes, an substantiæ, an sapientiæ et potestates? pater quo pater est, in filio esse non potest. Item filius in patre esse non potest, sed quo virtutis substantiæ sibi est, hoc est, in altero. Inde alterum in altero: unum redditur etiam subsistentibus singulis; unum tamen, quia idem in utroque intelligitur et nominatur. Ergo et pater in filio, et filius in patre. Sed isto modo. Hoc si ita est, videamus cætera. Dicitis, et recte dicitis: Jesum Christum Dominum nostrum, Deum de Deo, et lumen de lumine. Vicinum est, similiter dicere et istud. Dicamus ergo, vereque dicamus in Deo, lumen in lumine. Quod quidem ideo non et reversim dicitur, quia unum verbum est in duobus. Nam pater et filius duo sunt vocabula, et idcirco verti invicem possunt, ut et pater in filio dicatur, et filius in patre. At vero cum unum nomen in duobus dicitur, Deus in Deo, eodem modo dicitur et cum de altero dicitur, eadem ratio et cum dicitur lumen in lumine. Necessitate igitur nominis unius semel quidem dicitur, sed propter duo patrem et filium bis et intelligitur et auditur. Dicamus igitur Jesum Dei filium, Deum de Deo, lumen de lumine. Dicamus et illud, Deum in Deo, lumen in lumine. Si enim, ut fatemur omnes, et filius in patre est, et pater in filio, est autem pater et Deus, et lumen, ita tamen ut de patre filius hic sit, unde necessario et vere est dicere: et Deus in Deo, et lumen in lumine. An durum illud est? sed necessario fatendum est et sic esse et sic se habere.

XII. Quid si etiam lectum est, et ex duobus istis unum apertissime sic positum, ut a me non inventum, sed sacra lectione sit jam probatum? Hymnicus David in libro Psalmorum, qui clavis mysteriorum omnium dicitur, sic Deo psallit (*Psal. xxxv, 10*): *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*: Deo dictum æstimamus, an Christo? an utrique? Quia cuicumque recte: in patre enim filius, et in filio pater. Sed si patri Deo, hoc erit illud (*Jer. xxiii, 22 sec. lxx*): *Si in substantia mea stetissent, et verbum meum audissent*. Si autem filio, hoc erit illud (*Joan. xiv, 9*): *Qui me videt videt et Patrem*. Ergo in lumine tuo videbimus lumen. Est igitur lumen, in lumine tuo videbimus lumen. Neque enim dubitandum est quando et hoc sequatur, cum illud quod eodem modo est, et re sit, et lectione probatum. Quod si ita est, colligamus omnia: jam ὁμοούσιον apparebit et græce intellectum, et latine pronuntiatum. Credimus in Deum patrem omnipotentem, et in filium ejus

PATROL. VIII.

A unigenitum. Verum fiat: Satis est jam de hoc. Isaias sic ita (*Isai. xlv, 14*): *Laboravit Ægyptus, et mercimonia Æthiopum et Sabaim. Viri altissimi in te ambulabunt, et tibi erunt servi, et retro sequentur, ligati manibus te venerabuntur, et te precabuntur, quod in te Deus est, et non est Deus extra te*. Jesum Christum Dominum nostrum, Deum de Deo, lumen de lumine: consubstantiali, simul substantialem: sic reliqua ad symbolorum quæ junguntur, et ad fidem explicitum est, et absolutum ὁμοούσιον plenum est, et de eadem substantia, et in eadem substantia, et semper simul, si placet, latine sic habeatur. Si autem unum verbum græcum, quod magna expressione, magna-que brevitate utrumque concludit, placet manere, de Deo et Domino nostro perseveret; ὁμοούσιον vero magis ac magis teneatur, scribatur, dicatur, tractetur, in Ecclesiis omnibus prædicetur. Hæc enim fides apud Nicæam, hæc fides apostolorum, hæc fides catholica. Hinc Ariani, hinc hæretici vincuntur universi. Pax cum his qui ita sentiunt, a Deo patre et a Jesu Christo Domino nostro. Amen.

LIBER TERTIUS.

ΛΟΓΟΣ vel νοῦς divinus ut sede uuitur, atque ut corpore, anima cœlesti; ea vero sensuali νοῦ, vel Λόγος insensuali anima, ut ipse sensibilis in corpore est, et ideo in qualicumque corpore. Omne autem quod ex divinis est ad sua quasi pars eorum est, sed ut imago, ut id in aliis et assertum est et probatum: quippe cum in ipsis divinis Λόγος Dei imago sit, sic igitur cætera; ergo omnium divinorum. Ut enim Dei Λόγος imago est, ita τοῦ λόγου anima quæque hoc genus ibi, cætera imagines sunt. At in natura sensuali non imagines, sed magis simulacra, ac simulamenta dicenda. Ita enim rerum progressio est, ut effulgentia luminis, imago sit luminis: unde substantia eadem est in summis et æternis, quia imago luminis, lumen est. Ut enim de Spiritu, non nisi Spiritus, et de vero, verum, et de Deo, Deus: sic et de substantia, substantia: Spiritus enim, et verus, et Deus substantia est. Omne autem quod est unicuique suum esse, substantia est. Sed hoc esse quod dicimus, aliud intelligi debet in eo quod est esse: aliud vero in eo quod est ita esse, ut unum sit substantiæ, aliud qualitatis. Sed ista sic in sensibilibus et in mundo. At in divinis et æternis ista duo unum: omne enim quod ibi simplex, et hoc Deus quod lumen, quod optimum, quod existentia, quod vita, quod intelligentia: at de hoc et in aliis diximus. Omnia ergo ibi substantialiter simplicia, inconnexa, cum numero unum, nec numero unum, sed ante numerum unum, id est, ante unum quod est in numero, hoc est, plane simplex, solum sine phantasia, quod alterum. Unde quod inde nascitur imago, non scissio, nec effusio, sed effusio: nec pro- tensio, sed appærentia, nec germinatio potentiæ, quam potentiæ actio: ubi enim actio, aut unde, nisi in potentia atque ex potentia? Et quando aut ubi potentia, nisi cum actione et in actione? Non ergo alterum in altero, nec aliquando simile, quia idem

semper. Et quia effulgentia declaratur lumen, vel actio declaratur potentia; idcirco (*Joan. xiv, 9*): *Qui me videt, videt et Patrem*. Et quia potentiam ipsam solam nemo videt (*Joan. i, 18*): *Deum nemo vidit unquam*. Et quoniam potentia cessans vita est, et cessans intelligentia, hæc autem vita et intelligentia actio est; si quis Deum viderit, moriatur necesse est: quia Dei vita et intelligentia in semetipsa est, non in actu: omnis autem actus foris est, hoc vero est nostrum vivere, quod foris est vivere: ergo est mors Deum videre (*Exod. xxxiii, 20*): *Nemo, inquit, unquam vidit et vixit*; simili enim simile videtur. Omittenda igitur vita foris, omittenda intelligentia, si Deum videre volumus, et hoc nobis mors est.

II. Quoniam autem hæc vita et intelligentia *Λόγος* est, qui Christus est: per Christum et nos omnia: per ipsum est ergo *Λόγος*, et vita, et intelligentia. Quare? quia ista omnia motus, et adjectio est: nos ergo, si sumus in Christo Domino, per Christum videmus, id est, vitam veram, hoc est, per imaginem veram. Et quia veram, ergo ejusdem substantiæ, quia et in actione potentia est: ibi ergo Deum videmus, et hinc illud (*Joan. xiv, 9*): *Qui me videt, videt Deum*. Quod vero de potentia actio, ideo de Patre Filius, ac de Spiritu *Λόγος*: et quia de Spiritu Spiritus, ideo de Deo Deus: ergo de substantia eadem substantia, ut supra docuimus. Potentia Deus est, id est, quod primum existentia universale est esse, quod secum, id est, in se vitam et intelligentiam habet: magis autem ipsum quod est esse, hoc est, quod vita atque intelligentia motu interiore et in se converso: est ergo motus in Deo, et ex hoc et actio, unde dictum (*Joan. v, 19*): *Amen, amen dico vobis, non potest Filius a semetipso facere aliquid, si non viderit Patrem facientem: quæ enim ille facit, eadem et Filius facit*. Similiter ergo et Pater et facit et agit, sed intus, unde cum nullo eget extrinsecus, semper plenum, semper totum, semper beatum est. Verum quoniam vita atque intelligentia motus sunt, omnis autem vita vivificat, omne vero quod vivificatur foris est; itemque intelligentia quod intelligit foris est, et id quod intelligit intus, tracta et vita ex intelligentia, vel effulgente vel illuminante intelligit. Unde de Deo atque ex eadem substantia est, et substantia, et vita, et intelligentia, itemque motus cum intus in se est, idem est quod substantia: qui cum inde spectat, et ut foras emineat, id est, ut operetur atque agat, hic partus est, hic natalis. Et quia motus unus est, unigenitus filius, motus autem unus sive illa vita, sive intelligentia: etenim vitam motum esse necesse est. Vivefacit enim omnis vita, unde motus est vita, qui sive in se existens, atque in se conversus substantia ipse sibi est; sive foras spectat, unde magis dicitur motus: nam intus motus cessatio est, vel mota cessatio, cessansque motus: debet enim Deus utriusque, cessationis dico et motus, et parens esse, et ipsa substantia, quod societate et quadam forma ad utrumque fons est, est simplex ipse et unus, semperque unus ac solus, et, ut supra diximus,

A totus. Qui cum in cessante motu accipitur atque intelligitur, hoc est Deus, atque ipse pater est, semper atque ex æterno pater: quia semper motus ex substantia, et in substantia, vel potius ipsa substantia, qui cum foras spectat, hoc est autem foras spectare, motum vel motionem esse: quod ipsum hoc illud est se videre, se intelligere, ac nosse velle: cum autem se videt, geminus existit et intelligitur videns, et quod videtur: ipse qui videt, ipsum quod videtur, quia se videt: hoc est igitur foras spectans, foris genitus vel existens, ut quid sit intelligat. Ergo si foris est, et si genitus, filius: et si filius, unigenitus, quia solus, qui est omnis actus, atque omnis et universalis, et unus est motus, idem autem motusque substantia: ergo et pater, et filius una eademque substantia: consubstantiale igitur, id est, *ὁμοούσιον*.

III. Omnia ergo filius, ut omnia pater. Sed quia potentialiter prior est substantia quam actus ac motus, prius autem ad vim dixi et ad causam, quia motui causa substantia: omnis enim motus in substantia, ergo necessario generator est pater, et item necessario omnia quæ pater habet, habet et filius (*Joan. xvi, 15*): *Omnia, inquit, quæ habet Pater mihi dedit*. Et item (*Joan. v, 26*): *Pater ut ipse habet ex se vitam, ita dedit Filio ex se habere vitam*: ergo ut pater, ita filius vita est, et ex se vita. Ipsa est enim vita, quæ sibi et aliis est vis vivendi, non aliunde vita. Igitur motus, et principalis motus, et unus motus, et a se motus, et unigenitus motus: hic est *Λόγος*: etenim vita est, per quem vivunt omnia. Et quia vita est, ipse est per quem sunt facta omnia, et in quem facta sunt omnia: quia purgata omnia in vitam æternam redeunt. Et omnia in ipso facta sunt, quia quæ facta sunt in ipso vita sunt: nihil enim quod sit, cui sit esse suum, ex quo ipsi vita sit esse quod sit. Ergo in Christo facta sunt omnia, quia Christus *Λόγος* est. Vita autem nec cæpit, quia a se sibi semper est, unde nunquam desinit, et infinita semper est, et per omnia, et in omnibus usque a divinis et a supracælestibus ad usque cælestia, cæloque omnes, æthera, aera, humida atque terrena, omniaque quæ oriuntur e terra, omniaque cætera. Ergo et corpus caroque nostra habet aliquid vitale, omnisque materia animata est, ut mundus existeret, unde eruperunt jussu Dei animalia. In carne ergo inest vita, id est, *Λόγος*: vitæ autem inest Christus: quare *Λόγος* caro factus est. Unde non mirum quod mysterio sumpsit carnem, ut et carni et homini subveniret, sed cum carnem sumpsit, universalem *Λόγον* carnis sumpsit: nam idcirco omnis carnis potestas in carne triumphavit, et idcirco omni subvenit carni, ut dictum est in *Isaia (Isai. xl, 5; Lu. 10; Luc. iii, 6)*: *Videbit te omnis caro salutare Dei*. Et in libro Psalmorum (*Psal. lxi, 3*): *Ad te omnis caro veniet*. Item et universalem *λόγον* animæ: nam et animam habuisse manifestum, cum idem Salvator dixit (*Matth. xxvi, 33*): *Tristis est anima usque ad mortem*. Et item in *Psalmo (Psalm. xv, 10)*: *Non delinques animam meam in inferno*. Quod autem sumpsit universalem

λόγον animæ, his manifestum in Ezechiele (*Ezech. A* XVIII, 4) : *Omnes animæ sunt meæ, ut anima patris, sic et anima filii.* Item universalis animæ λόγος et ex hoc ostenditur, quod et irascitur, cum maledicit et arbori fieri, et dicit (*Matth. x, 15; xi, 25*) : *Sodomis et Gomorrhis in illa die commodius erit quam vobis.* Sic etiam multis in locis. Item et cepit, cum dicit (*Matth. xxvi, 59*) : *Pater, si fieri potest, transferatur a me hic calix.* Ibi etiam ratiocinatur : *sed fiat potius voluntas tua.* Hæc et alia multa sunt quibus ostenditur animæ λόγος universalis : assumptus ergo homo totus, et assumptus, et liberatus est : in isto enim omnia universalia fuerunt, universalis caro, anima universalis, et in crucem sublata atque purgata sunt per salutem Deum λόγου, universalium omnium universalem : per ipsum enim omnia facta sunt, qui est Jesus Christus **B** Deus et Salvator, et Dominus noster. Amen.

IV. Λόγος igitur quæ sunt, quæque esse possunt, quæque esse potuerunt, veluti semen ac potentia existendi, sapientia ac virtus omnium substantiarum de Deo ad actiones omnes, Deus potentia patris atque, quo filius ipse cum patre unus Deus est. Etenim cum sint istæ existentie viventes intelligentesque, animadvertamus hæc tria, esse, vivere, intelligere, ita tria esse, ut unum semper sint, atque in eo quod est esse. Sed in eo quod est esse dico, quod ibi est esse : in hoc igitur esse, hoc est vivere, hoc intelligere omnia substantialiter, et unum subsistentia : vivere enim ipsum id est quod esse; neque enim ita in Deo, ut in nobis aliud est quod vivit, aliud vita quæ efficit vivere. Etenim si ponamus accipiamusque ipsum vitam esse atque existere, quodque ei potentia sit, id ipsum sit ei esse, clarum fiet unum atque idem nos accipere debere esse et vivere : hæc ratio est, visque eadem intelligentiæ est utique illi. Hoc ipsum ergo intelligere, hoc est quod est ei esse, idque esse quod est intelligere : ipsum hoc intelligere intelligentia est : esse ergo, esse et vitæ et intelligentiæ est, id est, quod vita et intelligentia : unum igitur quod vita, et idem esse quod est intelligentia. Quod si hæc in singulis atque in binis unum, sequitur ut ipsum vivere hoc sit, quod intelligere : nam si esse hoc est vivere, atque esse id quod intelligere; sit unum vivere atque intelligere, cum sit illis unum quod est esse. Huc accedit quod ipsum esse nihil est aliud quam vivere : quod enim non vivit, ipsum esse ei deperit, ut quamdiu quidque sit, hoc sit ei suum vivere, unde commoritur esse cum vita. Sed nos cum de æternis loquimur, aliud vivere accipimus : sed hoc ipsum scire quod vivas, scire porro hoc est quod intelligere : Ergo scire intelligere est, et scire quod vivas, hoc est vivere : id ergo erit intelligere quod vivere. Quod si ita est, ut unum sit vivere et intelligere, et cum unum sit esse quod est vivere atque intelligere; substantia unum, subsistentia tria sunt ista : cum enim vim ac significantiam suam habeant, atque ut dicuntur et sunt; necessario et sunt tria, et tamen unum, cum omne quod singulum est unum, tria sint, idque Grecis ita dici-

tur : *ἐκ μιᾶς οὐσίας τρεῖς εἶναι τὰς ὑποστάσεις.* Hoc cum ita sit, esse ut fundamentum est reliquis : vivere enim et intelligere ut secunda et posteriora, ut natura quadam in eo quod est esse, velut inesse videantur, vel ex eo quod esse quodammodo ut extiterint, atque in eo quod est suum esse, illud primum ac fontanum esse servaverint : nunquam enim esse sine vivere atque intelligere : neque vivere atque intelligere sine eo quod est esse jam probatum est.

V. Hujus rei ad intelligentiam hoc sit exemplum. Ponamus visum vel visionem per se vi sua atque natura potentialiter existentem, hoc est ejus esse, potentiam habentem visivam ad videndum, quod erit jus videre : et item potentiam habentem videndo visa quæque discernere, quod est contra intelligere : hæc si potentia sunt, nihil aliud quam esse dicitur et manent, et ut quieta sunt, atque in se conversa tantum ut sint, operantur solum visio, vel visus existentia, et idcirco solum esse numeranda. At cum eadem visio operatione videndi uti cœperit, quasi progressionem sui visio, quasi, inquam, non enim progreditur, nec a se exit, sed intentione ac vigore propriæ potestatis, quod est ei vivere omnia quæ sunt ei obvia, vel quibus incurrendo obvia conspexerit cum officio vivendi fungitur, vita ipsius visionis est, quæ motu operante vivere indicat visionem, tantum in eo quod videt puro videndi sensu non discriminante, nec dijudicante quod videt. Quod quidem nos accipimus aestimatione, ut opinemur videre solum sine intelligentia : cum autem videre, quod est vivere visioni, videre non sit, nisi capiat comprehendatque quod viderit, simul ergo est et judicare quod viderit : ergo in eo quod est videre, inest dijudicare : neque enim si viderit, quomodocumque viderit non dijudicavit illud ipsum, vel quod viderit. Ergo, ut dicimus, in eo quod est videre est dijudicare : in eo autem quod est esse visionem inest videre : inconnexa igitur ac magis simplicia in eo quod sunt, non aliud quam unum, visio, videre, discernere; quo pacto et in eo quod est discernere, inest videre, et in eo quod est videre, inest esse visio, atque, ut vere dicam, non inest, sed eo quod est visio, in eo est videre atque discernere : ita in singulis omnia, vel unumquodque omnia unum.

VI. Extolle te igitur atque erige, spiritus meus, et virtute qua a Deo mihi es inspiratus, agnosce, Deum intelligere difficile, non tamen desperatum : nam ideo nosse se voluit, ideo mundum et opera sua divina constituit, ut cum per ista omnia cerneremus : Λόγος certe, qui ejus filius, qui imago, qui forma est, a se ad patrem intelligendi transitum dedit. Deum igitur in qua natura, in quo genere, in qua vi, in qua potentia ponimus, intelligimus, æstimamus? vel qua phantasia intelligentiæ attingimus, atque in eum provehimur? Et cum intelligibilem esse dicimus, certe insufflatione Dei anima nobis atque ex eo pars in nobis est, quæ in nobis est maxima : attingimus igitur cum eo, quo inde sumus atque

ipsum credit, habeat vitam æternam, et in die novissima resurgat. Videre autem est Christum scire Deum Dei filium, vitam, et vitæ Deum; et hoc est accepisse Spiritum sanctum Verbum, id esse quod vita. Hinc probatum est (*Ibid.* 69, 70): *Post quem ibimus? verbum vitæ habes, et nos credimus et cognovimus quod tu es Christus Filius Dei.* Totum mysterium Christus Dei filius, Christus Verbum, et ipsum Verbum, vitæ æternæ Verbum. Ergo hoc Verbum quod vita, et hoc qui audit et credit, utique cognoscit Deum: ergo et Spiritum sanctum habet.

XI. Pronuntiata hæc plena fides est, quippe a discipulis. Item ad Judæos dicit (*Joan.* viii, 49): *Me si sciretis, sciretis Patrem meum. Neque me scitis, neque patrem meum.* Et recte. Quamquam enim et in patre filius, et in filio pater, existentia vel substantia in vita, et vita in substantia; invisibilis tamen cum sit substantia, non intelligitur nisi in vita. Magis autem vita Christus, quamquam et substantia ergo pater in filio cognoscitur. Unde? *Quia non scitis me, nec Patrem; si sciretis me, sciretis et Patrem.* Ipsum hoc quid est? Sciretis a me esse, quia ipse et scientia, quod est Spiritus sanctus. Item ad illos quia Verbum est, et Verbum pater: ergo una substantia (*Ibid.*, 26): *Item qui me misit verus est, et ego quæ audivi ab ipso ea loquor.* Pater filio loquitur, filius mundo: quia pater per filium, et filius virtute Verbi patris facit omnia, id est, secum loquens Verbum per Verbum in manifesto loquens facit omnia. Secum autem loquens Verbum Deus est cum filio, quia pater et filius unus Deus. Ipse præterea dicit (*Ibid.* 51): *Amen, amen dico vobis: si quis verbum meum custodierit, mortem non videbit.* Et ipse rursus (*Ibid.*, 55): *Novi enim Patrem, et verbum ejus custodia.* Uterque Verbum, sed ut dixi. Illud quantum aut quale est in Joanne (*Joan.* x, 17, 18)? *Propterea me Pater amat, et ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo illam a me tollit, sed ego eam pono a me ipso: licentiam habeo ponere eam, et licentiam habeo sumere eam.* Christum nunquam dictum esse animam satis manifestum est; sed nec Deum dictum animam. Etenim Pater Deus dictus, Spiritus dictus. Item filius λόγος dictus, spiritus dictus, et sine dubio Deus: quippe cum ambo unus Deus. Ergo hæc, λόγος, πνεῦμα supra animam sunt, sua superiore substantia, longe alia substantia animæ et inferiore, quippe a Deo insufflata et genita, et sola vere substantia dicta, quod subesset suis in se speciebus, et eodem pacto ut hyle.

XII. Huc accedit quod vita Deus, vita Christus, et ex se vita utique, sed ut patre dante Christus habeat ex se vitam: ergo vita superior ab anima. Priora enim ζωὴ et ζωοποιός, id est, vita, vitalitas quam anima: ergo illa ὁμοούσια Deus et λόγος, pater et filius. Quippe ut ille Spiritus, et hic Spiritus, et hic vita, et ille vita. Item Verbum et Verbum, et cætera. Spiritus igitur habet potestatem animam sumendi, ponendi et resumendi. Etenim vita, et a se vita potestatem habet sumendi, ponendi illud, quod sua po-

tentia, sui participatione facit vivere: etenim anima ad imaginem imaginis Dei facta (*Gen.* i, 26): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Ergo inferior, et a Deo atque λόγος magis orta vel facta. Nunquam ipse Deus aut λόγος, sed quidem λόγος, non ille qui filius generalis vel universalis, atque omnium quæ per ipsum facta sunt, semen, origo, fons. Illius vero λόγος anima: quomodo, aut qui, et dixisse memini, et suo loco esse dicturum. Ergo universalis, quia spiritus et vita, non anima, habet potestatem a semetipso animam ponere, et rursus animam sumere. Deus igitur et λόγος, vel quia vita sunt, vel quia Spiritus, vivunt et semper vivunt. Quippe qui a se vivunt. Ergo illa ὁμοούσια. Anima vero ὁμοούσιος, hæc cum assumitur a divinis, id est, a λόγος; neque enim a Deo: Λόγος, enim motus est, et motus anima, et motus a semetipso motus, unde imago et similitudo anima τοῦ λόγου est. Ergo cum assumitur, nihil adjicitur vitæ: quippe cum ex vita, id est, ex vivendi potentia animæ vita sit. Animam igitur cum assumit Spiritus, veluti ad inferiora traiecit potentiam atque actiones, cum mundum et mundana complet: ergo Spiritum, et maxime Λόγος spiritus, qui vita est, in potestate habet et sumere animam, et ponere: cum autem sumit, mundo veluti nascitur, et potentia ejus cum mundo colloquitur: cum vero ponit, a mundo recedit, et non operatur in mundo carnaliter, nec tamen spiritaliter. Hoc nos mortem ejus nominamus, et tunc esse dicitur in inferno, non utique sine anima. Hinc petit (*Psalms.* xv, 40) ne *Deus animam suam relinquit in inferno.* Ergo eam, quia rediturus ad mundum est, et ad ejus ætatem secum ad inferis ducit, quasi resumit ergo animam, id est, actus, mundum iterum accipit, et quia actus in mundo plenus ac totos Λόγος agit, et qui Spiritus est, et animam, et corpus, rursus ergo sanctificandum fuit, quia rursus ista susceperat. Ivit igitur ad Spiritum, et sanctificatus redit, cum apostolis egit, post sanctum Spiritum egit. Quis igitur est Spiritus sanctus? id est, λόγος, unus enim motus, et ideo dictum: et si discedo et præparo vobis, rursus venio. Quis enim venit post abitum Christi, nisi Spiritus S. Paraclitus?

XIII. Id ita esse quod dico: ut pater et filius unum sint: item quod Jesus et Spiritus sanctus unum sint: ac propterea omnes unum sint, juncta lectione Joannes declaravit; cœpit namque a Λόγου (*Joan.* xiv, 6): *Ego sum, inquit, via, et veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Quis enim ad id quod est esse, et verum esse pervenit, quod pater est, nisi per vitam: vita enim quæ vera vita est, quia æterna est, hoc est vere esse, nihil enim mutatur, nihil corrumpitur, quæ genera mortis sunt, vita esse, verum vita est (*Job.* xvii, 2): *Vivit, inquit, Deus.* Ergo vitam esse, Deus est. Et (*Joan.* xiv, 19): *Ego, inquit, vivo.* Quicumque ad Christum venit, ad vitam venit, et sic per vitam ad Deum: ergo juncti sunt Deus et λόγος. Et hinc illud est (*Joan.* xv, 25): *Qui me cognovit cognovit et Pa-*

mysterio autem cognoscentiæ per Spiritum sanctum : A enim et rebellat, ac repugnat secum error, imprudentia, inscientia; et hoc (*Ibid.*) prudentia carnis, quæ imprudentia, et quia Deum nescit, mors est : ergo prudentia spiritus, vita atque pax est : quo modo jam juncti isti sunt, et unum sunt.

IX. Hoc igitur satis clarum faciet, esse quod pater est, et vitam quod est filius, et cognoscentiam quod est Spiritus sanctus, unum esse, et unam esse substantiam, subsistentias tres, qui ab eo quod est esse, quæ substantia est motus, quia et ipse, ut docuimus, ipsa substantia est, geminans potentia valet, et vitalitatis, et sapientiæ, atque intelligentiæ, ita scilicet, ut in omnibus singulis tria sint : ergo Spiritus sanctus scientia est et sapientia. Hoc ita esse probant sacræ lectiones (1 *Cor.* ii. 16) : *Quis Dei mentem cognovit, nisi solus Spiritus?* (*Rom.* viii. 16) : *Ipsæ Spiritus testimonium reddit spiritui nostro.* Quis testis sine scientia? Et scientia ipsa, quia sapientia est, docet nos esse filios Dei. Item : Quis autem scrutatur corda? quis scit cogitationes spiritus? Item quomodo ad scientiam junguntur ambo? (*Rom.* ix. 1) : *Veritatem dico in Christo.* Ubi veritas, ibi scientia, quia veritas Christus; ideo et scientia, quod est Spiritus sanctus. Et item (*Ibid.*) : *Non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto.* Quid est enim aliud conscientia, quam cum altero scientia? Nunc nostra cum Spiritu, ergo Spiritus scientia : et Christus est scientia, quia veritas; ergo et Christus et Spiritus scientia. At enim Christus vita : Quid si Spiritus vita : unus enim, ut dixi, motus est, et eadem vita quæ scientia : quid enim in Christo doctus, id est, a Deo; et cum dico doctus, a scientia dico, quod sive a Christo, sive a Spiritu, unum atque idem est; quid enim dicit Paulus, cum utrumque idipsum esse declarat (*Rom.* viii. 6)? *Prudentia vero spiritus, vita est.* Æstuat

X. Doceamus quod Dens et scientia sit et vita, quamquam ab ipso ista Paulus (*Rom.* xi. 33) : *O, inquit, altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* Sic dictum ab eodem (*Ephes.* iii, 10) : *Multiformis sapientia Dei.* Hinc et secretum Dei, hinc et Christus dictus sapientia, hinc et illud (*Ibid.* 18) : *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, profundum, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* Ita et scientia Deus est, et nos scientia liberat, sed per Christum tamen, quia ipse est et scientia, et janua, et vita, et λόγος, et omnium per quem facta sunt omnia. Ergo et scire ista, et etiam charitatem in Christum habere debemus. Hæc atque alia plurima, et Deum scientiam esse, et Christum, et Spiritum sanctum satis clarum etiam vitam esse uno licet satis probatur exemplo; nam in aliis libris uberius approbavimus (*Joan.*, v, 26) : *Sicut enim Pater vitam habet in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso.* Item dicit (*Joan.* vi, 58) : *Sicut me misit vivus Pater, ita et ego vivo propter Patrem.* Sunt igitur ista sic singula, ut omnia tria ista sunt singula, una omni (1) ergo substantia est pater, ergo filius, Spiritus sanctus, Deus, λόγος παράκλητος, unum sunt, quod substantialitas, vitalitas, beatitudo, silentium, sed apud se loquens silentium, Verbum, Verbi Verbum : quid enim est voluntas patris, nisi silens Verbum? Hoc ergo modo cum Verbum pater sit, et filius Verbum, id est, sonans Verbum atque operans : ergo, inquam, si et pater, et filius Verbum est, una substantia est. Deinde (*Joan.* v, 30) : *Justum, inquit, meum iudicium est, quia non quero facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit.* Ergo una voluntas, unde una substantia : quia et ipsa voluntas substantia est. Verbum autem ipsum vitam esse sic ostenditur (*Ibid.* 40) : *Non vultis ad me venire, ut vitam habeatis.* Deinde et de hoc totum mysterium est, quod expono (*Joan.* vi, 37) : *Omne quod mihi datum est a Patre apud me habeo.* Quia vero idem motus est quod esse, et quod est esse motus est, et quia quadam intelligentia prius esse, ab eo quod moveri, sed prius κατὰ τὸ αἴτιον, id est, secundum causam : ideo dedit pater filio et motum, qui et quod est esse habet. Ergo motum esse est λόγος : igitur qui motus est habet et esse : esse autem vita est et scientia : habet igitur omnia, quia patris habet esse : ergo voluntatem patris implet filius. Quæ autem voluntas, nisi quia cum pater vita sit, motus est vita ejus? hæc voluntas est, vivere facere alia. Hæc ergo et τοῦ λόγου, id est, Christi (*Ibid.*, 39, 41). *Quæ est, inquit, voluntas Patris qui me misit? ut ex eo quod mihi dedit nihil perdam, sed resurgere faciam id ipsum postrema die.* Hæc enim voluntas est Patris mei, ut omnis qui videt Filium et in

(1) *Omni.* Forte *omnia.*

tas. Utique ista de Christo, ipse vero Spiritus sanctus dictus, quos sanciat Sanctos, id est, Sanctos facit; et certe ipse est Spiritus Dei: dictus est enim prudentia, sapientia, omniumque rerum scientia, ita enim de eo subjungit (*Joan. xvi, 8-10*): *Ille convincet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato, inquit, quoniam in me non credunt, vel quod vita sit Christus, vel quod Dei filius et a Deo missus, et qui peccata dimittat. De justitia autem, quoniam ad Patrem pergo: tot enim in mysterio passionis, quia fidem mandatorum servavit et implevit: quippe cum dixerit, cum aliud vellet (*Matth. xxvi, 42*): *Fiat voluntas tua. Itemque quia monitos derelinquens, jam non ita videndus relinquebat, justitiæ fuit, iis actis omnibus ire ad patrem, nec ire ad patrem tantum, sed cum illo jam esse: Nam idcirco dicitur (*Ibid., 64*): *Sedet ad dexteram Patris. De judicio: quoniam princeps hujus mundi judicatus est: mysterio enim crucis omnes adversæ Christo ab eodem Christo triumphatæ sunt potestates. Hæc, inquit, docebit Spiritus sanctus. Quid eligitur? De salute mysterium Paracletus complet, et non completa Christus abscedit: An quia idem ipse Christus est et Spiritus sanctus, vel quia ipse eum mittit, vel quia Spiritus habet omnia Christi? Habet omnia, per Christum celebratur.***

XVI. Et tamen videamus quid acturus est, Spiritus scientiam daturus gestorum, et insinuationem scientiæ, quasi vim testimonii, ac magis iudicii habiturus, vel ad poenitentiam vel ad poenam; de peccato, inquit, quod in me non crediderunt. Ergo ut sciat mundus jam poenam suam. De justitia autem, quod ad Patrem vado. Et hoc potest esse de peccato quod injuste fecerunt qui eum in crucem sustulerunt, quia se filium Dei dicebat. Et nunc pergit ad patrem, quod item erit omnium, si in Deum credant, et faciant Dei jussa: ut et ipsi ad patrem pergant: justificantur enim, nam (*Gen. xv, 6*): *Abraham credidit, et reputatum est ei ad justitiam. Deinde de judicio, inquit, quod princeps mundi judicatus sit. Hæc, ut cernitur, non ad salutem, quæ jam a Christo completa est, sed pertinent ad scientiam rerum gestarum. Est enim pater loquens silentium, Christus vox, Paracletus vox vocis. Ergo Spiritus sanctus in isto actu alter Paracletus, in salutis mysterio cooperator ut Christus, in Spiritu vero sanctificationis quod Deus. Si igitur et hoc modo Christus quod spiritus, sed Deus in mysterio æternæ vitæ Christus, in sanctificatione Spiritus sanctus, sanctificat autem Deus, ut dictum (*Joan. xvii, 17*): *Sanctifica eos in veritate, patri filius dicit, ergo sanctificat pater. Item Christus sanctificat, ut dictum (*Ibid., 19*): *Et pro iis sanctifico me ipsum, ut sint ipsi sanctificati in veritate. Item sanctificat Spiritus sanctus, nam et baptizare ad sanctificationem pertinet: dictum ergo in Actis Apostolorum (*Act. 1, 5*): *Joannes baptizavit aqua, vos autem Spiritu sancto tingemini. Quod superfluit se illis ad scientiam: nam jam sanctificati fuerunt baptismo, invocato Deo Christo; Spiritui sancto****

A etenim sic dictum est: *Sanctifica eos in veritate. Et veritas Christus est; Paracletus etiam Spiritus est veritatis; ergo omnis qui baptizatur, et credere se dicit, et fidem accipit veritatis, id est, Spiritum sanctum, fitque sanctior a Spiritu sancto, et ideo dictum in Actis Apostolorum (*Act. 1, 8*): *Sed accipietis virtutem, adveniente in vos Spiritu sancto. Non ad sanctificationem, sed scientiam, et ad ea quæ promisit in Evangelio Christus de Spiritu sancto, id est, de Paracleto. Primum ut testimonium de Christo dicat, sic enim ait: *Accipietis virtutem, adveniente in vos Spiritu sancto, et eritis mihi testes in Jerusalem. Sed et Lucas dicit (*Joan. vii, 39*): *Nondum quidem misso Spiritu. Jam tamen testimonium dicit. Paulus tamen in omnibus epistolis suis quid aliud agit, nisi de Christo testimonium dicit? et post abscessum Christi, solus Christum vidit et soli apparuit. Spiritus ergo per Christum, et Christus per Spiritum sanctum adfuit. Item dicit testimonium Joannes et Petrus (*1 Joan. 1, 1*): *Quod audivimus, quod vidimus, quod palpavimus. Et in Actis Apostolorum et ipse, et Lucas qui scripsit de iis, de David ita dicit (*Act. ii, 30-32*): *Propheta cum esset, et sciens quia jurejurando jurasset illi Deus; ex fructu ventris ejus sedere super thronum illius, providens locutus est de resurrectione Christi: quia neque relictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. Hunc ergo Jesum resuscitavit Deus, cujus nos omnes testes sumus. Quando ista dicunt (*Ibid., 2, 4*): *Cum jam factus esset de celo sonus, et tanquam vi magna, Spiritus ferretur, qui replevit totam domum, et repleti sunt Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis. Deinde dicunt Apostoli de peccato mundi, quod non credidit Christo, in Actis ita (*Ibid., 22-24*): *Sicut vos scitis, hunc decreto consilio et præscientia Dei traditum per manus scelestas, et suffixistis eum cruci, et occidistis quem Deus suscitavit. Item in Actis Apostolorum, referente Petro (*Ibid. 34*): *David non ascendisse in celum, sed dixisse ita: *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram. Hoc etiam Paulus dixit (*Rom. viii, 34*): *Qui resurrexit, qui est in dextera Dei. Ergo docuerunt quod post resurrectionem ad Patrem ivit. Item mox adjecit (*Ibid.*): *Qui et interpellat Patrem. Ergo si Christus interpellat, Paracletus etiam ipse. Item in Actis, quod ad patrem ierit, testimonium est (*Act. 1, 9, 10*): *Videntibus illis elevatus est: et nubes suscepit eum ab oculis ipsorum; cunisque intrarentur euntem illum in celum, et reliqua.*************

XVII. Dicta sunt jam tria de testimonio in Christum, de peccato, de justitia, nunc de judicio. Sic per Spiritum sanctum locutus Paulus ad Romanos (*Rom. xvi, 20*): *Deus autem pacis conteret Satanum sub pedibus vestris velociter. Item ipse ad Ephesios (*Ephes. iv, 8*): *Qui ascendit in altitudine captivam duxit captivitatem. Item in Apocalypsi ipse dixit (*Apoc. 1, 18*): *Et habeo claves mortis et inferi. Item ibi (*Apoc. xii, 7*): *Et factum est prælium in caelo, Michael et angeli ejus bellarunt adversus draconem. Et totus locus demonstrat diabolum judicatum. Cum igitur ap-****

probatum sit, tres istas potentias, et communi, et proprio actu et substantia eadem, unitatem deitatemque conficere; non sine ratione rerum in duo ista revocantur, in Filium ac Patrem: etenim cum quasi geminus ipse Pater sit, existentia et actio, id est, substantia et motus, sed intus motus, *αὐτόγονος* motus, et hoc quod substantia est motus, necessario et Filius, cum sit motus, et *αὐτόγονος* motus, eadem substantia est: eadem enim hæc inter se sine conjunctione unum sunt, et sine geminatione simplex, suo ut proprio existendi versum, vi autem potentiaque: quia nunquam sine altero alterum, unum atque idem tantum actu; sed qui foris est, in passionibus incidente, alio autem interiore semper manente atque æterno, quippe originali et substantiali, et idcirco semper patre, qua ratiocinatione et semper filio. Paulus in omnibus epistolis (*Gal. 1, 1*): *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino nostro Jesu Christo.* Item (*Joan. x, 30*): *Non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et per Deum Patrem.* Item in Evangelio (*Joan. xiv, 9*): *Ego et Pater unum sumus: ego in Patre, et Pater in me.*

XVIII. Nos quoque patrem et filium religiose semper usurpamus, et recte secundum rationem supradictam: etenim motus, ut supra docuimus, filius, atque ipse motus vita et scientia, vel sapientia. Certe Paulus plenissime expressit quod intelligi volumus (*I Cor. 1, 4, 5*): *Gratias ago, inquit, Deo meo semper pro vobis in Christo Jesu, quod omnes locupletati estis in illo, in omni verbo et in omni scientia.* Verbum Christum diximus, id est, vitam, scientiam Spiritum sanctum, ergo unum: *In Christo enim, ait, locupletati estis.* Quod cum ita sit, si Deus et Christus unum, cum Christus et Spiritus unum, jure tria unum, vi et substantia: prima tamen duo unum diverse, hoc ut sit pater, actualis existentia, id est, substantialitas; filius vero actus existentialis: duo autem reliqua ita duo, ut Christus et Spiritus sanctus in uno duo sint, id est, in motu, atque ita duo, ut unum duo: prima autem duo, ut duo unum, sic cum in uno duo, et cum duo unum, Trinitas existit unum. Nam quid ego de Spiritu sancto, de quo tractatum est pluribus, multa commemorem? Ex ipso concipitur Christus in carne; ex ipso sanctificatur in baptismo, Christus in carne; ipse est in Christo qui in carne est, ut baptizent in Deo, et in Christo, et Spiritu sancto: ipse quem Christus in carne promittit esse venturum, quadam agendi distantia; idem ipse et Christus, et Spiritus sanctus; et quia Spiritus, idcirco et Deus: quia Christus quod Spiritus, ideo Deus: unde pater, et filius, et Spiritus, non solum unum, sed et unus Deus.

LIBER QUARTUS.

I. Vivit ac vita unum ne, an idem, an alterum? Unum. Et cur duo nomina idem, et quomodo? cum sit aliud in actu esse, aliud ipsam actionem esse,

A ergo alterum. Sed quomodo alterum? cum in eo quod vivit, vita sit, et in eo quod vita est, vivat necesse est: non enim caret vita quod vivit, aut cum sit vita non vivit: alterum igitur in altero, et ex hoc in quolibet altero duo: et si ut duo, non ut pure duo, quippe cum alterum in altero, et id in utroque, idem ergo. Sed idem in duobus est, et a se alter: is ergo et idem est, et alterum in quolibet horum aliquo. At si idem est, et ad se utrumque idem et unum est; quodlibet enim altero existente quod alterum est, neutrum ut geminum; ergo si utrumque hoc ipso quod est, et alterum est, erit apud se utrumque unum; at cum utrumque apud se unum est, in altero idem unum est: at cum idem unum est, vere unum est utrumque: nullo enim utrumque distat, nec existendi virtute, nec tempore, fortasse causa, et hoc altero prius est.

II. Hoc quo facilius judicetur, sic ista melius tractabimus. Vivere ac vita ita sunt, ut et hoc quod est vivere, vita sit: et hoc quod est vita, sit vivere; non ut duplicatum alterum in altero sit, neque alterum cum altero est: hæc enim est copulatio: num et ex hoc etiam si inseparabiliter junctum sit, unitum est, non unum? nunc vero cum ipso eodem opere vitam esse sit vivere, et eodem modo vitam esse sit. De iis enim loquimur duobus, de vivere et vita; non de eo quod ad effectum vitam habet et vivere. Quamquam et ipsum tertium, et in eo quod vitam habet, et ut alterum ex altero, sed ut unum utrumque. Ex quo apparet, quid ipsa per se existentia in suis rebus valeant, cum substantia una atque eadem manente, esse suum nulla sui innovatione custodiant: namque vite esse suum, est moveri: ipsum autem moveri, hoc est vivere. Esse igitur et vivere est, et esse vitam: una ergo eademque substantia: namque unicuique in eo quod sit suum esse, substantia est. Etenim in supernis æternisque, id est, in intellectibilibus atque intellectualibus, nihil accidens, nihil qualitas, nihil geminum, vel cum altero, sed omnia viventes sunt, intelligentesque substantiæ, puræ, simplices, uniusmodi, hoc ipso quo sunt et vivunt, et intelligunt; conversumque quo intelligunt, hoc ipso etiam sunt. Vivit igitur ac vita una substantia est.

III. Sed quoniam intellectus ita se pandit, atque ita sermo processit, ut et in eo quod est vivere vita sit; et in eo quod vita sit, ideo sit vita, quia vivit: videndum, et intenta ratione quaerendum, utrum naturalis ista complexio, et bigemina existentiae modo pura simplicitas unave sit, an duæ. Si nihil interest, vivere, et vita sit; et vitam esse, vi insit et vivere; jure ac merito unam istorum, non geminam copulam ad existentiam sui esse dicemus. Sin autem primum, aliud est vivere, aliud vitam esse. Et item si distantia est, ut nunc vita causa sit ad vivendum, nunc ipsum vivere causa sit, ut vita sit: duo sunt ista, sed gemina inter se, atque apud se simpliciter unita: potentia enim *Λόγος* suo atque divino refert ista geminari, ut ejusdem naturæ ac potentiae, alterum cujus sit id, a quo hoc alterum. Atqui est

nonnulla distantia, parva illa sit licet, unde non est frustra geminatio. Etenim non idem actio et agere, nec potentia et operatio, nec, ut verius dicam, idem causa est, quod effectus: illa enim origo, hic partus est. Unde cum duo ista, vivit ac vita, sit actio atque agere, quamquam in se simulque sint, tamen et alia vi atque natura existimanda sunt, ut alterum alterius causa sit, alterum existat effectum. Sed ut mihi intelligentia est, ac probata sententia, cum in principali naturalique primæ divinitatis exordio, primum sit quod est vivere, secundum vero quod vita; ita enim ratio docebit, et ipsa veritas approbabit; fit ut vivere causa sit, effectusque vivendi vita sit, quod tamen ipsum vivere et vita sit: simul enim ista, et simul semper, quod cognoscitur, erant. Aliud vita ad secunda tertiaque, vel deinceps quæ vivunt ordinata causa atque principium, ita scilicet ut idem sit simulque vita quod vivere; sed hoc vivere, secundum de vita, cum vita est: Illud primum ac principale vivere, simul et vita causa est vitæ, et fons, et origo viventium. Scio hoc obscurum videri posse, non tam rerum, quam eorumdem repetitionem sermonum, quod duo ista tali copulatione nectuntur, ut cum sit vivere vita sit, et cum sit vita, sit vivere; unde constituto quolibet uno, frustra alterius videbitur facta geminatio.

IV. Audi, lector, audi quod miraberis, lector: ista tam dura, tam tortuosa, tam clausa tractatu de Deo et de divinis, simplici disputatione pandemus. Deum certe fatemur omnes, Deum omnipotentem, Deum supra omnia, Deum ante omnia, Deum a quo omnia. Hunc cum fatemur, etiam esse sine dubio confitemur. Esse huic quid credimus? quid putamus? (Joan. iv, 24): Spiritus, inquit, Deus est, lumen; et verum lumen Deus est. Quid hoc esse creditur, quod spiritus dicitur? nempe spiritum intelligere cogimur quamdam existentem, viventem, intelligentemque substantiam: in supernis quidem, et circa Deum maxime quasi humilem et alienum; et in posterioribus nomen non credunt convenire substantiam. Sed cur a nobis fugiatur hoc verbum? cum esse, cuique hoc ei sit esse substantiam. Et in Jeremia Deus loquens ita dicit (Jer. xxiii, 22 sec. lxx): Quod si in mea substantia staretis, videretis Verbum meum. Sic etiam ibi non multo post, et aliis in locis multis. Est igitur spiritus substantia, id est, esse ejus: colligamus igitur κατὰ Ἰωάννην dictum (Joan. iv, 24): Spiritus Deus est; et adorantes eum, in spiritu et veritate adorare oportet. Deus, inquit, spiritus est, hoc est Dei, quod est esse: ergo substantia Dei spiritus est, eadem substantia, hoc est quod vivens: non ut aliud sit substantia aliud vivens, sed ipsum vivens ut sit ipsa substantia. Si enim dictum est ab eodem (Joan. vi, 63): Spiritus est qui vivificat, utique is qui vivificat, qui vivit, et vitæ potentia est: ergo vivit spiritus, vivit Deus. Porro autem quia vivit, ut supra diximus, et vita est, Spiritus ergo et vita est, ut idem Joannes ait: Spiritus vita est; ergo Deus,

A cum est Spiritus, et vivit et vita est. Paulus etiam ad Romanos (Rom. viii, 1, 2): Nulla ergo damnatio iis qui sunt in Christo Jesu, et non juxta corpus ambulat: lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis. Spiritus vitæ, inquit, tria enim ista spiritus sunt, Deus, Jesus, Spiritus sanctus.

V. Ac de Deo probatum puto et spiritum esse: spiritum autem et vivere, et vivere facere, et vitam esse substantialiter, ut ista intellecta sint, et simplex et una substantia, ut hoc sit spiritum esse, quod vivere, et vitam esse. Sed non istud quod nostrum est vivere, quod animalium, quod elementorum, quod creatorum ex elementis, quod mundi, quod omnium in mundo, quod Angelorum, dæmonum, vel etiam eorum quos in mundo de mundo deos nominant: non, inquam, illud vivere in Deo est. Hoc Deus est, quod est vivere animæ, aut uniuscujusque, aut illius universalis atque fontanæ; non ut ibi Angelorum, non ut ibi thronorum, gloriarum vel cæterorum in æternis existentium, vel in intellectualibus, vel intellectibus: sed illud vivere, unde hæc pro suo existendi genere vitam recipiunt et vivunt, illo quodammodo progrediente, et ista prout capere possunt potentiam viventis vigoris afflante, a se sibi, per se, in se solo simplex, purum sine existendi principio a quo fuscum magis, vel progressum, vel natum principium est, per quod crearetur vivere cæterorum. Etenim vivere vitam parit; nam vi naturali prior actor, quam actio: agens enim actionem genuit, et quasi ex ipsa vocabulum et rem cum ipse tribuerit, ipse suscepit. Hoc cum rectum, etiam ratione admodum verum est: certe Deus, cui ad omnipotentiam principalemque summitatem hoc nomen convenit Deus: Deus, inquam, primum, si in Dei operibus dicendum aliquid primum: sed intelligentia humani ingenii, ut se exerat et res capiat, rebus vel simul existentibus, vel simul fuscis; et ortus, et diversos ortus, et quasi tempus attribuit. Deus, inquam, primo universalium existentias substantiasque progenuit: has Plato ideas vocat, cunctarum inexistentibus specierum species principales; quod genus in exemplo est ἰσότης, ζωότης, νόησις: Et item ταυτότης et τερότης (1), atque hoc genus cætera: genera igitur generum profunduntur, adeo omnium potentiarum potentia universaliter principales. Ergo ἰσότης, id est, existentialitas, vel essentialitas: sive ζωότης, id est, vitalitas, id est, prima universalis vitæ potentia, hoc est, prima vita fonsque omnium vivendi. Item νόησις, intelligendi vis, virtus, potentia, vel substantia, vel natura: hæc tria accipienda ut singula, sed ita, ut qua suo plurimo sunt, hoc nominentur et esse dicantur: nam nihil horum est, quod non tria sit: esse enim, hoc esse si vivat, hoc est in vita sit. Ipsum vero vivere, non est vivere quod vivat intelligentiam non habere: quasi mixta igitur et ut res est, triplici simplicitate simplicia. Quidquid enim hoc ipso quo est, et alterum est, non aliquando dicendum geminum, sed semper unum.

(1) Forte ταυτότης et τερότης.

probatum sit, tres istas potentias, et communi, et proprio actu et substantia eadem, unitatem deitatemque conficere; non sine ratione rerum in duo ista revocantur, in Filium ac Patrem: etenim cum quasi geminus ipse Pater sit, existentia et actio, id est, substantia et motus, sed intus motus, ἀντόγονος motus, et hoc quod substantia est motus, necessario et Filius, cum sit motus, et ἀντόγονος motus, eadem substantia est: eadem enim hæc inter se sine conjunctione unum sunt, et sine generatione simplex, suo ut proprio existendi versum, vi autem potentiaque: quia nunquam sine altero alterum, unum atque idem tantum actu; sed qui foris est, in passionibus incidente, alio autem interiore semper manente atque æterno, quippe originali et substantiali, et idcirco semper patre, qua ratiocinatione et semper filio. Paulus in omnibus epistolis (*Gal. 1, 4*): *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino nostro Jesu Christo. Item (Joan. x, 30): Non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et per Deum Patrem. Item in Evangelio (Joan. xiv, 9): Ego et Pater unum sumus: ego in Patre, et Pater in me.*

XVIII. Nos quoque patrem et filium religiose semper usurpamus, et recte secundum rationem supradictam: etenim motus, ut supra docuimus, filius, atque ipse motus vita et scientia, vel sapientia. Certe Paulus plenissime expressit quod intelligi volumus (*1 Cor. 1, 4, 5*): *Gratias ago, inquit, Deo meo semper pro vobis in Christo Jesu, quod omnes locupletati estis in illo, in omni verbo et in omni scientia. Verbum Christum diximus, id est, vitam, scientiam Spiritum sanctum, ergo unum: In Christo enim, ait, locupletati estis. Quod cum ita sit, si Deus et Christus unum, cum Christus et Spiritus unum, jure tria unum, vi et substantia: prima tamen duo unum diverse, hoc ut sit pater, actualis existentia, id est, substantialitas; filius vero actus existentialis: duo autem reliqua ita duo, ut Christus et Spiritus sanctus in uno duo sint, id est, in motu, atque ita duo, ut unum duo: prima autem duo, ut duo unum, sic cum in uno duo, et cum duo unum, Trinitas existit unum. Nam quid ego de Spiritu sancto, de quo tractatum est pluribus, multa commemorem? Ex ipso concipitur Christus in carne; ex ipso sanctificatur in baptismo, Christus in carne; ipse est in Christo qui in carne est, ut baptizent in Deo, et in Christo, et Spiritu sancto: ipse quem Christus in carne pronuntiavit esse venturum, quadam agendi distantia; idem ipse et Christus, et Spiritus sanctus; et quia Spiritus, idcirco et Deus: quia Christus quod Spiritus, ideo Deus: unde pater, et filius, et Spiritus, non solum unum, sed et unus Deus.*

LIBER QUARTUS.

I. Vivit ac vita unum ne, an idem, an alterum? Unum. Et cur duo nomina idem, et quomodo? cum sit aliud in actu esse, aliud ipsam actionem esse,

Sed quomodo alterum? cum in eo quod vivit, vita sit, et in eo quod vita est, vivat necesse est: non enim caret vita quod vivit, aut cum sit vita non vivit: alterum igitur in altero, et ex hoc in quolibet altero duo: et si ut duo, non ut pure duo, quippe cum alterum in altero, et id in utroque, idem ergo. Sed idem in duobus est, et a se alter: is ergo et idem est, et alterum in quolibet horum aliquo. At si idem est, et ad se utrumque idem et unum est; quodlibet enim altero existente quod alterum est, neutrum ut geminum; ergo si utrumque hoc ipso quod est, et alterum est, erit apud se utrumque unum; at cum utrumque apud se unum est, in altero idem unum est: at cum idem unum est, vere unum est utrumque: nullo enim utrumque distat, nec existendi virtute, nec tempore, fortasse causa, et hoc altero prius est.

II. Hoc quo facilius judicetur, sic ista melius retractabimus. Vivere ac vita ita sunt, ut et hoc quod est vivere, vita sit: et hoc quod est vita, sit vivere; non ut duplicatum alterum in altero sit, neque alterum cum altero est: hæc enim est copulatio: num et ex hoc etiam inseparabiliter junctum sit, unitum est, non unum? nunc vero cum ipso eodem opere vitam esse sit vivere, et eodem modo vitam esse sit. De his enim loquimur duobus, de vivere et vita; non de eo quod ad effectum vitam habet et vivere. Quamquam et ipsum tertium, et in eo quod vitam habet, et ut alterum ex altero, sed ut unum utrumque. Ex quo apparet, quid ipsa per se existentia in suis rebus valeant, cum substantia una atque eadem manente, esse suum nulla sui innovatione custodiant: namque vite esse suum, est moveri: ipsum autem moveri, hoc est vivere. Esse igitur et vivere est, et esse vitam: una ergo eademque substantia: namque unicuique in eo quod sit suum esse, substantia est. Etenim in supernis æternisque, id est, in intellectibilibus atque intellectualibus, nihil accidens, nihil qualitas, nihil geminum, vel cum altero, sed omnia viventes sunt, intelligentesque substantiæ, puræ, simplices, uniusmodi, hoc ipso quo sunt et vivunt, et intelligunt; conversumque quo intelligunt, hoc ipso etiam sunt. Vivit igitur ac vita una substantia est.

III. Sed quoniam intellectus ita se pandit, atque ita sermo processit, ut et in eo quod est vivere vita sit; et in eo quod vita sit, ideo sit vita, quia vivit: videndum, et intenta ratione quaerendum, utrum naturalis ista complexio, et bigemina existentiae modo pura simplicitas unave sit, an duæ. Si nihil interest, vivere, et vita sit; et vitam esse, vi insit et vivere; jure ac merito unam istorum, non geminam copulam ad existentiam sui esse dicemus. Sin autem primum, aliud est vivere, aliud vitam esse. Et item si distantia est, ut nunc vita causa sit ad vivendum, nunc ipsum vivere causa sit, ut vita sit: duo sunt ista, sed gemina inter se, atque apud se simpliciter unita: potentia enim λόγος suo atque divino refert ista geminari, ut ejusdem naturæ ac potentiae, alterum cujus sit id, a quo hoc alterum. Atqui est

nonnulla distantia, parva illa sit licet, unde non est frustra geminatio. Etenim non idem actio et agere, nec potentia et operatio, nec, ut verius dicam, idem causa est, quod effectus: illa enim origo, hic partus est. Unde cum duo ista, vivit ac vita, sit actio atque agere, quamquam in se simulque sint, tamen et alia vi atque natura existimanda sunt, ut alterum alterius causa sit, alterum existat effectum. Sed ut mihi intelligentia est, ac probata sententia, cum in principali naturalique primæ divinitatis exordio, primum sit quod est vivere, secundum vero quod vita; ita enim ratio docebit, et ipsa veritas approbabit; fit ut vivere causa sit, effectusque vivendi vita sit, quod tamen ipsum vivere et vita sit: simul enim ista, et simul semper, quod cognoscitur, erant. Aliud vita ad secunda tertiaque, vel deinceps quæ vivunt ordinata causa atque principium, ita scilicet ut idem sit simulque vita quod vivere; sed hoc vivere, secundum de vita, cum vita est: Illud primum ac principale vivere, simul et vita causa est vitæ, et fons, et origo viventium. Scio hoc obscurum videri posse, non tam rerum, quam eorumdem repetitionem sermonum, quod duo ista tali copulatione nectuntur, ut cum sit vivere vita sit, et cum sit vita, sit vivere; unde constituto quolibet uno, frustra alterius videbitur facta geminatio.

IV. Audi, lector, audi quod miraberis, lector: ista tam dura, tam tortuosa, tam clausa tractatu de Deo et de divinis, simplici disputatione pandemus. Deum certe fatemur omnes, Deum omnipotentem, Deum supra omnia, Deum ante omnia, Deum a quo omnia. Hunc cum fatemur, etiam esse sine dubio confitemur. Esse huic quid credimus? quid putamus? (Joan. iv, 24): Spiritus, inquit, Deus est, lumen; et verum lumen Deus est. Quid hoc esse creditur, quod spiritus dicitur? nempe spiritum intelligere cogimur quamdam existentem, viventem, intelligentemque substantiam: in supernis quidem, et circa Deum maxime quasi humilem et alienum; et in posterioribus nomen non credunt convenire substantiam. Sed cur a nobis fugiatur hoc verbum? cum esse, cuique hoc ei sit esse substantiam. Et in Jeremia Deus loquens ita dicit (Jer. xxiii, 22 sec. lxx): Quod si in mea substantia staretis, videretis Verbum meum. Sic etiam ibi non multo post, et aliis in locis multis. Est igitur spiritus substantia, id est, esse ejus: colligamus igitur κατὰ Ἰωάννην dictum (Joan. iv, 24): Spiritus Deus est; et adorantes eum, in spiritu et veritate adorare oportet. Deus, inquit, spiritus est, hoc est Dei, quod est esse: ergo substantia Dei spiritus est, eadem substantia, hoc est quod vivens: non ut aliud sit substantia aliud vivens, sed ipsum vivens ut sit ipsa substantia. Si enim dictum est ab eodem (Joan. vi, 63): Spiritus est qui vivificat, utique is qui vivificat, qui vivit, et vitæ potentia est: ergo vivit spiritus, vivit Deus. Porro autem quia vivit, ut supra diximus, et vita est, Spiritus ergo et vita est, ut idem Joannes ait: Spiritus vita est; ergo Deus,

A cum est Spiritus, et vivit et vita est. Paulus etiam ad Romanos (Rom. viii, 1, 2): Nulla ergo damnatio iis qui sunt in Christo Jesu, et non juxta corpus ambulat: lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis. Spiritus vitæ, inquit, tria enim ista spiritus sunt, Deus, Jesus, Spiritus sanctus.

V. Ac de Deo probatum puto et spiritum esse: spiritum autem et vivere, et vivere facere, et vitam esse substantialiter, ut ista intellecta sint, et simplex et una substantia, ut hoc sit spiritum esse, quod vivere, et vitam esse. Sed non istud quod nostrum est vivere, quod animalium, quod elementorum, quod creatorum ex elementis, quod mundi, quod omnium in mundo, quod Angelorum, dæmonum, vel etiam eorum quos in mundo de mundo deos nominant: non, inquam, illud vivere in Deo est. Hoc Deus est, quod est vivere animæ, aut uniuscujusque, aut illius universalis atque fontanæ; non ut ibi Angelorum, non ut ibi thronorum, gloriarum vel cæterorum in æternis existentium, vel in intellectualibus, vel intellectibus: sed illud vivere, unde hæc pro suo existendi genere vitam recipiunt et vivunt, illo quodammodo progrediente, et ista prout capere possunt potentiam viventis vigoris afflante, a se sibi, per se, in se solo simplex, purum sine existendi principio a quo fuscum magis, vel progressum, vel natum principium est, per quod crearetur vivere cæterorum. Etenim vivere vitam parit; nam vi naturali prior actor, quam actio: agens enim actionem genuit, et quasi ex ipsa vocabulum et rem cum ipse tribuerit, ipse suscepit. Hoc cum rectum, etiam ratione admodum verum est: certe Deus, cui ad omnipotentiam principalemque summitatem hoc nomen convenit Deus: Deus, inquam, primum, si in Dei operibus dicendum aliquid primum: sed intelligentia humani ingenii, ut se exerat et res capiat, rebus vel simul existentibus, vel simul fuscis; et ortus, et diversos ortus, et quasi tempus attribuit. Deus, inquam, primo universalium existentias substantiasque progenit: has Plato ideas vocat, cunctarum inexistentibus specierum species principales; quod genus in exemplo est ὀντότης, ζωότης, νόησις: Et item τούτοτης et τερότης (1), atque hoc genus cætera: genera igitur generum profunduntur, adeo omnium potentiarum potentia universaliter principales. Ergo ὀντότης, id est, existentialitas, vel essentialitas: sive ζωότης, id est, vitalitas, id est, prima universalis vitæ potentia, hoc est, prima vita fonsque omnium vivendi. Item νόησις, intelligendi vis, virtus, potentia, vel substantia, vel natura: hæc tria accipienda ut singula, sed ita, ut qua suo plurimo sunt, hoc nominentur et esse dicantur: nam nihil horum est, quod non tria sit: esse enim, hoc esse si vivat, hoc est in vita sit. Ipsum vero vivere, non est vivere quod vivat intelligentiam non habere: quasi mixta igitur et ut res est, triplici simplicitate simplicia. Quidquid enim hoc ipso quo est, et alterum est, non aliquando dicendum geminum, sed semper unum.

(1) Forte ταντότης et έτερότης.

VI. Verum de iis pluribus alibi. Deus igitur est vivere, quod summum, primum, fontaneum, principaliter principale, tria ista genuit, id est, suo vivendi opere, ut existerent procreavit. Ista igitur opere provenerunt, et hæc proles, ista generatio est, ut ab agente actus, ab eo quod est essentia vel essentia, a vivente vitalitas vel vita, ab intelligente *νόησις*, intelligentium universalium universalis intelligentia nasceretur. Prius est igitur vivere, quam vita : quamquam in eo quod est vivere, vita sit : sed vivere ut parens vitæ est, vita et proles, et quod gignitur, quippe a vivente generata. Deus igitur est vivere illud primum vivere a semetipso, vivere ante omnium vivere, et ante ipsius vitæ vivere : agens enim et semper agens, et nullo principio agens, non ab actione agens est, ne actio vel phantasia principii sit ad agentem, sed ut actio agentis opere, vel progenita sit vel existerit, vel effusa sit. Hoc utique agere in eo ponimus, quod est vivere : Deus ergo vivere est, et principale vivere : vita autem ut genitum. Vivere ergo pater est, vita filius : namque quod in eo factum est, vita est, et ipse filius dicit (*Joan. xiv. 6*) : *Ego sum via, ego veritas, ego vita*. Hæc vita est, quæ orta est ab eo quod pater vivit, et hoc illud est (*Joan. xvi. 27*) : *Ego enim de Deo exivi*. Item ipse de se ita dicit (*Joan. vii. 37, 38*) : *Qui sitit, veniat ad me, et bibat ; qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Hinc et illud est quod Samaritanæ respondit (*Joan. iv. 10*) : *Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere, tu magis petisses eum, et dedisset tibi aquam vivam*. Item postea (*Ibid., 13*) : *Omnis qui biberit ex hac aqua sitiet iterum*. Samaritana aqua mundana est anima (*Ibid. et 14*) : *Qui autem biberit de aqua quam ego dederò ei non sitiet in sempiternum, sed aqua quam dabo ei fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*. Iis atque hujusmodi innumerabilibus exemplis satis clarum sit Christum Dei filium vitam esse, et æternam vitam : quippe qui et ipse ut pater Spiritus sit. (*Joan. iii. 6*) : *De Spiritu enim quod nascitur spiritus est : Spiritus vero spirat, et a se spirat : spirare autem vivere est*. Porro quod a se spirat, a se vivit : quod a se vivit, ex æterno et in æternum vivit : nunquam enim se deserit, quod sibi causa est, ut hoc ipsum sit quod existit. Cum igitur pater sit quod est vivere, ut supra docuimus, vivere autem sit vitam esse, itemque quod vita id sit quod gignitur ab eo quod est vivere, necessario id est vita, quod vivere : vivit enim et vita hoc ipso quia vita est, atque ex se vita est : ex se enim ei est vivere : verumtamen ex illo primo, quod est principaliter vivere, quod est pater, ubi et unde exiit vita, cui inest et vivere, et ex se vivere, quod esse filium Jesum Christum probamus, intelligimus et fatemur.

VII. Ista omnia quæ a me dicta sunt, quemadmodum in Evangelio *κατὰ Ιωάννην* significata atque asserta per ipsa Salvatoris verba videamus (*Joan. vi. 58*) : *Misit me vivus Pater, et ego vivo propter Patrem*. Ac ne qui istum in carne Christum dixisse istud cre-

deret, subjunxit statim (*Joan. vi. 59*) : *Hic est panis qui de celo descendit*. Deinde vitam esse, et æternam vitam sic testatur, sic docet (*Ibid. 54, 55*) : *Nisi acceperitis corpus Filii hominis, sicut panem vitæ, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis : qui autem edet carnem ejus, et bibit ejus sanguinem, habet vitam æternam*. Omne ergo quod Christus est, vita æterna est, vel spiritus, vel anima, vel caro : horum enim omnium ipse *Λόγος* est. *Λόγος* autem principalis vita est : ergo etiam ea quæ induit vita sunt ; unde ista et in nobis vitam æternam merebuntur per Spiritum quem Christus nobis dat, facta et ista spiritalia. Ac ne qui crederet de Christo carnali Christum ista dicere, et non de toto se, qui est Spiritus, anima, caro, quid ait? (*Ibid. 63*) : *Quid si videritis Filium hominis ascendentem ?* Quis est filius hominis? Spiritus, anima, caro : hæc enim habuit cum ascendit, et cum quibus ascendit. Quid ergo est quod adjicit? ut spiritus intelligatur (*Ibid.*) : *Ubi primum fuit : hoc est, spiritus : atque vita, quod Pater, quod Deus, unde hæc *ὁμοούσια*, id est, consubstantialia sunt, nullo tempore extra se existentia, principaliter principalia, una eademque substantia, vi pari, eadem potentia, majestate, virtute, nullum altero prius, nisi quod causa est alterum alterius, et idcirco alterum ; sed idem alterum verum quia idem unus Deus ; quia vero alterum, idcirco primum et secundum ; et quia causa alterum alterius, idcirco pater, quod causa est : id vero quod ab altero, filius : in substantia vero nulla distantia, nulla temporis discretio, nulla significatio, unus motus, una voluntas, et aliquando phantasia alterius voluntatis, sed semper eadem.*

VIII. Hæc ita esse sacra primum lectione docuimus, deinde, ut ordo poscit, ut rerum necessitas flagitat, et perspiciamus in iis quibus est una eademque substantia, cur alter mittentis, alter missi potestatem gerant : imperantis alter, alter ministri : alter motu agendi a passionibus libero, alter per infinitos actus in creandis sæculis infinitus, et iis quæ sunt in sæculis, subiecit usque ad mortem innumeras passiones. Vivit quod primum est, vivit ex sese, vivit æternum, et hoc Deus est. Quod ipsum vivit, ut docui, existentia, vel substantia vim habet, et naturam vitæ et intelligentia: immo ipse in eo quod est ei esse, hoc est illud quod dicimus vivere, et hoc quod intelligere, et hoc Deus est : ergo quod est Deo esse, existentia causa et pater est. Et quoniam in ipso suo esse vita ei est, et in eo etiam nosse qui sit, et vitæ universalis, et intelligentia: fons est. De tribus enim istis quæ simplici existentia in Deo sunt, vel quæ Deus sunt, magis esse Deus est : quod ex se habet vivere, et vitam esse, vel intelligere, et intelligentiam esse, ut supra docuimus, et in pluribus. Ut jam reliqua duo, vitam dico et intelligentiam accipiamus, ut genita ab eo quod est esse, suum esse habentia ab eo quod est primum esse motum, pro priorie existendi vim ac nomen vitæ intelligentiamve sortita. Omnia enim in tribus terna sunt quodammodo

confecto, ita confectum in conficiente, maxime si semper ista: ergo et pater in filio, et filius in patre: etenim conficiens et confectum conficiens, et confectum conficiente confectum; ergo una substantia, non una duobus, et in una duo; sed quia in qua Deus, in eadem filius, id est ejusmodi: ut enim vivit Deus, ita vivit et filius: in quali substantia pater, in tali filius.

XIV. Sed si vivit, inquit, pater, vivit et filius, et idcirco eadem talique substantia ambo. Substantia autem istius vivit, cum utrumque sit, vivit utrumque, sine ortu est utrumque sempiternum. Sed hoc excluditur Evangelistæ sacratis verbis, loquente ipso filio Domino nostro Jesu Christo: *Vivit Pater* (Joan. vi, 58). Illic fons sine ortu est. At ubi aliunde principium? *Et ego, inquit, vivo propter Patrem.* Si ergo propter patrem, a patre accepit: et si accepit, genitus ab ingenito: et si vivit, existentia certa est, visque substantiæ in utroque cum isto uniusmodi vivit, eadem patri et filio, sed filio a patre substantiæ est. *Quod enim de spiritu nascitur, spiritus est* (Joan. iii, 6): ergo de tali patris substantiæ, talis filii substantiæ. Atque ut ostendatur magis a patre data et substantiæ, et eadem unaque substantiæ, dictum quod vivit, ac vita substantiæ est: ergo eadem Deo, et a Deo Christo filio substantiæ; hoc dicente Evangelista: *Ut enim Deus habet ex se vitam, ita et Filio dedit ex se habere vitam* (Joan. v, 26): *ὁμοούσιος* ergo Christus cum Deo: id est, consubstantialis, quod est ejusdem substantiæ, id est, primæ, principalis, universalis, unde omnia quæ sunt, et vivunt vitam habentia *ἐπακτων*, id est, illatam, non a se genitam, neque quo sit ipsorum vivere, quod est Dei et filii. Tantum quippe omnibus est cæteris ex vita, quantum largitur Christus. In Deo vivere ut principale conficiens est vitam, uno atque eodem existentia fonte, nullo priore vel tempore vel potestate, dumtaxat circa substantiam. Unde sive hoc accipiamus esse *ὁμοούσιον*, quod eadem sit substantiæ, nulla dubitatio est eandem esse, quia et qui vivit, jam vita est, quod est Deus: et qui vita est, vivit, quod est Christus: et utrisque a se vita est, sicuti dictum est: *Ut habet ex se vitam Pater, ita et Filio dedit ex se habere vitam.* Si autem hoc accipimus *ὁμοούσιον* esse, quod est *ὁμοούσιον εἶναι*, simul eandem esse substantiam, facilius id et manifestius approbatur quo patrem dixi esse vel filium. Vivere enim et vita ita simul sunt, et semper simul, ut et in eo quod est vivere, vita sit: et rursus id sit vita, quod vivere.

XV. Etenim capiamus exemplum: quanquam quod dico res ipsa est potius, non exemplum. Deum nihil aliud esse diximus quam vivere, sed illud principale, illud unde omne vivere omnium, cæterorum actio ipsa in agendo existens, atque in hujusmodi motu esse suum habens, quod est vel existentiam, vel substantiam suam habens: quanquam ne habens quidem, sed existens ipsum, quod sit principaliter et universaliter vivere. Id autem quod conficitur ex isto actu, et quasi forma ejus est, vita. Ut enim *αἰών*

conficitur præsentem semper rerum omnium actu, ita vivendo et ipso vivendi semper præsentem opere vita conficitur. Et ut ita fingamus, vitalitas hoc est, ut vitæ forma ad potentiam suam substantiamque generatur. Sed et nostrum vivere constat ex præsentem semper tempore. Non enim vivimus præteritum, aut vivimus futurum, sed semper præsentem utimur. Hoc enim solum tempus est, quod ipsum solum, quia solum tempus est, imago esse dicitur *τοῦ αἰώνος*, id est, æternitatis. Quomodo enim *αἰών* semper per præsentem habet omnia, et hæc semper. Nos quoque, quia per præsentem tempus habemus omnia quæ habere possumus, idcirco hoc tempus nostrum *τοῦ αἰώνος* imago est, quia nostrum præsentem non iisdem, neque idem semper est præsentem: conficitur ergo vivendo vita, ac simul existendo formatur: ac formatio apparentia est; apparentia vero ab occultis ortus est, et ab occultis ortus et natalis est, et ejus natalis, qui et antequam sic oriretur existerit: hinc et in vivo vita, antequam vita; et posterior tamen vita, quia vivendo vita, et semper atque ex æterno vita: quia in eo quod est, vivit, et ex æterno vivit, est vita. Cum igitur vivat Deus, sit vita Christus, quia vita oritur existens ab eo quod et vivit; necessario vivit pater, est vita filius, ita ut supra docuimus, ut et in eo quod est vivit, vita sit: et in vita insit et vivere. Ergo filius *ὁμοούσιος* patri, ut supra docuimus cum exemplis.

XVI. Nunc illud sequitur quid sit cum his sanctus Spiritus explicatus. De Deo ista et dicta sunt, et probata: Deum esse quod esse, Spiritum esse quod est vivere. Item lumen esse quod est intelligentiam esse, et scientiam. Etenim lumen nihil occultam, nihil obscurum esse permittit, aperit, illustrat, illuminat. Est igitur Deus hoc ipsum quod Deus, est esse, est esse primum et principale omnibus quæ sunt, pro modo percipientium esse præstans, ut ante docuimus, hoc, id est, vivere, hoc intelligere, id est, hoc quod est esse, hoc est spiritus, hoc lumen. Ista enim in uno ac simplici, immo unum ac simplex. Hoc sunt quod est esse, hoc vel existentiam, vel substantiam jure dicimus. Verum cum principale istorum sit illud, quod est esse; duo autem alia vivere et intelligere motus esse intelligantur, cum omnis motus a quiete nascatur. Quies autem est id quod est esse; ab eo vero quod esse, nascitur motio, extinctio: motio autem primi illius quod est esse, vivere et intelligere. Utrunque enim motus est, et unus motus, duas virtutes præstans officio gemino, una eademque substantia. Nam substantia iis motus est: non enim in iis aliud est esse, aliud moveri. Sic item non aliud est vivere, aliud intelligere, quantum ad substantiam pertinet. Etenim viventis est intelligere, et intelligentis vivere, per actus se vertente uno motu: ita tamen, ut manente opera actuque vivendi intelligentiæ actus agitur: unde cum Christus vita sit, Spiritus autem sanctus scientia et intelligentia: omnia tamen Spiritus sanctus quæ habet a Christo accepit, Christus a patre, id est, ab eo quod est esse; existerit vita, et vivere existerit scientia et intelli-

gere : nec tum, cum illud esse primum ita sit, ut cum esse sit, sit et moveri.

XVII. Quanquam dicatur quies, movetur autem intus motu unde vivit sibi, et intelligit semetipsum. Ergo a motu interno, extra et quod est foris natus est motus, ab eo quod est intus esse, et ab eo quod est intus vivere, foris vivere, ab eo quod est intus intelligere; foris intelligere, movente se vita et intelligentia. Sunt enim motus eodem modo existente simul, eo quod est esse, ut et intus esset et foris, ista Trinitas intus, cum Deus unus et solus foris, cum Jesus Christus intus et foris, cum ambo Deus unus, atque ex iis cum Deus *ἁμοούσιον* Christo, necessario et Christus *ἁμοούσιον* Spiritu sancto, ac per hoc et per Christum Deo : ipse etiam de Deo egressus est. Si enim omnis motus qui foris est, a Dei motu qui intus motus est, ergo et iste a Deo. Etenim scientia et intelligentia, existentia est utriusque ac potentia cognoscencie; idque hoc ipsum motus est, hoc ipso quod motus substantia : necessario igitur in Christo, vel Christus est, et ab ipso habet omnia, quia a vita quod Christus est, substitit intelligentia, et ideo alter. Hoc enim dictum : *Et a me habet omnia* (Joan. xvi, 14, 15). *Habet autem et a me*, duo sunt : ergo alter et alter : Sed quia motus et ipse Spiritus sanctus, motus et Christus, et quia vita vera Christus est, et credentibus in se dat vitam veram, hoc est æternum, et adest apud Deum credentibus in se, quod Dei sit filius, idque per fidem : idcirco per Christum reconciliamur Deo; propter vero hominum obrutam sui et Dei memoriam, opus est Spiritu sancto, si accesserit scientia : *Et intelligere quæ sit latitudo Dei, quæ longitudo, quæ profunditas et altitudo* (Ephes. iii, 18); et confirmata fuerit charitas, et fides in Christum per Spiritum sanctum, quia scientia est, fiet salvus : plene namque ipse dicit testimonium de Christo, et docet omnia, et est interior Christi virtus, scientiam tribuens, et ad salvationem proficiens, unde alter Paracletus. Etenim mortuis per peccata hominibus vita prius danda fuerat, ut crigerentur in Deum per fidem, quod erat jam vivere ex Dei vita quam attulit Christus in carne, ut carni etiam subveniret. Quare confirmatis hominibus per fidem in Christum filium Dei, etiam scientia danda videatur, et de Christo, et perinde de Deo : item de mundo, ut eum argueret. Quæ cum intellexissent, facilius ad Dei lucem hominis sui divinorumque intelligentia liberarentur terrenorum mundanorumque contemptu, et desiderio quod excitat scientia divinorum.

XVIII. Venit ergo posterior, id est, fides posterior operari : recedente enim Christo, qui per miracula et per præcepta seminaverat fidem, quod ipse Dei filius esset, et vitam in se credentibus daret, completa sunt spiritu omnia, et fides cognitione in Christum adulta succrevit, et ipso in Christo semper præsentem, sic enim dixit : *Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audierit loquetur, et futura annuntiabit vobis : ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet* (Joan. xvi, 13, 14). Ergo de vita intelligentia, et ipsa

vita de vivendo, id est, de Patre Filius, de Filio Spiritus sanctus; sic enim subjunxit : *Omnia quæcumque habet Pater mea sunt* (Ibid. 15) : propterea dixit, *mea sunt*, quia quæ pater habet filii sunt, esse, vivere, intelligere : hæc eadem habet Spiritus, omnia ergo *ἁμοούσια*. Idem tamen ut ostenderet suam præsentiam semper *κατὰ Ματθαῖον* sic loquitur : *Fentes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis, et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 19, 20). Ex hoc ostenditur quodammodo idem Jesus, idem Spiritus sanctus, actu scilicet agendi diversi, quod ille docet intelligentiam, iste dat vitam. Etenim idem ipse et unus motus et primus motus : quo contingit, ut qui vivit, et vere vivat, et intelligat, et vere intelligat, qui vere intelligit, vere vivat. Atque ut idem manifestetur Jesus et Spiritus sanctus, attendamus istud : nempe Spiritus sanctus doctrina est, intelligentia, ipsaque sapientia et Christo et Deo sapientia datur : atque hoc Christus nomine nuncupatur, quod est (Evangelium) Christum esse Dei filium, quod (Evangelium) definitur Dei virtus atque sapientia, ut Paulus ad Romanos (Rom. i, 16). Item Salomon : *Omnia sapientia a Deo est, et cum eo fuit semper ante ævum* (Eccli. i, 1). Ecce *ἁμοούσιον* apparet cum sapientia et de Deo datur, et a Deo datur, utique Christo et Spiritui sancto. Et cum dictum est, quod cum Deo semper fuerit, quod *ἁμοούσιον* est apparet, cum sapientia et de Deo datur utique Christo et Spiritui sancto. Et cum dictum est, quod cum Deo semper fuerit, quod *ἁμοούσιον* est, ostenditur simul cum patre. Deinde cum dictum, *ante ævum*, non ergo cum in carne, tunc Christus. Item *prior omnium creata est sapientia* (Ibid. 4), si primogenitus Christus, sapientia Christus. Deinde quod sequitur, *Spiritus sanctus : et intellectus prudentiæ ab ævo*. Si Spiritus sanctus prudentia est, et intellectus; si scientia, et doctrina. Christus est sine dubio, quia ipse est ab ævo, id est, ex æterno, et primogenitus, et quod est amplius, unigenitus. Hæc et alia in multis tractata libris a me, *ἁμοούσιον* probant non solum Deum et Christum, sed etiam Spiritum sanctum. Demus igitur vel accipiamus Deum id esse, quod est primum et principale vivere, quod est verum et principale esse : non enim est, quod non vivit : hoc ipsum vivere operatione ipsa conficere, et generare vitam, apertum fecimus. In eo vero quod vita est, scientia et intelligentia inest : vivit ergo Deus, et vivendo vita est Deus, et cum vita est, intelligentia est. Sed hæc tria ut unum ac simplex, et in eo ut principale sit, id est, hoc sit quod esse magis existentia principali est Deus vivens, necessario et semetipsum intelligens. Hinc enim omnia intelligens, quia semetipsum intelligit. Omnium existentiarum causa est, et ideo omnia : ergo vita et intelligentia in id accepta, quod est esse intus, semper operantur, quod est vivere. Vivere autem Deo hoc est quod est esse. Esse igitur cuncta, unus et omnipotens Deus est. Quid igitur? si intus in se operatur, vel se potius

confecto, ita confectum in conficiente, maxime si semper ista : ergo et pater in filio, et filius in patre : etenim conficiens et confectum conficiens, et confectum conficiente confectum ; ergo una substantia, non una duobus, et in una duo ; sed quia in qua Deus, in eadem filius, id est ejusmodi : ut enim vivit Deus, ita vivit et filius : in quali substantia pater, in tali filius.

XIV. Sed si vivit, inquit, pater, vivit et filius, et idcirco eadem talique substantia ambo. Substantia autem istius vivit, cum utrumque sit, vivit utrumque, sine ortu est utrumque sempiternum. Sed hoc excluditur Evangelistæ sacratis verbis, loquente ipso filio Domino nostro Jesu Christo : *Vivit Pater* (Joan. vi, 58). Hic fons sine ortu est. At ubi aliunde principium ? *Et ego, inquit, vivo propter Patrem*. Si ergo propter patrem, a patre accepit : et si accepit, genitus ab ingenito : et si vivit, existentia certa est, visque substantiæ in utroque cum isto uniusmodi vivit, eadem patri et filio, sed filio a patre substantiæ est. *Quod enim de spiritu nascitur, spiritus est* (Joan. iii, 6) : ergo de tali patris substantiæ, talis filii substantiæ. Atque ut ostendatur magis a patre data et substantiæ, et eadem unaque substantiæ, dictum quod vivit, ac vita substantiæ est : ergo eadem Deo, et a Deo Christo filio substantiæ ; hoc dicente Evangelista : *Ut enim Deus habet ex se vitam, ita et Filio dedit ex se habere vitam* (Joan. v, 26) : ὁμοούσιος ergo Christus cum Deo : id est, consubstantialis, quod est ejusdem substantiæ, id est, primæ, principalis, universalis, unde omnia quæ sunt, et vivunt vitam habentia ἔπακτον, id est, illatam, non a se genitam, neque quo sit ipsorum vivere, quod est Dei et filii. Tantum quippe omnibus est cæteris ex vita, quantum largitur Christus. In Deo vivere ut principale conficiens est vitam, uno atque eodem existentiae fonte, nullo priore vel tempore vel potestate, dumtaxat circa substantiam. Unde sive hoc accipiamus esse ὁμοούσιον, quod eadem sit substantia, nulla dubitatio est eandem esse, quia et qui vivit, jam vita est, quod est Deus : et qui vita est, vivit, quod est Christus : et utrisque a se vita est, sicuti dictum est : *Ut habet ex se vitam Pater, ita et Filio dedit ex se habere vitam*. Si autem hoc accipimus ὁμοούσιον esse, quod est ὁμοούσιον εἶναι, simul eandem esse substantiam, facilius id et manifestius approbatur quo patrem dixi esse vel filium. Vivere enim et vita ita simul sunt, et semper simul, ut et in eo quod est vivere, vita sit : et rursus id sit vita, quod vivere.

XV. Etenim capiamus exemplum : quanquam quod dico res ipsa est potius, non exemplum. Deum nihil aliud esse diximus quam vivere, sed illud principale, illud unde omne vivere omnium, cæterorum actio ipsa in agendo existens, atque in hujusmodi motu esse suum habens, quod est vel existentiam, vel substantiam suam habens : quanquam ne habens quidem, sed existens ipsum, quod sit principaliter et universaliter vivere. Id autem quod conficitur ex isto actu, et quasi forma ejus est, vita. Ut enim αἰών

conficitur præsentem semper rerum omnium actu, ita vivendo et ipso vivendi semper præsentem opere vita conficitur. Et ut ita lingamus, vitalitas hoc est, ut vitæ forma ad potentiam suam substantiamque generatur. Sed et nostrum vivere constat ex præsentem semper tempore. Non enim vivimus præteritum, aut vivimus futurum, sed semper præsentem utimur. Hoc enim solum tempus est, quod ipsum solum, quia solum tempus est, imago esse dicitur τοῦ αἰώνος, id est, æternitatis. Quomodo enim αἰών semper per præsentem habet omnia, et hæc semper. Nos quoque, quia per præsentem tempus habemus omnia quæ habere possumus, idcirco hoc tempus nostrum τοῦ αἰώνος imago est, quia nostrum præsentem non iisdem, neque idem semper est præsentem : conficitur ergo vivendo vita, ac simul existendo formatur : ac formatio apparentia est ; apparentia vero ab occultis ortus est, et ab occultis ortus et natalis est, et ejus natalis, qui et antequam sic oriretur existerit : hinc et in vivo vita, antequam vita ; et posterior tamen vita, quia vivendo vita, et semper atque ex æterno vita : quia in eo quod est, vivit, et ex æterno vivit, est vita. Cum igitur vivat Deus, sit vita Christus, quia vita oritur existens ab eo quod et vivit ; necessario vivit pater, est vita filius, ita ut supra docuimus, ut et in eo quod est vivit, vita sit : et in vita insit et vivere. Ergo filius ὁμοούσιος patri, ut supra docuimus cum exemplis.

XVI. Nunc illud sequitur quid sit cum his sanctus Spiritus explicatus. De Deo ista et dicta sunt, et probata : Deum esse quod esse, Spiritum esse quod est vivere. Item lumen esse quod est intelligentiam esse, et scientiam. Etenim lumen nihil occultum, nihil obscurum esse permittit, aperit, illustrat, illuminat. Est igitur Deus hoc ipsum quod Deus, est esse, est esse primum et principale omnibus quæ sunt, pro modo percipientium esse præstans, ut ante docuimus, hoc, id est, vivere, hoc intelligere, id est, hoc quod est esse, hoc est spiritus, hoc lumen. Ista enim in uno ac simplici, immo unum ac simplex. Hoc sunt quod est esse, hoc vel existentiam, vel substantiam jure dicimus. Verum cum principale istorum sit illud, quod est esse ; duo autem alia vivere et intelligere motus esse intelligantur, cum omnis motus a quiete nascatur. Quies autem est id quod est esse ; ab eo vero quod esse, nascitur motio, exin actio : motio autem primi illius quod est esse, vivere et intelligere. Utrumque enim motus est, et unus motus, duas virtutes præstans officio gemino, una eademque substantia. Nam substantia iis motus est : non enim in iis aliud est esse, aliud moveri. Sic item non aliud est vivere, aliud intelligere, quantum ad substantiam pertinet. Etenim viventis est intelligere, et intelligentis vivere, per actus se vertente uno motu : ita tamen, ut manente opera actuque vivendi intelligentiæ actus agitur : unde cum Christus vita sit, Spiritus autem sanctus scientia et intelligentia : omnia tamen Spiritus sanctus quæ habet a Christo accepit, Christus a patre, id est, ab eo quod est esse ; existerit vita, et vivere existerit scientia et intelli-

gere : nec tum, cum illud esse primum ita sit, ut cum A esse sit, sit et moveri.

XVII. Quoniam dicatur quies, movetur autem intus motu unde vivit sibi, et intelligit semetipsum. Ergo a motu interno, extra et quod est foris natus est motus, ab eo quod est intus esse, et ab eo quod est intus vivere, foris vivere, ab eo quod est intus intelligere; foris intelligere, movente se vita et intelligentia. Sunt enim motus eodem modo existente simul, eo quod est esse, ut et intus esset et foris, ista Trinitas intus, cum Deus unus et solus foris, cum Jesus Christus intus et foris, cum ambo Deus unus, atque ex iis cum Deus *ἁμοούσιον* Christo, necessario et Christus *ἁμοούσιον* Spiritu sancto, ac per hoc et per Christum Deo : ipse etiam de Deo egressus est. Si enim omnis motus qui foris est, a Dei motu qui intus B motus est, ergo et iste a Deo. Etenim scientia et intelligentia, existentia est utriusque ac potentia cognoscantia; idque hoc ipsum motus est, hoc ipso quod motus substantia : necessario igitur in Christo, vel Christus est, et ab ipso habet omnia, quia a vita quod Christus est, substituit intelligentia, et ideo alter. Hoc enim dictum : *Et a me habet omnia* (Joan. xvi, 14, 15). *Habet autem et a me*, duo sunt : ergo alter et alter : Sed quia motus et ipse Spiritus sanctus, motus et Christus, et quia vita vera Christus est, et credentibus in se dat vitam veram, hoc est æternum, et adest apud Deum credentibus in se, quod Dei sit filius, idque per fidem : idcirco per Christum reconciliamur Deo; propter vero hominum obrutam sui et Dei memoriam, opus est Spiritu sancto, si accesserit scientia : C *Et intelligere quæ sit latitudo Dei, quæ longitudo, quæ profunditas et altitudo* (Ephes. iii, 18); et confirmata fuerit charitas, et fides in Christum per Spiritum sanctum, quia scientia est, fiet salvus : plene namque ipse dicit testimonium de Christo, et docet omnia, et est interior Christi virtus, scientiam tribuens, et ad salvationem proficiens, unde alter Paracletus. Etenim mortuis per peccata hominibus vita prius danda fuerat, ut erigerentur in Deum per fidem, quod erat jam vivere ex Dei vita quam attulit Christus in carne, ut carni etiam subveniret. Quare confirmatis hominibus per fidem in Christum filium Dei, etiam scientia danda videatur, et de Christo, et perinde de Deo : item de mundo, ut eum argueret. Quæ cum intellexissent, facilius ad Dei lucem hominis sui divinatorumque intelligentia liberarentur terrenorum mundanorumque contemptu, et desiderio quod excitat scientia divinatorum.

XVIII. Venit ergo posterior, id est, fides posterior operari : recedente enim Christo, qui per miracula et per præcepta seminaverat fidem, quod ipse Dei filius esset, et vitam in se credentibus daret, completa sunt spiritu omnia, et fides cognitione in Christum adulta succrevit, et ipso in Christo semper præsentate, sic enim dixit : *Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audierit loquetur, et futura annuntiabit vobis : ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet* (Joan. xvi, 13, 14). Ergo de vita intelligentia, et ipsa

vita de vivendo, id est, de Patre Filius, de Filio Spiritus sanctus; sic enim subjunxit : *Omnia quæcumque habet Pater mea sunt* (Ibid. 15) : propterea dixit, *mea sunt*, quia quæ pater habet filii sunt, esse, vivere, intelligere : hæc eadem habet Spiritus, omnia ergo *ἁμοούσια*. Idem tamen ut ostenderet suam præsentiam semper *κατὰ Ματθαῖον* sic loquitur : *Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis, et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 19, 20). Ex hoc ostenditur quodammodo idem Jesus, idem Spiritus sanctus, actu scilicet agendi diversi, quod ille docet intelligentiam, iste dat vitam. Etenim idem ipse et unus motus et primus D motus : quo contingit, ut qui vivit, et vere vivat, et intelligat, et vere intelligat, qui vere intelligit, vere vivat. Atque ut idem manifestetur Jesus et Spiritus sanctus, attendamus istud : nempe Spiritus sanctus doctrina est, intelligentia, ipsaque sapientia et Christo et Deo sapientia datur : atque hoc Christus nomine nuncupatur, quod est (Evangelium) Christum esse Dei filium, quod (Evangelium) definitur Dei virtus atque sapientia, ut Paulus ad Romanos (Rom. i, 16). Item Salomon : *Omnia sapientia a Deo est, et cum eo fuit semper ante ævum* (Eccli. i, 1). Ecce *ἁμοούσιον* apparet cum sapientia et de Deo datur, et a Deo datur, utique Christo et Spiritui sancto. Et cum dictum est, quod cum Deo semper fuerit, quod *ἁμοούσιον* est apparet, cum sapientia et de Deo datur utique Christo et Spiritui sancto. Et cum dictum est, quod cum Deo semper fuerit, quod *ἁμοούσιον* est, ostenditur simul cum patre. Deinde cum dictum, *ante ævum*, non ergo cum in carne, tunc Christus. Item *prior omnium creata est sapientia* (Ibid. 4), si primogenitus Christus, sapientia Christus. Deinde quod sequitur, *Spiritus sanctus : et intellectus prudentiæ ab ævo*. Si Spiritus sanctus prudentia est, et intellectus; si scientia, et doctrina. Christus est sine dubio, quia ipse est ab ævo, id est, ex æterno, et primogenitus, et quod est amplius, unigenitus. Hæc et alia in multis tractata libris a me, *ἁμοούσιον* probant non solum Deum et Christum, sed etiam Spiritum sanctum. Demus igitur vel accipiamus Deum id esse, quod est primum et principale vivere, quod est verum et principale esse : non enim est, quod non vivit : hoc ipsum vivere operatione ipsa conficere, et generare vitam, apertum fecimus. In eo vero quod vita est, scientia et intelligentia inest : vivit ergo Deus, et vivendo vita est Deus, et cum vita est, intelligentia est. Sed hæc tria ut unum ac simplex, et in eo ut principale sit, id est, hoc sit quod esse magis existentia principali est Deus vivens, necessario et semetipsum intelligens. Hinc enim omnia intelligens, quia semetipsum intelligit. Omnium existentiarum causa est, et ideo omnia : ergo vita et intelligentia in id accepta, quod est esse intus, semper operantur, quod est vivere. Vivere autem Deo hoc est quod est esse. Esse igitur cuncta, unus et omnipotens Deus est. Quid igitur? si intus in se operatur, vel se potius

operatur vita et intelligentia? Quomodo ista veluti foris apparere potuerunt? et quid est foris aut intus *ὄν λόγον*? Quæsierunt philosophi et docti ad legem viri, quid sint et ubi sint. Quid sint, substantiam eorum vel existentiam, ut explicemus: ubi sint, utrum inde an extra, et in omnibus reliquis, an in utroque et ubique.

XIX. Hæc quidem nos in aliis libris exsequenter pleneque tradidimus. Verum nunc ista summam breviterque dicemus. Ante *ὄν* et ante *λόγον*, vis et potentia existendi illa est, quæ significatur hoc verbo quod est esse, Græce quod est *τὸ εἶναι*. Hoc ipsum esse duobus accipiendum modis: unum, ut universale sit, et principaliter principale: unde in cæteris esse sit, alioque esse est cæteris quod est, omnium post vel generum vel specierum, atque hujusmodi cæterorum. Verum esse primum ita imparticipatum est, ut nec unum dici possit, nec solum, sed per prælationem ante unum, et ante solum, ultra simplicitatem, præexistentiam potius quam existentiam, universalium omnium universale, infinitum, interminatum, sed aliis omnibus, non sibi: et idcirco sine forma intellectu quodam auditur. et præintelligentia potius quam intelligentia accipitur, cognoscitur, creditur. Hoc illud est quod diximus vivere vel vivit, illud infinitum, illud quod supra universalium omnium vivere est ipsum esse, ipsum vivere, non aut aliquid esse, aut aliquid vivere, unde nec *ὄν*. Certum enim etiam quiddam est *ὄν*, intelligibile, cognoscibile. Ergo si non *ὄν*, nec *λόγος*, *λόγος* enim definitus est, et definitur: sive enim est ratio, sive existentia ipsius potentia, sive res illæ quas intelligentia accipit, ut uniuscujusque fit ei esse: cognoscat quod non cognoscit, nisi animadvertat et capiat quæ sint illa, quæ præstant unicuique substantiam: et hic *λόγος* rerum per quem creata sunt omnia, universalis potentia, continens universaliter omnium res, præstans ad existentiam unicuique sua et propria. Ergo quia sua unicuique et propria præstat, definit et determinat, etiam illud *ὄν* facit. Imponendo enim infinito terminum rebus ad existentiam sui unicuique format rem, et intelligentiam infinitate sublata subjicit. Est ergo in eo quod rerum est potentia ad pariendas efficiendasque existentias *λόγος*: ex eo autem quod definit, atque concludit unumquodque formam tribuens, *ὄν*, est jam existens, cum fuerit ejus quod est esse certa forma.

XX. Hoc cum ita sit, videamus an nullius primi, quod est esse, sit *λόγος*. Si dicimus infinitum, si dicimus immensum, indiscretum, res quibus esse consistit non capimus, non tenemus: ergo *λόγος* ejus nullus est. Sed quoniam fieri non potest, ut sit quoquo modo et sine *λόγῳ* suo sit hoc ipsum existens quod est, infinitus est, sine dubio ei *λόγος* suus est, sed latitans, et occultus, ut sit in eo quod est esse ipsum *λόγον* esse; vel potius ipsum *λόγος* nihil aliud est, quam ipsum esse: hoc autem est quod dixi vere primum, illud et universaliter universale vivere, quamquam, ut docuimus, sit ipsum vivere, et vita, et

A intelligentia definita: nam potentia *τοῦ λόγου*; etenim definitum quidnam atque formatum est: intelligentia vero et definiens: tamen quia ista intus sunt, et in se conversa sunt, omnia *ἀγνώστα, ἀδέκρητα*, incognita et indiscreta sunt: ita et Deus quod est esse, id est, vivere, incognitus et indiscretus est; et ejus forma, id est, vitæ intelligentia, incognita et indiscreta est: sunt enim ista nihil aliud quam esse, quod est vivere. Quod cum infinitum, et forma ejus infinita est, ibi manens, et nihil aliud quam esse existens. Cum autem foris esse cæperit, tunc forma apprensus imago Dei est, Deum per semet ostendens; et est *λόγος*, non jam inde *πρὸς τὸν Θεὸν λόγος*, in qua vita et intelligentia, jam *ὄν*: quia certa cognitio et existentia, quæ intellectu et cognitione capitur: sed quemadmodum foris existerunt ista, et utrum ipsa forma, quæ intus est emissa, foras est, an se ipsum ejecit? sed cum illa intus forma indiscreta et infinita sit, quomodo et in ea quæ foris est, illa cognoscitur, an alia est hæc? sed si alia, non ergo ab illa nata vel emissionem, vel sua motionem: et si ita ut alia non pars, nec eadem nec omnino *ἀμοούσιος*, et deinde unde hæc apparuit?

XXI. De altero ergo duo principia, an de nihilo? nihilum non est sub Deo *τῶν ὄντων*. Deinde si Dei potentia vel voluntate existit, non est nihilum Dei potentia vel voluntas. Etenim si omnipotens Deus, omnipotentia ejus et causa omnibus, et ipsa existentia est. Num ergo quod reliquum est dicere audeamus, a se orta hæc forma est? et quomodo cum esset in patre, inscio patre, an jubente? si jubente, non ergo a se: an insciente? est ergo aliquid quod non potentia Dei fuit, aut est quod sine illo fuit, cum de *λόγῳ* qui ejus dicitur forma, ita dictum sit: *Per quem facta sunt omnia et sine quo factum est nihil (Joann. 1, 5)*. Quid istud est? tantarum confusionum quæ separatio? quæ si non veritas vel vita est veritatis. Adsit Spiritus sanctus: quid inspiratum nobis sit, modo auditor attendat, pura exponentes simplicitate pandemus. Interea unum moneo, sine tempore hæc accipi convenire, ex æterno semper nullo temporis principio, sed ut sit unum utrumque principium et generator et genitum. Primum in rebus æternis, divinis maximeque primis manentia quieta, et in eo quo sunt existentia, nulla sui per motum mutatione generantur. Primum Deus, deinde *λόγος*, vel *νοῦς*, vel quidquid alter est, vel uterque, ut spiritus, ut vivere, vel vita, ut intelligentia, vel cognoscencia: anima vero sola mota generationes habet. Hæc omnia sic domus: *τριδύναμος* est Deus, id est, tres potentias habens, esse, vivere, intelligere: ita ut in singulis tria sint, sitque ipse unum quodlibet trium nomen quo se præstat accipiens, ut supra docui, et iis multis: nihil enim esse dicendum, nisi quod intelligit. Triplex igitur in singulis singularitas, et unalitas in Trinitate: ista vero tria progressu suo exponemus.

XXII. Omnium quæ sunt, quæque esse possunt, aut esse potuerunt, existentiam, vitam, intelligentiamque pro rerum ac substantiarum captu, et parti-

cupationes præstant, sortita sunt : est enim in omnibus esse suum, vivere suum, intelligere suum, suumque sentire, ut sint ista umbra vel imago trium omnium superiorum : ergo Deus cum sit, ut ab omnibus dicitur, unum, et solum unum. Nonnulli autem dixerunt Deum esse unum omnia, et nec unum ; omnium enim principium, unde non omnia sed illo modo omnia. Istud autem hac de causa et primum quidem Deum esse unum et solum. Illa tria, quia non copulatione consistunt, sed existendo quod sunt ipso, et quod alterum credimus sunt, necessariò unum, nec ullo modo alterum. Sed de hoc sæpe dictum. Quod vero dictum unum omnia, et nec unum, omnium enim principium, satis aperte dilucideque declarat, patrem rerum omnium et principium Deum : qui cum unum non est, magis omnia est : quia et omnium causa est atque principium, et in omnibus omnia. Quæ cum ita sunt, erit Deus omnia, existens, omnivivens, omnivivens, et omniintelligens. Et quoniam diximus, confici ab actu potentiam : sic enim se prima habent, ut cum sint omnia a divina energia, id est actus, et operationes ; necessarium est, ut a Deo principio omnium potentiarum, universaliter universalium fons et origo nascatur. Iste namque rerum progressus est, ut cum omnia a Deo, potentia et actus a Deo, qui supra potentias et actus accipitur, orta hæc esse credantur.

XXIII. Verum cum a nobis dictum sit Deum actum quemdam esse, quod est vivere, sed hoc vivere quod supra omne est vivere, et ex æterno, atque in æternum, vivere simul intellectu acceptis, et eo quod est esse, et eo quod intelligere, sed sic simul, ut ne phantasia quidem copulationis sit : necessario autem vivendi actu, uti docui, confitetur atque existit forma quam universalem potentiam nominamus, per singula illa formata, quam ex omni existentia, ex omniviventi omniviventia, ex omniviventi omniviventia. Hæc singula potentia ut nota et determinata : Sed cum in uno omnia, vel unum omnia, aut cum unum omnia, vel nec unum, nec omnia, sit infinitum, sit incognitum, indiscernibile, incognoscibile, et quod vere dicitur ἀοριστία, id est, infinitas, et indeterminatio. Etenim omnium esse sit, et omnium vivere et omnium intelligere, et id unum, et sine phantasia alterius unum : unde nec unum, quia omnium principium : unde et ipse unius. Ex hoc cogimur jam necessario et illa de Deo dicere, ut ejus incomprehensibile sit et esse, et vivere, et intelligere, nec solum ut incomprehensibile ejus sit esse, vivere et intelligere ; ut nec esse quidem ista videantur quod ille supra omnia sit : quare et ἀνύπαρκτος, et ἀνούσιος, et ἄνοος, et ἄζων, sine existentia, sine substantia, sine intelligentia, sine vita dicitur : non quidem per στέρησιν, id est, non per privationem, sed per supralationem ; omnia enim quæ voces nominant, post ipsum sunt : unde nec ὄν, sed magis πρὸν. Eodem modo præexistentia, prævidentia, præcognoscentia horum quæ conficiuntur : Ipse autem præ-existent, prævidens, præcognoscens : sed hæc omnia apparentibus secundis et intellecta sunt, et nominata. Postquam enim apparuit cognos-

centia, et intellecta et appellata est præcognoscentia ; eodem modo et præexistentia, et prævidentia. Erant quidem hæc, sed nondum animadversa, nondum nominata. Unde et incognoscibile omne quod Deus est. Sed quoniam tunc cognoscibile et habetur et dicitur, cum est cognoscentia : relativa sunt enim, et se invicem tenent et pariunt, aut invicem interimunt, nondum cognoscibile illud non fuit, quia non fuit cognoscentia. Non quo non fuit illud, quod cognoscibile sibi fecit cognoscentia ; sed quia erat qui leu quod cognoscibile esse posset, non quo cognoscibile esset : quod tunc fit et accipitur, cum adintelligitur, quod et intelligentia esse possit. Hoc modo igitur et in Deo, et esse poterat, et erat ex hoc cognoscibile ; quia et esse poterat, ex hoc erat cognoscentia.

XXIV. Quid ergo ex his ? Quoniam si hæc postea nata sunt, fuerunt in Deo : et si fuerunt, quia Deus unum, et ista unum, et id quod Deus, et ista unum quia Deus. Ista idem ergo cognoscibile et cognoscentia ; sed ita ut cognoscibile quod sit, hoc sit cognoscentia. Etenim cum virtus horum trium una sit : esse enim nihil aliud est quam vivere, atque ipsum vivere intelligere, cum sit et intellectum esse ; tota vis singulorum in eo est quod est cognoscere, vel esse cognoscentiam. Sed esse cognoscentia non potest, nisi sit cognoscibile : in his autem primis ubi quod est esse, id est quod vivere, et quod intelligere, esse cognoscibile non potest, nisi ipsa cognoscentia nondum apparens, sed se intus tenens, manensque quieta, cessans, atque in se versa sibi se cognoscibilem præbens. Cum enim ipsa cognoscentia lateat, atque apud se sit, forinsecus in se intrans, sed naturaliter mersa in eo, in quo ei esse est manens ; ejus formæ est, ut cognoscibile esse possit cum excita cognoscentia velut egressa se circumspiciens, cognoscentiam se fecerit, cognoscendo se fit cognoscibile suum facta. Hoc igitur, si fas est dicere, hoc inquam, modo illud primum, unum illud solum, illud Deus, vel spiritus, vel spirans, vel lumen, vel luminans, vel existens, vel omnixistens, vel existentia, vel omnixistentia, vel vivens, vel omnivivens, vel vita, vel viventia, vel omniviventia, vel intelligens atque cognoscens, vel omniintelligens, omniscognoscens, vel omniintelligentia, omniscognoscentia, omnipotens, omnimodis perfectus, interminatus, immensus, sed cæteris, sibi terminatus et mensus, super omnia, et idcirco nullum de omnibus, ac magis ex quo omnia : ergo unum et solum unum : principium enim omnium. Unde non unum omnia manens in se, neque in se, ne duo, auditor, accipias, sed ipsum manens vel mansio, quies quietus, quiescens magis, quia a quiescente quies, ut supra docuimus. Unde dictus est et sedere quasi in centro τῶν πάντων ὄντων, id est, omnium quæ sunt, unde universali oculo id est, lumine substantiæ suæ, qua vel esse est, vel vivere, vel intelligere, in eas τῶν ὄντων, non versabili aspectu videt, quia et quies est, a centro simul in omnia unus est visus. Hæc Deus, sed quomodo Deus pater, et quis filius, aut

quomodo filius, et postea quomodo Jesus filius omnium esse principium, ante omnia esse, est omnium esse, principium non tam quietem esse est, quam ipsam quietem esse. Omnia enim quæ genita factave sunt ex motu genita factave sunt. Motus autem ipse, quo motus est, antequam movetur quies est; contrarius enim ortus contrariorum sunt, ita ut contrario ortu contrarium unde hoc ortum est pereat non esse, ut ex vita mors, et ex morte vita. Item ex eo quod est esse: et ex eo quod non esse, esset. Et item ex quiete motus, et ex motu quies.

XXV. Sed advertamus acrius, atque audaci intelligentia rerum vim, altitudinemque videamus, ut proposita ista sunt, si diligens circumspector advertat, reperiet esse existentiam quamdam et in his, quorum phantasia quadam est interire: namque cum vita sit cui adest esse, ex qua mors nascitur; est etiam morti esse, si ex morte nascitur vita. Itemque si ex eo quod est esse, efficitur non esse; necessario erit etiam ipsum non esse, si ex eo nascitur quod est esse: itemque si cessatio est, motus esse cessationem necesse est, si motus nascatur. Quid igitur? nonne ortu contrariorum contraria, aut mori, aut non esse creduntur? Videtur ita, sed contra est: nam utraque manent, nec intereunt ab æterna substantiali sua qualitate. Quomodo istud sit, dicam, adsit Deus, fiet facilior explicatio. Esse in æternis hoc est esse, quod vivere, quod intelligere. Sæpius hæc et diximus, et probavimus. Id autem esse ita est, ut sint ibi viventes, intelligentesque substantiæ: has accipiamus pro modo existentium res tres præstare, et participatione sui cuncta retinere, et in noetis vigere, sola esse simplicia, divina, æterna: in mundanis vero et hylis inesse quidem, sed carnalibus variis ac mortalibus sustineri. Heic ergo mors si est, corporum mors est; et si plenior adhibeatur intentio, nec corporum, id est, in eo quod hyle sunt; sed horum corporum, in ea specie quæ nunc est, effecta quodam interitu dissolutio: sola igitur corporis species dissoluta cum in elementa dispergitur, manent ac sunt unde victura reparantur. Etenim cum in mundo et hyle sit, quæ elementis certis semper existit, et cum imagines illorum trium, heic quoque, id est, in mundo se præbeant, quid mors agit illa cum et in suis imaginibus æterna sint? Imagines dico potentias per omnia a lineis animæ defluentes. Cum igitur æterna sint ista, æterna et in hyle elementa: mors si sola composita solvit funditus interit. Unde recte dicitur, quod ex vita mors efficiatur, quod ex vigore vivendi compositi cuilibet corporis fiat usque ad certa resolutio, et rursus in aliam compositionem iisdem cunctis fiat ex morte reparatio. Hoc modo et esse in mundo accipiendum, hoc modo heic et quies, et motus: at in divinis, quia nulla sunt corpora, mors nulla: sed et vita alio modo, quippe illa principalis et vera; et idcirco ibi progressio non natalis, aut si placet, natalis magis apparentia et manifestatio. Item illa alio modo esse, et non esse, et alio motus atque cessatio: etenim

A Deus vivit; id autem est esse et intelligere, quæ ista unum tria efficiunt, potentias tres, existentiam, vitam, intelligentiam.

XXVI. Sed quia illa tria unum quomodo sint, docui: unum quodlibet tria sit, sic et ista tria unum sunt: sed in Deo hæc tria esse sunt, in filio vivere, in Spiritu sancto intelligere: ergo esse, vivere, intelligere, in Deo esse sunt: existentia autem, vita, intelligentia, forma sunt: actu enim interiore et occulto ejus, quod est esse, vivere, intelligere: intus enim ita sunt et occulta, magisque supra esse, et supra vivere, et supra intelligere Deus est. Unde et ἀνούσιος, vel ἀνούπαρκτος et item ἄζων, ζῶνους dicitur, præintelligentia quadam inventus, et magis per formam suam cognitus, sed inhærentem et consubstantiali sibi. Et hoc est, quod in patre est filius: quod cum ita sit, idem filius quod pater, unde et filius Deus, quia hoc est forma, quia id quod est iis eujus forma. Etenim cum esse, vivere, intelligere Deus sit, forma autem sit existentia, vita, intelligentia: ista me dicere sic accipias velim, ut supra ista sit Deus. Quod si ita est, fit idem forma quod substantia: Eodem enim modo valent et sunt ista habentia vel existentia, esse, vivere, intelligere: ita cum duo λόγοι sint, unus per quem unumquidque sit: alius per quem quomodo sit: tamen quia eadem vi habet, quomodo et quidque sit, necessario fit unus λόγος, idem valente forma quod substantia. Ergo si idem valet, et idem est forma, istius tamen substantiæ quod ipsa substantia, substantialis enim forma est, idem erit filius quod pater, aut neque pater, neque filius ante egressum foras, sed unum ipsum solum.

XXVII. Hoc cum ita sit; cum sit ei intelligere et intelligentia, sit idem intelligentia quod vita et quod esse: cum autem magis agendi virtus sit intelligere, quam esse, quam vivere; et cum hoc esse sit intelligere quod sit, et cum hoc sit vivere, intelligere quod vivat: necessario sit intelligere, vel intelligentia Deus est, cum intelligit Deus, se ipsum intelligit, cum autem se ipsum intelligit, non ut alter alterum, fit ut intelligentia ipsa se intelligat. Quod cum est, se esse efficit, atque in existentiam provenit, fitque sibi quod est esse: atque eodem modo intelligendo existit et suum vivere, quibus cunctis a se natis, vel magis a se existentibus, ingenitus Deus est, existens ex ingenitis: quæ unum cum sint, unum et simplex, unus Deus est, et hæc est ut intus intelligentia, quæ sine aliquo motu se intelligit, quippe quæ cum intelligit, existit, et cum existit, intelligit. Et hoc est Deus et utique hoc ex æterno atque in æternum.

XXVIII. Verum quoniam imaginem Dei filium dicimus Dei, genita est enim forma, ut ab eo quod est esse, vivere, intelligere, gigneretur existentia, vita, intelligentia. Quædam enim in his forma est, per quam ut per imaginem intelligitur quid sit esse, vivere et intelligere; necessario per formam intelligitur Deus, nam ipsum (Joan. 1, 18) nemo vidit unquam. Ergo forma Dei cum accipitur in Deo Deus est

cum autem intelligit se Deus, per formam se intelligit: sed et ipsa forma intelligat necesse est. Etenim intelligens ac vivens existens, cum nihil aliud intelligat, quam quod ista Deus sunt. Et hæc sæpe jam docui. Cum autem ipsa intelligentia intelligit quod sit intelligentia (necessario enim sequitur, ut et se intelligat intelligentia), veluti existens a semetipsa se intellexit, fecitque se extra: quod foris est intelligendo, se, id est, motu suo. Unde est hæc foris intelligentia, et hic est filius, hic est λόγος, natus filius, quia alius a Deo, de Deo tamen, id est, de eo quod est existens: et vivens, intelligentia, quæ Deus est, atque intus intelligendo se intelligentia foras se protulit, atque exstitit patri, in quo et ipsa fuit, atque est semper imago existens per intelligentiam internam, quæ esse est atque existere, ac propterea imago imaginis genita.

XXIX. Duæ igitur intelligentiæ, una intus existens quod est illi esse: alia existens, quod est illi intelligendo esse. Hæc foris, hæc filius. Quoniam vero intelligendo se intelligentia Deum intellexit, utique intelligentiam internam, illa autem Deus est; intellexit et verum esse, et verum vivere, et verum intelligendo exstitit et ipsa verum esse, verum vivere, verum intelligere. Etenim qui unum intelligit, et habet unum, et est unum: secundum ejus apud se intelligentiam: sic ergo filius, id est, intelligentia, intelligendo se genita, intelligentia intellexit Deum, et omnia illa quæ ingenuita Deus sunt, et intelligendo πλήρωμα quærendo, et πλήρωμα intelligendo, unde idem exstitit quod pater. Etenim cum πλήρωμα pater sit necessario, χώρημα suum habet infinitum, licet et sibi finitum: ubi πλήρωμα suum tenet et capit, eodemque modo filius recipiendo et quærendo: hoc est enim recipere χώρημα, existere, intelligendo autem totum quod pater πλήρωμα, exstitit genitus, et ipse totus ex toto: et quia intelligentia est intelligens intelligentiam, cum lumen rerum sit intelligentia, existit lumen ex lumine: et quia intelligentia utraque, verum lumen ex vero lumine. Itemque cum Deus sit intus intelligentia, ista intelligendo se intelligentia Deus ex Deo est: ὁμοούσιον ergo in omnibus, in eo quod esse, et vivere, et intelligere. Item in eo quod uterque χώρημα et πλήρωμα est: item in eo quod imago et imago: dictum est enim (Gen. 1, 26) *ad imaginem nostram*. Et in eo quod lumen et lumen, et in eo quod verum lumen et verum lumen, et in eo quod Spiritus et Spiritus: et in eo quod motus et motus, sed pater motus quiescens, id est, interior, et nihil aliud quam motus, non motione motus, filius autem motione motus est, uterque tamen motus. Item uterque actio et opera, uterque vita, et uterque a se habens vitam voluntas et voluntas, eadem virtus, sapientia, verbum Deus, Deus et Deus vivus et Deus vivus, ex æterno et ex æterno invisibilis et invisibilis: nam dictum a Matthæo (Matth. xi, 27): *Nemo novit filium nisi pater, neque patrem nisi filius,*

A Simul ambo: hoc enim significat ὁμοούσιον, præter eandem οὐσίαν. Hæc cuncta illo pleno intelligi possunt (Joan. xvi, 15): *Omnia quæ habet pater, mihi dedit. Et, Omnia quæ habet pater, et ego habeo.* Omnia, inquit: si omnia ὁμοούσιον filius patri: Idem ergo: et si idem, par; et si par, recte Paulus de filio Dei Jesu Christo dixit (Philipp. ii, 6): *Qui cum esset in Dei forma, non rapinam arbitratus est ut esset æqualis Deo.*

XXX. Multa heic divina et magnifica mysteria continentur. Primum quod Christus forma Dei est, in quo ostenditur omnia habere quæ Deus habet: hoc enim est quod et imago dicitur, sicuti de ipso dictum (II Cor. iv, 4; Coloss. i, 15): *Qui est imago Dei.* Habet igitur et Deus imaginem suam: et filius imago Dei est, etenim si dictum (Exod. xxxiii, 20): *B Faciem Dei nemo unquam vidit.* Et dictum (Ibid. 25): *Posterganea mea videbis.* Est sine dubio facies Deo, est filio, vel potius est et filius imago Dei, ut dictum est: *Qui cum in forma Dei fuisset.* Unde iure dictum (Gen. 1, 26): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Est ergo Filius, et si alter, est: non enim idem pater, idem filius: illis rebus omnibus supra a me positus idem, idem autem, hoc est, eadem habens existens sua propria. Unde et idem, et alter: etenim cum heic dictum: *cum fuisset in forma Dei*, utique aliud accipiendum quod forma est, aliud Deus. Sed videris, sit calumniæ locus, ut forma Dei sit in ipso Deo forma, ut sit una et indiscreta substantia. Quid sequentia quemadmodum intelligemus? *Non est arbitratus rapinam se æqualem Deo.* In sua existens positi est, se cum altero credere, vel dicere æqualem. Quid vero illud (Philipp. ii, 7) *se exinanivit, et formam servi suscipiens?* De Christo accepimus, quod mortuus est, an de Deo? At nullus dixit unquam. Deinde cum dicitur de patre, qui filium suum excitavit a mortuis, nonne satis clarum est, alium esse patrem, alium filium, alium esse suscitantem, alium suscitatum? Ergo forma Dei. Aliud forma, aliud Deus est; et est quidem Deo forma, sed filius Dei forma in manifesto, Dei vero in occulto: sic enim omnia et existens, et vita, et cognoscens Dei intus in occulto, filio in manifesto: sic externa χώρημα, πλήρωμα, imago, lumen verum, veritas, spiritus, motus, actio, operatio, vita, et a semetipso vita, voluntas, virtus, sapientia, Verbum Deus, Deus vivus, et cætera alia omnia. Sed hæc veluti foras, et in manifesto; illa in se atque circa existentiam, vel ipsa potius quod est existens: hæc autem in actu agente quod est in manifesto. Postremo hæc omnia filius habet, sed patre dante quod vehementer expressum in eo, quod cum filius habet a se, inquit, sed adjunxit (Joan. v, 26): *Pater ei dedit ut haberet a se vitam.* Vera igitur imago, atque existens in omnibus eadem, sed patre dante: ergo ὁμοούσιον et pater et filius, sed patre dante. De eo enim quod diximus patrem esse, vivere, intelligere; existens genita est, ut vita, intelligentia: et hæc est Dei forma, hæc est filius: sed filius cum in patre est, unum totum intus,

Deus agens, operans, se utens, se fruens, fons atque in se plenitudo omnium.

XXXI. Sed quoniam, uti docuimus, intelligentia vi potentiae suae, necessario dum in semet sese vertit, intellexit semetipsam, hoc quodammodo gemina facta, velut intus et foris filius est, genitus ab existentia patris: nam existentia est intelligentia, quae et vita est: apparens ergo et existens est Deus de Deo. Et quoniam in quolibet uno de tribus cuncta sunt, esse, vivere, intelligere: cum intelligentia intelligentiam genuerit, genitus est filius, et omnia habet filius quae pater, et habet a patre. Item quoniam haec omnia sunt per quae creantur omnia: quaecumque enim sunt, accipiunt suum esse, suum vivere, suum intelligere; filius cum haec omnia sit, quippe imago patris, et actu actioso sit, id est, ut hoc praestet ceteris pro natura existentium, est necessario universis totisque cunctis λόγος, id est, vis et potentia, per quam, quae sunt ut sint esse provenit, per quem Deus fecit et facit omnia, et sine quo nihil fit. Hoc appellant alii motum activum, verbum, rationem operantem. Quoniam tamen cum operatur, inest in illo vis patris, in se operatur, unde multa ita dicuntur, ut cum ipsius sit quod faciat, tamen ipse in patrem refert omnia, ut (Joan. vi, 58): *pater me misit*. Et (Ibid., 38): *Non meam sed patris facio voluntatem*: Et mille talia. Attendamus tamen istum locum: inveniemus quasi ipsum per se facere, ut sua sponte (Philipp. ii, 6): *Non est arbitratus rapinam se aequalem Deo*. Et item (Ibid., 7): *Se exinanivit, et formam servi sumens*, qui habebat dominium. Ista omnia sunt sua voluntate facientis. Sed potest credi ipse facere, cum in ipso pater sit, ex quibus sunt et illa (Joan. x, 23): *Ego do vitam in aeternum*. Et (Ibid., 7): *Ego sum janua* (Joan. xvi, 6), *ego vita, ego veritas*. Item (Joan. v, 21): *Sicut enim pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et filius quos vult vivificavit*. Haec vera, haec varia, et in omnibus magis vera intelligentia facit et filium in patre esse, et in filio patrem, et tamen ut pater, ut alter sint et unum, tamen duo sint, quoniam autem alter pater, alter filius: quippe cum pater filii fons, filius ut flumen, quod excurrit ex fonte: in fonte autem ut manens aqua, et quieta est, pura, immaculata, sine scatendi specie, sibi occulto motu apertiore per diversa discurrens, terrarum quas sulcat qualitatibus et afficitur, et quodam modo patitur; sic et filius aqua sua, suaeque substantia, quae patris est, semper purus, immaculatus, impassibilis, regionibus per quas discurrens, locisque, vel supracaelestibus, vel caelestibus, vel intracaelestibus, nunc spumat, ut occurrentibus saxis, quae sunt ex generibus animarum campus quietus excurrit. Recipit igitur passiones, non in eo quod substantia est, sed in actu atque operatione. Nam cum mysterium adventus sui compleret, tum jam passionem sustinuit, ut se exinaniret, ut personam servi susciperet. Sic et reliqua, in quibus omnibus actus est et operatio. Quamquam et in primo existentiae suae actu, sicuti

A in multis libris docuimus, passio extiterit recessio- nis a patre, unde tenebrae, id est, hyle consecuta est, non creata. Sed haec plenius alibi.

XXXII. Nunc quid assertum est, quid probatum? Deum patrem, filium Deum ὁμοούσιον esse, esse tamen et patrem in substantia, et filium in ea quidem substantia, sed sibi existentem actum agente in actu passione existisse, numquam separatam a patre, ex aeterno et esse, et fuisse, et futurum esse. Actu, quia intra naturam agendi est, et cum patre, vel in patre esse; et extra hoc dici, et intus et foris cum ipse agat, quia de patre ei actus est, patre agente agere dicitur, et tamen omnia patrem per illum agere dicitur; hunc esse λόγον omnium, et universaliter universalium, et generum, et specialium, et partialium λόγον. Et quia omnium et incorporalium, ergo et corporalium pro sua vi ad id quod esse possunt, ut sint λόγος: unde et mysterii ordinatione novissimis seculis λόγος, quia omnium existentium adumbrata per Spiritum sanctum Maria Virgine incarnatus est ipse ille, quem supra demonstravimus, filius, eodem modo ut esset in corpore, quo Spiritus sanctus in nobis, non totus: nam ut Deus ubique est, sed ut pars ejus: omnium enim divinarum pars hoc semper est, quod est totum, ut est anima in corporibus, ut virtus ac disciplina in animis, vel sol aut ejus lux in oculis. Ipsum autem λόγον, ipsumque illum quem demonstravimus filium, fuisse in corpore, omnia Evangelia declarant, Apostolus omnis, omnes Prophetae. Cum enim praedixerunt futurum Christum, in carne futurum praedixerunt, quippe cum ante in carnem dicant et visum, et apparuisse, ut Abraham, ut Jacob. Et ipse in carne dixerit (Joan. viii, 56): *Abraham vidit diem meum, et gavisus est*. Et Apostolus, in sacro isto ac mysteriis pleno loco, declarat maxime filium Dei ante carnem, et ipsum postea sumpsisse carnem (Philipp. ii, 5, 6): *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei constitutus fuisset. Utique hoc quando ante carnem fuit, ergo et ante carnem et fuit qualis et quantus. Forma, inquit, Dei. Quid istud est, forma idem quod pater. Quid est forma? in qua pater cernitur (Joan. xiv, 9): Qui me videt, videt et patrem. Utique non in eo quod videbatur, sed in eo quod ipse Deus divina substantia, λόγος, vita. Hoc igitur fuit ante carnem: namque quid adjungit? Non arbitratus est rapinam ut esset aequalis Deo. De se ergo cogitat, et de Deo: facit igitur ut non sit aequalis, sed fuit. Quid deinde adjicit? Sed se exinanivit (Philipp. ii, 7, 8). Quid exinanivit? aut unde, si non fuit? Adjicit adhuc: Et servi sumpsit formam in similitudinem hominum factus, et habitu inventus tanquam homo. Humiliavit semetipsum, subditus factus usque ad mortem, mortem autem crucis. Quid hic non ex omni parte declarat Jesum Christum et filium Dei? Nam sic dictum (Gal. iv, 4): *Deus misit filium suum et misum suae potentiae, ac suae etiam voluntatis arbitrio cuncta facientem, ut se nollet aequalem, ut se exinaniret, ut induat servi formam: fuit ergo qui fuit Dei forma, fuit qui se exinanivit: is autem ipse est Jesus,**

qui sumpsit imaginem servi, et inventus homo est, qui se subdidit usque ad mortem, ut designetur plenius Jesus Christus, usque ad mortem crucis.

XXXIII. Hæc viris fidelibus satis probata sunt, et ante carnem fuisse, et in carne eundem filium fuisse, illum qui ante sæcula est genitus, illum qui ascendit in cœlum, et inde descendit, illum qui nobis de cœlo panis est: illum qui in carne dicit (*Joan. xvii, 5*): *Redde mihi, pater, honorem meum, quem habui apud te*: utique supra cœlos, et ante carnem, illum: *λόγος* est, et (*Joan. i, 15*) *in principio λόγος, et juxta Deum λόγος, et qui λόγος Deus est, et per quem λόγος facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil*; illum (*Joan. i, 9*) *qui illuminat hominem in hunc mundum venientem*; illum (*Joan. i, 14*) *qui λόγος caro factus est*. Audisti in principio, *λόγος*, audisti quod *λόγος* ipse caro factus est: audi quod ipse Dei filius sit, et de patre genitus, sit illa quam diximus supra generatio. Dicit evangelista (*Joan. i, 18*): *Deum nemo vidit unquam, nisi unigenitus solus filius, qui est in sinu patris*. Melius autem dicemus gremio. Græci *ἐν κόλπῳ*, id est in gremio. Sed vel hoc verbum, vel illud significat et genitum filium, quod est foris esse, tamen cum patre esse, cum dictum est: *Qui est in sinu patris*. Omnibus lectionibus ita esse diligens et fidelis quæsitō intelliget. Jam vero Spiritum sanctum alio quodam modo ipsum esse Jesum Christum occultum, interiorem, cum animis fa-

bulantem, docentem ista, intelligentiasque tribuentem, et a patre per Christum genitum, et in Christo: quippe cum unigenitus filius Christus sit, multis nos libris exposuimus; et quod exemplis plurimis approbavimus, satis clarum est. Hoc modo atque hac intelligentia ut pater et Deus cum filio *ὁμοούσιον*, et filius quod ipse vita est cum eo. Quia autem ipse intelligentia est Christus, et Spiritus sanctus *ὁμοούσιον* intelligitur: uade juncto patri filioque accepto, quod sit idem quod Spiritus sanctus, eo quidem modo, quo filius idem est quod pater; ita tamen, ut quomodo pater et filius unum cum siml, sic tamen Pater sit etiam filius, existentia unusquisque sua, sed ambo una eademque substantia: sic Christus et Spiritus sanctus cum ambo unum siml, existit tamen Christus sua existentia, et Spiritus sanctus sua: sed ambo una substantia, ex quo omnes, id est, tota Trinitas una, atque eodem modo juncto patre cum filio, filioque cum Spiritu sancto. Atque ista ratione patre cum Spiritu sancto per Christum juncto, singulis quidem existentibus unum, omnis Trinitas sit, atque existet illud *ὁμοούσιος*, cum sit omnibus una eademque simul ex aternitate substantia. Hæc nobis salus est, hæc liberatio, hæc totius hominis plena salvatio, sic patrem omnipotentem Deum credere, sic Jesum Christum filium, sic Spiritum sanctum. Amen.

VICTORINI

DE ΟΜΟΟΥΣΙΑ RECIPIENDO.

I. Miror adhuc rationem intelligendi unam inter nos non certa mente teneri: omnes recte intelligimus, nec tamen jungimur. Dicam ergo omne mysterium, omnium verba, sententiās, intellectus, oratione brevi, Arium ut posimus excludere. Græci quos *Ἕλληνας*, vel Paganos vocant, multos deos dicunt. Judæi vel Hebræi unum: nos, quia posterior veritas et gratia est, adversum Paganos unum Deum dicimus: adversum Judæos patrem et filium: ita dicentes duos, patrem et filium, sed unum tamen Deum complexi religiones ambas, adversum utramque alterius contrario repugnamus. Et Pagani quidem lapsi multum, et elementa et cibos suos deos esse dixerunt. Judæi errore carnali Christum negant, quem aliter confitentur. Nostrum igitur dogma est ad probandum, quod docuit veritatem, et correxerit errorem. Id autem facile cognitu erit, si cognoscatur vis verbi a majoribus positi, quod *ὁμοούσιον* nominatum est, nec errare quemquam volo, cum tantum de patre et filio *ὁμοούσιον* dixerō: quia Spiritus sanctus et a patre est, et in filio. Hæc autem ratio contra Arianos, et contra hæreticos maxime prævalebit. Esse Deum fateamur; ita est esse: Christum fateamur sic esse: isto modo dico, est Deus, est Christus. Quid est autem istud esse? lumen esse, Spiritum esse, Deum esse, *λόγος* esse fateamur. Ergo hæc nemo negat: hoc esse Græci *ὁσίαν*, vel *ὁπόστασιν* dicunt: nos uno nomine latine sub-

stantiam dicimus. Et *ὁσία* Græci pauci et rari, *ὁπόστασιν* omnes.

II. Distat quidem; verum nunc omittamus. Scriptura divina Græce *ὁπόστασιν* sæpe dixit, latine substantiam. Et dixit de Dei substantia propheta Jeremias (*Jer. xxiii, 22, sec. lxx*): *Quod si stetit in substantia Domini, Verbum meum vidissent*. Quid autem est stare in substantia? intelligere Dei substantiam, quod verum lumen sit, quod spiritus infinitus sit. Hoc cum intellexissent, intelligerent *λόγος* Domini, hoc est, Verbum Domini vidissent. Et sic et paulo post idem Jeremias loquitur (*Ibid., 18*). Dicit David (*Psal. cxxxviii, 15*): *Et substantia mea in inferioribus terræ*, et de Deo dicit, et substantiam dicit, et quid sit hoc manifestum est. Dicit Apostolus ad Hebræos (*Heb. i, 5*): *Qui est character substantiæ ejus*. Characterem enim dixit Spiritum substantiæ Dei. Sunt alia multa exempla, sed quid interest? lectum est quod sit, et dicatur Dei substantia. Et autem substantia Dei, lumen, Spiritus, Deus. Item substantia Christi est *λόγος*, lumen, Christus. Hinc omnes vere dicimus Christum verum lumen de vero lumine, Deum de Deo: recte ergo dicitur ejusdem esse substantiæ, hoc est *ὁμοούσιον*. Fateamini ergo *ὁμοούσιον*, cum dicitis lumen de lumine, Deum de Deo, cur repugnatis? propterea quod est Græcum? *Ὅμοσ*, tale est, ut cui jungitur nunc significet ejusdem rei, nunc si-